

ELIEL ASPELIN-HAAPKYLÄ

ALFRED KIHLMAN II
(OF 2)

Eiel Aspelin-Haapkylä
Alfred Kihlman II (of 2)

«Public Domain»

Aspelin-Haapkylä E.

Alfred Kihlman II (of 2) / E. Aspelin-Haapkylä — «Public Domain»,

© Aspelin-Haapkylä E.

© Public Domain

Содержание

ESIPUNE	5
I	9
II	38
Конец ознакомительного фрагмента.	51

Eliel Aspelin-Haapkylä

Alfred Kihlman II (of 2) / Elämän kuvaus

ESIPUHE

Antaessaan lukijan käsiin jälkimmäisen osan Alfred Kihlmanin elämäkertaa pyytää tekijä käyttää tässä tarjoutuvaa tilaisuutta tehdäkseen vasta ilmestyneistä lähteistä muutamia oikaisuja ja lisäyksiä teoksen edelliseen osaan. Kuukausia sen jälkeen kuin kirja oli painettu, tapahtui näet, että vainajan perusta vielä löydettiin eri paikkaan kätkeytyneinä pinkka hänelle osoitettuja kirjeitä. Tärkein osa löytöä käsittää C. G. von Essenin, A. W. Ingmanin, A. A. Favorinin y.m. kirjeet Kihlmanille hänen ulkomailla ollessaan 1851-52 – siis ne kirjeet, joiden suuriarvoista sisällystä vastaukset saivat aavistamaan, mutta joita (ks. I) syystä saattoi olettaa hävinneiksi. Ensi hetkessä odottamaton löytö pahasti hämmästytti tekijää. Hän pelkäsi, että hänen teoksensa heti huomattaisiin vaillinaiseksi. Silloin selvisi kumminkin, että kirjeet, miten valaisevia ovatkaan herännäisyyden historiaan nähden, eivät sisällä oleellisia lisäpiirteitä Kihlmanin kuvaan. Näin ollen jättää tekijä kirjeiden selostamisen jonkun toisen asiaksi s.o. jonkun tutkijan, joka ottaa varta vasten kuvatakseen hajaannuksen syntyä ja kehitystä heränneiden kesken 1850-luvun alkuvuosina, tyytyen itse tekemään niistä joitakuuta otteita, jotka lähemmin kuuluvat tähän kertomukseen.

I. s. 59. Kirjeessä Turusta 26/11 1844 A. W. Ingman pyytää Kihlmania menemään "puolikristityn, runollisen Z. Topeliuksen" luokse ilmoittamaan, että suomalainen kirjoitus Joukahaiseen II ei valmistuisi ennenkuin 7 p: ksi jouluk. Tämä yhä vahvistaa olettamuksen, että kirjoituksen aihe oli muistelmä edelliseltä kesältä.

I. s. 66. Parista Reinh. Helanderin kirjeestä saadaan tietää, miten syntyi Kihlmanin kirje isälleen, missä hän sanoo lähtevänsä N. G. Malmbergille Lapualle kotiopettajaksi ja suomea oppimaan. Helander mainitsee ensin (7/4 1845), että Malmberg oli pyytänyt häntä kysymään Kihlmanilta, eikö tämä tahtoisi tulla hänen luokseen kotiopettajaksi kirjoittajan sijaan, joka syksyllä eroaisi samasta toimesta. Samalla hän itse mitä hartaimmin kehoittaa ystäväänsä vastaanottamaan tarjouksen. Hän oli "äärettömän onnellinen", että oli saanut olla Malmbergin luona. Se oli ollut hänelle suuri "Jumalan armonosoitus" ja "sanomattoman hyödyllistä hänen sielunasialleen". – Kihlman vastasi olevansa halukas tulemaan, mutta hän ei epäillyt, että hänen vanhempansa vastustaisivat asiaa. Silloin Helander uudessa kirjeessä (12/5) ilmoittaa, miten Malmberg neuvoi häntä menettelemään: "nimittäin että sinä riemuosoituksin annat heidän (vanhempiesi) tietää, että sinä onnellisesta sattumuksesta olet vapautunut vaikeasta pulasta paikkakuntaan nähden, missä sinun tutkinnon jälkeen sopisi perusteellisesti oppia papille ylen välttämätöntä suomenkieltä. Sinä voit sitten kertoa tovereilta kuulleesi, että Malmberg oli tiedustellut kotiopettajaa lapsilleen, että sinä olit heti kirjoittanut hänelle ja tarjoutunut toimeen sillä ehdolla, että saisit käyttää pääosan aikaasi suomenkieleen ja opettaa lapsia vain mikäli aika ja tilaisuus myönsivät, jonka tähden ei myöskään palkasta olisi kysymystä, että Malmberg oli suostunut asiaan, varsinkin kun hänen poikansa oli niin nuori, ettei hänen opetustaan tarvinnut erittäin kiirehtiä, että sinä siis ilolla olit käyttänyt tilaisuutta ja ratkaissut asian niin, että sinä syksyllä aiot muuttaa Malmbergille ja että sinä toivot, ettei rakkaalla isällä ja äidillä ole mitään hyvää asiaa vastaan. Sinä voit lisäksi huomauttaa, kuinka Malmberg on perehtynyt suomenkieleen, joten toivot suuresti edistyväsi hänen johdolla. Sanalla sanoen: sinä et ollenkaan pyydä heiltä lupaa, vaan ainoastaan ilmoitat heille päätöksesi, peität mahdollisuuden mukaan kotiopettajatoimen ja panet sitä vastoin painoa suomenkielen oppimiseen ja onneen saada Malmberg opettajaksi. Niin tulee sinun kirjoittaa ja sitten ilmoittaa Malmbergille millaisella vastauksella sinua on kunnioitettu (!)"

Kihlman seurasi tarkoin neuvoa, mikä ei paranna hänen asiaansa. Mutta kumminkin on sangen merkillistä, että Malmberg saattoi neuvoa nuorukaista näin kohtelemaan vanhempiaan – ettei sanoisi "vetämään heitä nenästä."

I. s. 71. Arvostellessaan elämäkerran ensimmäistä osaa (Aika 1915 s. 494) on toht. Erkki Kaila esittänyt pari muistelmaa Kihlmanin naimisesta Angelika Fabritiuksen kanssa: "Vainaja kertoi, että hänen täytyi tähän naimiseen saada lupa N. G. Malmbergilta, koska tyttö oli rikas. Malmberg antoikin luvan sillä ehdolla, että Kihlman lannoittaisi varoillaan Jumalan peltoa ('göda Guds åker'). Tämä tapahtui osaksi siten, että Kihlman avusti köyhiä pappismiehiä, esim. Favorinia, osaksi siten, että hän kustansi uuden painoksen Wegeliuksen kuuluisaa postillaa. Painos oli 2000 kappaletta, jotka olivat pinotut Kihlmanin ullakolle. Kun suuri kirjapino eräänä yönä romahti kumoon, säikähtyi rouva Kihlman, jolla oli pieni lapsi, siitä niin pahasti, että sairastui ja kuoli."

I. s. 104. Henr. Heikelin kirjoittama kirje (15/4 1847) ilmoittaa, että Kihlmanin määräys Tornioon ei johtunut mistään "rikkomuksesta", vaan siitä, että häntä kunnon miehenä (ordentlig karl) katsottiin sopivaksi rajapitäjään. Ekman oli aikaansaanut määräyksen, joka Heikelin vaikutuksesta peruutettiin.

I. s. 138. Ulkomaanmatkan suunnittelusta saadaan erinäisistä kirjeistä seuraavia lisätietoja. Keväällä 1851 tuumi A. W. Ingmanin yhdessä Kihlmanin kanssa tehdä matkan Ruotsiin, ja koska hän jo ennen (nähtävästi Nordisk Kyrkotidningin johdosta) oli kirjeenvaihdossa J. Ternströmin kanssa, oli hän kirjoittanut tälle aikeestaan ja pyytänyt neuvoja matkasuunnitelmaan nähden. Ternström oli neuvonut matkustamaan kanavatietä Göteborgiin ja sieltä Ystadin kautta Tranåsiin, missä hän oli kirkkoherrana. Samalla hän oli luetellut teologeja, joiden luona sopisi käydä, nekun olivat Ternströmin ja Ingmanin hengenmukaisia. Miksi Ingman luopui tuumastaan, sitä ei kirjeistä näy. Sitävastoin eräs Ternströmin kirje Kihlmanille ilmaisee, että näidenkin välillä tuttavuus oli alkanut ennenkuin he todellisuudessa näkivät toisensa. Ternström oli Tranåsissa pannut alulle uudisrakennuksen, jota varten hän tarvitsi rahoja. Sen johdosta oli hän kirjoittanut hovioikeudenneuvos Åkessonille Vaasaan. Åkesson oli vastannut, että hänen piiristään ei liikenisi rahaa, mutta hän oli kääntynyt Kihlmanin puoleen ja tämä oli luvannut lainata 2000 riksiä. Sen vuoksi Ternström kirjoitti Kihlmanille. Hän kiittää suuresti lupauksesta ja kysyy, vaatiko Kihlman takausta lainasta. "Jos saan sanoa ajatukseni", lisää hän itse, "niin ei takausta tarvita; sillä jos elän, on Jumalan avulla omatuntoni vakavin takaus", paitsi sitä, että rakennuksessa ja pesän omaisuudessa on riittävästi vastaavaa. – Kihlman myönsi lainan takauksetta, ja Ternström sai vastaanottaa rahat elokuulla ollessaan Tukholmassa, josta hänen kuitenkin täytyi matkustaa kotiin 10 päivää ennenkuin suomalainen lainanantaja saapui sinne. – Muista kirjeistä käy ilmi, että Kihlmanin ei suinkaan ollut helppo saada rahoja takaisin, mutta ystävien avulla se kumminkin onnistui, ennenkuin velkakirja oli tullut yli-ikäiseksi.

I. s. 222. Sanotaan A. Cederbergin "monen muun jälkeen viimeisenä" kuulleen J. T. Beckin opetusta. Siinä on kaksi erehdystä. Kihlmanin ja Cederbergin välillä lienee Suomesta vain Gustaf Johansson kauemmin viipynyt Beckin luona, eikä Cederberg ollut viimeinen, vaan oleskelivat hänen jälkeensä Tübingenissä Johannes Östring (k. 1886) ja Z. Schalin, joka viimeainittu oli siellä hänen kuollessaan (1878). Lyhyemmillä käynneillä ovat Beckin aikana Tübingenissä olleet ainakin K. Ervast, H. Råbergh ja F. W. Sundvall.

I. s. 265. Merkillisestä pappeinkokouksesta Ylihärmässä taikka oikeastaan sen synnystä antavat kirjeet myöskin tietoja. – Rouva Malmbergin hautajaisissa joulukuulla 1851 ei ollut tilaisuutta syvempiin keskusteluihin, vaikka A. W. Ingman ja F. O. Durchman siellä Julius Berghin kanssa vaihtoivat ajatuksia oppikysymyksestä s.o. Paavon kannasta (niinkuin Ingman kirjoitti Kihlmanille). Tarkoitus oli myöhemmin Keuruulla yhtyä Berghin kanssa, mutta siitä ei tullut mitään, syystä että Essen palatessaan Lapualta ajoi kumoon ja pahasti satutti polvensa, niin että hänen kauan täytyi hoitaa sitä kotona. Jälkeenpäin ajateltiin yhtymistä Isossakyrössä, mutta siitäkään ei tullut sen enempää. Mutta 17 p: nä maalisk. 1852 kirjoittaa Essen Kihlmanille: "Olen nyt

suunnitellut pappiskonferenssin pidettäväksi täällä meillä (Ylihärmässä) huhtik. 1 p: nä. Siihen ovat Uudenkaarlepyyn, Vaasan, Maalahden, Laihian, Ison- ja Vähänkyrön sekä Lapuan papit (paitsi tietysti Malmbergiä) ja O. Helander saaneet kutsumuksen. Minä kyhäsin (framkastade) kiireessä muutamia kysymyksiä keskustelujen ohjeeksi ja olen antanut jokaiselle kutsutulle tiedon niistä, jotta niitä voitaisiin edeltäkäsin miettiä ja sitten yhteisesti käsitellä. Ne ovat: 'Mikä on syynä yleiseen hengelliseen veltostumiseen (förslappning) heränneissä, myöskin papeissa? Onko ollut joku virhe opinperustuksessa? Olemmeko vapaita lahkolaisuudesta? Ja vastakkaisessa tapauksessa: miten on se esiintynyt ja mitä se on vaikuttanut? Mitä on tehtävä kaiken tämän pahan hävittämiseksi, ja miten päästä puhtaalle tielle? Mitä opetuksia tulee meidän ottaa viime aikojen tapauksista, ja miten käyttäytyä niihin nähden? Jos huomaamme yleisen erehdyksen siinä hengellisessä suunnassa, johon olemme kuuluneet, tuleeko meidän pitää sitä salaisuutenamme (behålla denna insikt för oss sjelfva) vaiko koettaa tehdä se tunnetuksi? Jälkimmäisessä tapauksessa, miten on se soveliaimmin tapahtuva? Vihdoin, olisiko hyödyllistä ja tarkoituksenmukaista toisinaan kokoontua yhteisiin neuvotteluihin, ja jos niin on laita, kuinka olisivat kokoukset järjestettävät? – Semmoisen yhtymisen ei lainkaan pitäisi olla hyödytön, jos ajatusten ja kokemusten vaihto tapahtuu Jumalan pelvossa ja veljellisessä sovussa, ilman puoluehenkeä ja ennakkoluuloja." – Tästä käy selväksi, että kokous oli Essenin aloitteesta syntynyt ja että se siis oli kokonaan yksityistä laatua, vaikkei kutsumus sentähden ollut ahtaalle rajoitettu.

I. s. 332. Kirjeessä Aug. Liliukselle 18/9 1889 Kihlman ilmaisee erään tärkeän syyn, miksi hän luopui papintoimesta: "Sairaan luona käynnit ovat minusta aina olleet papin vaikeimpia tehtäviä, sen vuoksi nimittäin että pappi useimmiten siinä tulee tahdottomaksi välikappaleeksi ennakkoluulon palveluksessa. Usein sairas itse ei tahdo pappia (luokseen), vaan sukulaiset ja ystävät, jotka honoris causa (kunnian vuoksi) kutsuvat papin, jotta ei vainaja tulisi näyttämään epäkristilliseltä. Sentähden on käynti monesti aivan turha, mutta kallis aika menee hukkaan. Juuri näitten sairaanluonakäyntien vuoksi halusin minä muuttaa koulunopettajan uralle. Eikä minulla koskaan ole ollut enemmän kuin kaksi käyntiä päivässä. Köyhinä vuosina säälin syvästi pappeja. Tiesin, että he tulisivat kärsimään enemmän kuin muut. Kaikki köyhät hakivat luonnollisesti etupäässä apua papilta, jonka palkka kadon johdosta jo ennestään oli vähentynyt."

I. s. 338. Kihlman teki todella syyskuulla 1853 lankonsa seurassa matkat Puhokseen. Sen todistaa edellinen seuraavista kahdesta kirjeotteesta, jotka muutoin osoittavat, miten Kihlmania arvosteltiin hänen palattuaan Saksasta. Kirjeet ovat Julius Berghin kirjoittamat O. Hjeltille. [Kirjeotteet on valtioneuvos Edv. Hjelt hyväntahtoisesti tekijälle antanut. Osaksi ovat ne sittemmin painetutkin, *Edv. Hjelt, Otto E. A. Hjelt, hans liv ooh gärning, Helsingfors 1916, s. 97.*]

(3/12 1853) – "Ja mitä sanot siitä, että Kihlman on tullut Arkkipiispan sihteeriksi. Minusta se on aivan oikea paikka hänelle vastaiseksi. Sekä hän itse että asia voi hyötyä siitä. – Odottamatta sain tavata hänet täällä, kun hän Frans Bergrothin kanssa matkusti (Kuopion) kautta. Ei hän ole niin pois suunniltaan (befängd) kuin pelkäsin. Hänellä on vielä paljon valoa, eikä oppineitten haaveitten (lärda griller) tarvitse välttämättömästi vahingoittaa häntä liian paljon, jota paitsi ne eivät olekaan kovin kehittyneitä, eikä myöskään liian hulluja, vaan sisältävät paljon totuutta(!)".

(10/7 1854). – "No niin! Kihlman on Turussa, ja minä olen ollut mielissäni siitä. Antakaamme hänen etsiä totuutta. Juuri sitä hän tarvitsee; löytäköön hän sen. Sillä vaikkei hänen erehdyksensä ole aivan karkeaa laatua, on hän kuitenkin siinä ihastuksessaan, jonka teologi Beckin omituinen kristillinen gnosis on hänessä herättänyt, kadottanut yksinkertaisuuden Kristuksessa – ja sentähden, että Herra tahtoo pitää hänestä kiinni, mutta hän puolestaan tahtoo ponnistaa vastaan koettaen päästä korkeuteen (komma i höjden) jonkunlaisen omituisen tieteellisen katsantotavan avulla – sentähden on hän niin mystillinen. Toivon kuitenkin, että elämän vakavuus aikaa myöten on vetävä hänet alas. Älköön toivoni pettäkö."

Tässä arvostelussa huomaa siksi vähän todellista myötätuntoa ja ymmärrystä, että Kihlmanin haluttomuus väitellä uskonnollisista kysymyksistä entisten ystäviensä kanssa käy kerrassaan ymmärrettäväksi. Ja kumminkin oli Bergh se, jota hän enimmin oli kunnioittanut.

I. s. 361. Alimmalla rivillä luetaan: Roseniuksen hartauskirjasta; pitää olla *Roosin*.

Siihen mitä edellisen osan esipuheessa on sanottu koko teokseen nähden ei ole mitään *erikoista lisättävää* tämän jälkimmäisen osan varalta. Paitsi silloin lueteltuja avustajia pyytää tekijä kuitenkin vielä kiittää vanhoja ystäviään J. Th. Durchmania, E. Järnefeltiä, E G. Palménia, Aug. Ramsayta ja Th. Wegeliusta sekä erittäin vainajan omaisia suosiollisesta avunannosta. Sen ohella hän julkilausuu sydämensä toivomuksen, ettei mikään oleellinen harhapiirre estäisi viimeksimainittuja siinä kuvassa, joka täten julaistaan, tuntemasta heidän rakasta isäänsä semmoisena kuin hän todellisuudessa oli ja eli maan päällä Helsingissä, 6 p: nä tammikuuta 1917.

Tekijä.

I

YLIOPETTAJA JA LIIKEMIES 1866-70

Vaikka Alfred Kihlman tullessaan siihen elämänsä käännteeseen, johon kuvauksemme edellinen osa päättyi, oli täyttänyt 41 vuotta ja täsmälleen toisen puolen iästään toiminut julkisissa viroissa, saattaa kumminkin pitää koko mennyttä ajanjaksoa hänen opinto- ja vaelluskautenaan, verrattuna seuraavaan, joka käsittää hänen elämänsä loppupuolen. Kaikilla hänen toiminta-aloillaan asetettiin hänelle tästä lähtien niin paljon vaikeampia ja painavampia vaatimuksia, että hän tuskin olisi pystynyt niitä tyydyttämään, jollei hänellä olisi ollut pitkän valmistusajan tuottamia tietoja ja kokemuksia. Sitä paitsi kysyivät uudet tehtävät täysin varttuneita ruumiin- ja hengenvoimia, ja kumpaisetkin kestivät ihmeellisesti. Vaikkei Kihlmanin terveys hänen elämänsä loppupuoliskolla ollut mainittavasti vahvempi kuin ennenkään, niin tarmokas sielu ylläpiti ruumiillista joustavuutta. Jo nyt, elämänsä keskivaiheilla, hän näytti ikämieheltä, mutta ne nuoret, jotka 1860-luvun loppupuolella ehkä kiinnittivät huomionsa salkkua kantavaan, kumaraharteiseen, mutta silti kookkaaseen, tasaisesti astuvaan, teräväkatseiseen herraan – silloin uusi ilmiö Helsingin kaduilla – saivat vielä uuden vuosisadan alussa, itsekin jo ikämiehinä, nähdä saman hahmon salkku kainalossa – se oli silloin pääkaupungin tunnetuimpia.

Käydessään Helsingissä pääsiäisen edellä Kihlman oli vuokrannut asunnon, kuusi huonetta keittiöineen, Krogiuksen kivimuurin toisessa kerroksessa Vuorimiehenkadun 11:ssä; vuokra oli 1500 mk. Sinne perhe asettui, ja ilolla todettiin, että näköala oli vapaa merelle päin. [Silloin olivat kallioiset rannikkoseudut Vuorimiehenkadun ja Merisataman välillä vielä asumattomat.] Se muistutti Vaasan kotia, jota kauan kaivattiin kuin kadonnutta onnen saarta. Itse perheen isä kirjoitti äidilleen (17/9 1866): "Kun ajattelen mennyttä elämäni Vaasassa ja Pietarsaassa, ah, mikä erotus! Tyynestä satamasta olen heitetty myrskyiselle, pauhaavalle merelle, jolla joka hetki on ponnistellen työtä tehtävä, jotta ei sorruttaisi."

Todella alkoi Kihlmanin elämässä uusi ajanjakso koettelemuksilla, jotka äärimmäisessä määrässä kysyivät perheenjäsenten kärsivällisyyttä ja elinvoimia. Tuskin oli 7-vuotias Oswald vastaanotettu normaalikoulun valmistavaan luokkaan, ennenkuin hän sairastui hinkuyskään, eikä aikaakaan niin kaksi nuorempaa veljeä sai saman taudin. Ainoastaan neljäs, nuorin veljeksistä, säästyi yskästä, mutta Uno paran elämänlankaa kalvoi sitäkin tuhoisampi tauti, jota vastaan lääkäri, isän lukiotoveri prof. J. A. J. Pippingsköld, turhaan etsi keinoja. Tästä ymmärtää, millainen mieliala vallitsi kodissa ensimmäisenä syksynä, mieliala, jonka laadun kuvaa pikku Lorenzon huudahdus: "Äiti, minusta on kuin eläisimme vankilassa." Terveinä pysyivät vain äiti ja Hanna, sillä Kihlmania itseäänkin vaivasi yskä ja muukin pahoinvointi, vaikka hän ainoastaan jonkun viikon päivät oli pakotettu olemaan poissa koulusta.

Marraskuun keskivaiheilla, jolloin edullinen käänne oli ilmaantunut Unon tautiin, Kihlman kirjoittaa ystävälleen Viktor Schaumanille: "Yleisen kivulloisuuden vallitessa kodissa ei varsinkaan alussa ollut helppoa näyttää iloiselta. Nyt olemme kaikki rohkaisseet mieltämme: ei käy päinsä hätääntyä ja valittaa. Täytyy reipastua ja taistellen läpäistä vaikeudet. Kaikki tulee helpommaksi, jos pysyy uskaliaana. Sekä koulussa että yhtiöasioissa ja kodissa sanon itsekseni: älä menetä rohkeuttasi. Niin kauan kuin jaksan sanoa näin, elän tulevaisuuden toivossa ja tässä toivossa kykenen tekemään työtä ja – kärsimään."

Samasta kirjeestä otamme seuraavatkin rivit, joissa kuvastuu Kihlmanin suhde entisyyteen: "Välinpitämättömyyteni vanhoja ystäviä ja oloja kohtaan on todella vain näennäinen. Eivät vanhat ystävät koskaan ole olleet minulle rakkaampia, eivätkä heidän hahmonsakaan ole esiintyneet mielessäni kirkkaampina kuin tänä syksynä, jolloin kaukana heistä olen joutunut aivan uusiin oloihin ja tehnyt uusia tuttavuuksia. Usein kun henkeni sehnsuchtsvoll (kaihoten) on lentänyt pohjoiseen,

olen nuhdellut itseäni: mikset ole tyytyväinen? miksi aina ikävöit vanhojen ystävien luokse? Eiväthän he olleet ihanteita, kun olit heidän parissaan, ja eivätkö uudet ystäväsi, vaikkeivät heidän ole ihanteita, kuitenkin voi korvata, mitä olet kadottanut? Niin olen kerran ja toisenkin puhunut itsekseni. Ymmärrän sängen hyvin, että minun tulee voida tyytyä nykyiseen ympäristööni, mutta tunteella on oma päänsä eikä se tottele komentoa. Vaaditaan aikaa ennenkuin tunnekin tyytyy ja viihtyy uusissa oloissa. Mutta ei koskaan voi käydä niin, että uusi kokonaan tunkisi pois vanhan. Lapsuudenajan ystäviä ei voida työntää syrjään. Aina on sydämessä oleva erityinen vierashuone vanhoja ystäviä varten, joiden kanssa on pitkän jakson vuosia elänyt ilossa ja surussa ja joita sillä aikaa on oppinut pitämään arvossa ja kunnioittamaan. Niin on oleva niin kauan kuin ihminen omaa inhimillisiä tunteita. Jos vanhakin ystävyys ruostuu, on syy syvemmällä. Tarkoitan, että ruoste ilmaantuu vain siinä, missä luonteen kirkas pinta on tullut siveellisesti tahratuksi."

Joulukuulla olivat vanhemmat pojat toipuneet; ainoastaan nuorimman tila oli edelleen huolestuttava. Kumminkin olivat leikki ja nauru palanneet kotiin. Silloin tapahtui klo 2 yöllä maanantaita, 17 p:ää, vastaan Punavuorilla sijaitsevan kaartin ruutimakasiinin räjähdys [Makasiini oli maanpäällinen puurakennus kaartin ampumaradan vieressä. Kaartin oma ruutivarasto oli viety siitä pois, mutta kauppias Tschetschulinilla oli siinä 10 sentneriä ruutia. Ympäri viskellyistä ruumiin osista päättäen oli kaksi sotilasta, jotka olivat aikeessa varastaa ruutia, aiheuttanut räjähdys-], joka järkyttäen kaupungin rakennukset perustuksiaan myöten tuhosi kymmeniä tuhansia akkunoita ja aiheutti pelottavan hämmennyksen rauhallisissa kodeissa. Kihlmanilla Hanna ja isä valvoivat vielä, jota vastoin äiti ja pikku pojat nukkuivat. Pamaus oli niin kauhea, että valveilla olijat samoin kuin unesta herääjät luulivat rakennuksen luhistuvan päällensä. Sekä ulommat että sisemmät ruudut koko talossa lensivät palasiksi, lattiat ja huonekalut peittyivät lasisirpaleilla, ja ryysyiksi repeytyneet akkuna verhot avasivat huoneet ulvovalle talviselle myrskylle. Pimeässä syöksyivät äiti ja lapset vuoteistaan ja harhailivat melkein alastomina ja avojaloin, huutaen huoneesta huoneeseen, kunnes havaittiin, että pihan puolella oleva isän kamari oli jäänyt asuttavimpaan kuntoon, vaikka siinäkin yksi ulko- ja neljä sisäruutua oli pirstautunut. Sinne, lämpimään ja valoon, kokoontui koko perhe, rauhoittuen vähitellen maanjäristystä muistuttavan seikkailun jälkeen. – Onneksi tapahtuma ei tuottanut vakavampaa sairauskohtausta, vaikka akkunoiden korjaus – syystä, että lasivarastoihin oli hankittava lisää Pietarista saakka – edistyi niin hitaasti, että koti vasta jouluaattona oli entisellään.

* * * * *

Olihan tilapäistä, että kotiolot tänä syyskautena olivat niin huolestuttavia. Mutta vaikka Kihlman siten käsittikin asian, teki se kumminkin hänen muut huolensa ja alituisen työnsä kahta raskaammiksi. Ja todella oli hänellä työtä ja huolia enemmän kuin tarpeeksi.

Ensiksikin on huomattava hänen virkansa normaalikoulussa, ja tulee meidän, ymmärtääksemme mitä se vaati häneltä ja miltä kannalta hän otti tehtävänsä, lyhyesti mainita, kuinka ja missä tarkoituksessa tämä koulu oli syntynyt. Kansallisen ja valtiollisen elämän virkoaminen 1860 vaiheilla ilmeni erityisesti myöskin maamme koulunopettajissa. Heissä syttyi näet halu luopumalla vanhoista totuntatavoista luoda uutta elämää koulunkin alalle. "Maamme koulunopettajille oli selvinnyt", kirjoittaa Kihlman itse normaalikoulun vuosikertomuksessa 1874, "että ei ainoastaan yleistä tieteellistä, vaan myöskin ammattisivistystä vaadittiin, jos he tahtoivat kohota yhdenvertaisiksi kulttuurimaiden kasvatuslaitosten edustajien kanssa ja tyydyttää isänmaan oikeutettuja vaatimuksia. Opettajilla oli kylliksi jaloa ylpeyttä nostaa katseensa opettajaihanteeseen, mutta toiselta puolen kylliksi nöyryyttäkin arvostella itseänsä ja suoraan tunnustaakseen mitä heiltä puuttui. Yksimielisesti myönnettiin, että kasvatus ja opetus, kun nämä sanat käsitetään ihanteellisesti, eivät ole jokamiehen asia, vaan taito, joka, niinkuin mikä taito tahansa, täydellisyyttä saavuttaakseen edellyttää ei ainoastaan luonnonlahjoja, vaan myöskin erikoisopintoja ja ahkerää harjoitusta. Suomalaiset koulumiehet anoivat senvuoksi oppilaitoksen perustamista, jonka tehtävänä olisi hyväkseen käyttää aikakauden edistyneintä pedagogista tietoa ja jossa tulevat opettajat voisivat, harjoittaessaan teoreettisia opintoja, nähdä miten teoriat käytännöllisesti sovelletaan sekä itse

ohjaajain neuvomina oppia astumaan oikeaan suuntaan ja välttämään harhateitä." Tämä aate sai yleistä kannatusta hiippakunnittain toimeenpannuissa opettajakokouksissa kesällä 1860, ja syksyllä s.v. J. V. Snellman v.t. pedagogian professorina yliopiston konsistorin kautta toimitti senaattiin ehdotuksen, että kykeneviä miehiä lähetettäisiin ulkomaille perehtymään sikäläisiin kouluoloihin ja siten valmistumaan ajatellun uuden oppilaitoksen yliopettajiksi. Täysin oivaltaen asian merkityksen hallitus v: n 1862 alussa päätti normaalikoulun perustettavaksi, ja kun tulevat yliopettajat, J. E. Bergroth (matematiikassa), H. L. Melander (historiassa) ja C. J. Lindeqvist (kielissä), olivat palanneet tutkimusmatkaltaan, laativat he yhdessä laitoksen tarkastajaksi määrätyn pedagogian professorin Z. J. Cleven kanssa ohjesäännön uutta koulua varten. Toimintansa koulu alkoi syksyllä 1864. – Näin oli normaalikoulu syntynyt. Se oli nuorekkaan, toivorikkaan kansallisen innostuksen tuote. Sen johtajana piti olla, ei toisen tai toisen mahtajan mielivalta, vaan tiede, kasvatusoppi. "Sen ankarassa kurissa ja sen vapaassa raittiissa ilmassa", sanoo Kihlman, "tuli nuoren laitoksen kasvaa ja kehittyä." Kun hän itse noudatti kunniakasta kutsua tulla neljänneksi yliopettajaksi normaalikouluun, oli vain kaksi vuotta kulunut sen avaamisesta. Ei mikään ollut vielä häirinnyt sitä innostusta ja menestyksen toivoa, jolla opettajakunta harrasti uuden laitoksen kehittämistä mahdollisimman lähelle ihannettaan, ja kun tunnemme Kihlmanin luonteenlaadun, on helppo käsittää, että hän täydellä antaumuksella liittyi toveriensa harrastukseen. Mutta samalla kun käsitämme tämän ja ymmärrämme, millä innolla hänkin puolestaan tahtoi toteuttaa oppilaitoksen aatetta, selviää myöskin, kuinka oli omansa häntä syvästi katkeroitamaan ennen pitkää tapahtuva muutos koulujemme ylijohdossa, jonka kautta määräävä valta joutui oikullisen mahtimiehen käsiin.

Koulussa tuli Kihlmanin opettaa 12 tuntia viikossa eli 2 päivässä. "Eihän se näytä olevan paljon", kirjoittaa hän (17/9); "mutta Äiti tuntee luonnonlaatuni: minä en tahdo hutiloida, vaan tehdä kaikki kelvollisesti, niin hyvin kuin mahdollista. Tahdon sen vuoksi valmistautua perusteellisesti. Vaikka olen jatkanut työtäni yölläkin, en ole kuitenkaan aina ollut niin valmistunut kuin olisin toivonut. Olen sentähden usein tyytymätön. Sillä paikalla, jolla olen, pitäisi kaikki olla täydellistä, mallikelpoista. Kumminkaan en ole menettänyt toivoa, että vielä tulen jotakuinkin tyydyttäväksi uskonnon-opettajaksi." – Yhdentoista vuoden kokemus koulunopettajana ei ollut tehnyt häntä omakylläiseksi. Kun lisäksi otetaan huomioon, että hänen aineensa oli uskonto, joka hänestä ei mitenkään voinut olla ainoastaan tietojen ja metoodin asia, vaan palavan uskon, kaikista tähdellisin elämän ja kuoleman kysymys, niin on ymmärrettävää, miksi hän ei tyytynyt itseensä, vaan väsymättä harrasti yhä täydellisempää. Että hän todella tuli aivan erinomaiseksi, jopa ainoanlaatuisiksi uskonnonopettajaksi, siitä saamme aikoinaan esittää luotettavia todistuksia. Tässä on vain lyhyesti sanottava, miten hän virkaansa ryhtyessään järjesti koulun uskonnonopetuksen. [Ks. Rehtorin vuosikertomusta lukuvuodelta 1866-67. Kun vertaa tätä kertomusta edellisiin, huomaa kuinka Kihlman kokonaan uudisti uskonnonopetuksen tekstissä mainittujen perusohjeiden mukaan.]

Ensi lukuvuodesta alkaen, jolloin koulussa oli kuusi luokkaa, käsitti Kihlmanin uskonnonopetus seuraavat aineet: 1) Piplian historia alimmilla luokilla, 2) raamatun lukeminen ja 3) kristillinen uskonoppi keski- ja ylemmillä sekä 4) kirkkohistoria ylimmällä luokalla. Piplian historiaan nähden hänen menettelynsä oli sama kuin jo Pietarsaaren tyttökoulussa ja opettaessaan Hannaansa kotona (ks. 1.) hän teki parastaan kertomuksen havainnollistamiseksi. "Jos kertomuksen sisällys tehdään oppilaalle oikein havainnolliseksi, niin pysyy tarkkaavaisuus hereillä, ja samalla kuin oppilas nyt saa tietoisuuteensa todenperäisen ja kirkkaan kuvan, vastaanottaa hän myöskin kuvan sisältämät siveelliset ja uskonnolliset totuudet. Hän vastaanottaa nämä totuudet kehitysasteelleen soveltuvassa muodossa. Opetuksen täytyy siis ensi sijassa pitää silmällä muotoa ja vasta toisessa johdattaa mietiskelemään ulkonaiseen muotoon kätkeytyä totuutta. Samassa määrässä kuin oppilaan kehitys on edistynyt, voi johdatus mietiskelyyn esiintyä voimakkaammin." – Raamatun (s.o. paraasta päästä evankeliumin) lukemisella tarkoitettiin: 1) opettaa oppilaita oikein käyttämään Jumalan sanaa, 2) antaa oppilaille kirkas kuva Jeesuksesta Kristuksesta ja siten laskea perustus sille, mikä on kristillisen uskonnon pääasia, eli uskalle Kristukseen, ja 3) tutustuttaa oppilaita erinäisiin dogmaattisiin ja

eetillisiin käsitteisiin, jotka lukiessa esiintyvät, ja siten valmistaa kristillisen uskon- ja siveysopin järjestelmällistä esitystä. – Uskonopin opetuksessa, jota varten ei käytetty mitään oppikirjaa, ei ollut tarkoituksena ainoastaan esittää dogmaattisia tuloksia, vaan myöskin osoittaa, mistä ja miten ne syntyvät. Sitä varten läpikäytiin ensin tärkeimmät raamatun kohdat, jotka ovat määrääviä kuhunkin uskonkappaleeseen nähden, ja kun se oli niiden mukaan määritelty, panivat oppilaat sen kirjaan. – Kirkkohistorian opetuksessa vihdoinkin arvosteltiin siinä puheeksi tulleet ilmiöt raamatullisten perusjohteiden mukaan, samalla kuin erityistä huomiota kiinnitettiin merkillisiin, suurisuuntaisiin luonteisiin ja heidän sisälliseen kehitykseensä.

Jo pelkkä tämä uskonnonopetuksen suunnitelma osoittaa Kihlmanin perusteellisuuden ja tunnollisuuden. Sen sijaan että hän olisi luottanut oppikirjoihin, vaati hän itseltään omaa, tarkkaa työtä, ja niin voimme ymmärtää, että päivä monesti kävi hänelle lyhyeksi, vaikka hän lisäsi siihen yötuntejakin. Muutoin on muistettava, että koulu paitsi varsinaisia opetustunteja vei häneltä paljon aikaa. Yliopettajana tuli hänen ottaa osaa kaikkiin opettajien konferensseihin eli kokouksiin, joita normaalikoulussa pidetään tavan takaa, olla saapuvilla opettajakokelaiden koetunneilla ja niitä arvosteltaessa j.n.e. Edelleen hän jo 1867 valittiin vararehtoriksi. Sen ohella hän ensi vuosina myöskin oli luokanesimies, jonka toimeen kuuluu erityinen huolenpito kyseessä olevan luokan oppilaiden käytöksestä ja järjestyksestä koulussa.

* * * * *

Liikemiehenä hänellä oli toinen työtaakka, joka ajoittain oli yhtä raskas, jopa raskaampikin kuin koulun tuottama. Se johtui siitä toimesta, joka tuli hänen osakseen, kun hän Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus OY: n kokouksessa kesäkuulla 1866 valittiin kolmanneksi mieheksi uuteen johtokuntaan, jonka muut jäsenet, niinkuin ennen on mainittu, olivat Sixtus Calamnius ja Gid. Wasastjerna. Täydellinen hallituksen muutos viittaa siihen, että yhtiön asiat olivat joutuneet arveluttavalle kannalle, ja niin olikin laita. Kokouksessa julkiluettu tilintarkastajain kertomus ei päättynyt, niinkuin tavallisesti säännöllisissä oloissa, ehdotukseen, että vastuuvapaus myönnettäisiin johtokunnalle, vaan jätti se kysymyksen siitä kokouksen harkittavaksi. Pitkän keskustelun jälkeen asia kumminkin ratkaistiin myönteisesti, mutta sillä lisäyksellä, että se tapahtui "silmällä pitäen erinäisiä poikkeussuhteita, joskin eri aiheita muistutuksiin yhtiön hallintoa vastaan oli ilmaantunut". Tämä lausunto loukkasi johtokuntaa, jonka jäsenenä paitsi konsuli C. Hernmarkia olivat yhtiön perustajat Ad. Törngren ja Gustav Wasastjerna, niin että se kokonaisuudessaan luopui, ja sen vuoksi valittiin uusi johtokunta kolmeksi vuodeksi eteenpäin.

Vaikka Kihlman itse oli saapuvilla kokouksessa, on tuskin luultavaa, että hän enempää kuin kukaan muukaan aavisti, kuinka äärettömän vaikean tehtävän hän vastaanotti rupeamalla johtajaksi. Menneinä vuosina oli yhtiö näennäisesti menestynyt sängen tyydyttävästi: osakkaille jaettu osinko oli keskimäärin noussut yli 5 %, ja viimeinenkin tilinpäätös osoitti, sittenkun 100,000 mk oli pantu vararahastoon, 352,000 nettoa. Ja muutenkin näytti asema aika hyvältä. Velkoja oli kyllä 1,831,000 mk (Suomen pankissa 1,014,000 ja Yhdyspankissa 256,000), mutta kun saatavat nousivat 1,558,000 mk: aan, ei todellinen velka kirjojen mukaan ollut niitä tuntuvasti suurempi. Mutta jos tutkittiin saatavien laatua, näyttäytyi asema toisenlaiseksi. Saataviin kuului näet: Törngrenin laina Suomen pankista, kiinnitetty yhtiön tehtaisiin, 630,000 mk; Gust. Wasastjernan samanlainen laina 120,000, Törngrenin velka, kiinnitetty Laukon kartanoon, 145,000; ja vihdoinkin Törngrenin velka (ilman vakuutta) 435,000. Nämä saatavat – Törngreniltä yhteensä 1,210,000 mk, ja Wasastjernalta 120,000 – olivat ehdottomasti omansa herättämään levottomuutta, sillä Törngrenin asema oli tunnetusti horjuva ja Wasastjernankin oli huolestuttava ja yhtiön menestyksestä riippuvainen, hän kun oli sen suurin osakas. Edellinen olikin yhtiökokoukselle kirjallisesti ilmoittanut, ettei hän enää voisi jäädä johtokuntaan, ja pankeissa oli kummankin asiain rappiotila siksi tietty, että ne jo vuoden alussa olivat kieltäneet yhtiöltä luoton, jollei sen johtoa uskottaisi toisiin käsiin. Mutta kaikesta huolimatta ei vielä aavistettu, mitä vaikeuksia, mitä selkkauksia oli tulossa uuden johtokunnan suoritettavaksi. [Tässä nojautuu kertomus Tampereen yhtiön tilasta pääasiassa Elias Lodeniuksen kirjoittamaan yhtiön

historiaan 1856-1906 ja pankinjoht. Henrik Kihlmanin yhtiön arkistosta tekemiin muistiinpanoihin. Erityisesti Kihlmania koskevat tiedot ovat yksityisistä kirjeistä peräisin.]

Aikoja myöhemmin on Kihlman eräässä lausunnossaan esittänyt mielipiteensä siitä, mitkä seikat olivat johtaneet yhtiön siihen arveluttavaan asemaan, jossa se oli Törngrenin erotessa johdosta. Taustaksi seuraavalle kuvaukselle selostamme tässä tämän asiakirjan pääkohdittain: Ensiksikin, sanoo Kihlman, meneteltiin yhtiötä perustettaessa väärin siinä, että osakkeenmerkintäänkutsujat (Törngren ja Wasastjerna) möivät ja että yhtiö osti Tampereen tehdaslaitokset, vaikka niihin oli kiinnitetty 762,000 mk myyjäin velkoja. Enemmän osan siitä oli Wasastjerna lainannut Törngrenille, kun pellavatehdasta rakennettiin. Jälkimmäinen oli siten perustanut laitoksen lainatuilla varoilla eikä hänellä ollut liikepääomaa, kun tehdas valmistui. Tämä puute vaivasi pysyvästi yhtiötä, jonka oli vaikea saada liikepääomaa, syystä että tehtaat olivat melkoisessa määrässä edeltäkin kiinnitetyt. Totta on, että kutsujat kehoituksessaan osakkeen merkintään olivat luvanneet ennen 1861 v: n loppua maksaa velkansa ja että silloin ei ollut syytä epäillä heitä. – Toinen virhe tapahtui, kun hyväksyttiin myyjäin maaliskuulla 1861 tekemä tarjous, että he ennen merkitsemänsä 1,500 osakkeen lisäksi ottaisivat 320 osaketta (kaikkiaan oli niitä 2,000 à 500 ruplaa) "sillä ehdolla, että myyjäin veloista myönnettyt kiinnitykset saisivat olla entisellään, kunnes he kykenisivät maksamaan lainansa". Näin muuttuivat lainat seisoviksi. Kolmanteen virheeseen teki Törngren itsensä syypääksi, kun hän alkoi käyttää yhtiön varoja yksityisiin tarkoituksiinsa, joten hänellä 1866 oli yhtiölle velkaa 435,000 mk. Neljäs virhe oli se, että tilintarkastajat edellisinä vuosina laiminlöivät huomauttaa tästä viimeisestä seikasta yhtiökokoukselle.

"Jossakin määrin selittääksemme herra Törngrenin menettelyä on ehkä muistettava, että hän oli erittäin vilkasverinen (sanguinisk) luonne, ja sen vuoksi arvattavasti toivoi voivansa maksaa lainansa. Miten optimistinen hän oli, näkyy esim. siitä, että hän silloin, kun velat jo olivat nousemaisillaan ylivoimaisiksi, alkoi perustaa laivatelakkaa Helsinkiin, johon laitokseen hän käytti 185,000 mk – yhtiön varoja."

Lyhyesti: Kihlmanin käsityksen mukaan oli syy yhtiön huolestuttavaan tilaan Törngrenin sangvinisuudessa, Wasastjernan luonteenomaisessa välinpitämättömyydessä ja muiden osakkaiden tarkkaamattomuudessa ja luottavaisuudessa. – Tämän lisäksi on kenties vielä huomautettava siitäkin, että yhtiö, jossa tehtaiden perustajat omistivat 1,500 osaketta (750,000 ruplaa eli 3,000,000 mk) ja muut osakkaat, niinkuin perustavassa kokouksessa ilmeni, ainoastaan 92 osaketta (46,000 ruplaa = 184,000 mk), oli enemmän näennäinen kuin todellinen entisen kahden miehen yhteistoimen muutos. Ainoastaan 92 osakkeesta tuli uutta pääomaa yrityksen hyväksi.

Täten luotuamme katsauksen yhtiön asioihin semmoisina kuin ne olivat Kihlmanin ryhtyessä niitä johtamaan, mainittakoon vielä kesäkuulla 1866 pidetystä yhtiökokouksesta, että siinä myöskin hyväksyttiin erinäisiä muutoksia sääntöihin. Johtokunnan toimipaikka oli tästä lähtien oleva Helsinki, ja itse hallintoa varten oli Tampereelle asetettava isännöitsijä. Tähän virkaan otettiin kolmeksi vuodeksi saksalainen (Lyypekissä syntynyt) Carl Zuhr, joka v: sta 1863 oli ollut yhtiön konttoripäällikkö.

Oleskellen Pohjanmaalla Kihlman ei vielä kesällä ollut ottanut osaa johtokunnan kokouksiin, vaan edusti häntä joku varamiehistä (konsuli H. Donner, asessori H. Hallonblad, senaatinkopisti L. Mechelin), mutta kun hän 20 p: nä elok. oli saapunut pääkaupunkiin, valittiin hän jo seuraavana päivänä johtokunnan puheenjohtajaksi. Mitä tämä merkitsi, on Kihlman itse sanonut kirjeissään V. Schaumanille ja äidilleen. Puheenjohtajana, kirjoittaa hän edelliselle, tulee minun "toimittaa kaikki raha-asiat tällä paikalla: s.o., diskontata kaikki vekselit, maksaa velat ja korot, pitää huolta siitä että rahoja on olemassa kaikkiin tarpeisiin, panna kirjaan kaikki tulot ja menot, suorittaa kirjeenvaihto y.m. y.m. Joka perjantai-iltana on johtokunnalla sitä paitsi kokous. Tämä kaikki vie aikaa, niinkuin Sinä kyllä tiedät." – Samaan tapaan jälkimmäiselle: "Ennen kaikkea minun on hankkiminen rahoja kehräämöö varten, joka joka viikko tarvitsee 8000 mk päiväpalkkoihin, puhumatta koroista ja veloista. Minun tulee korjata mitä Hernmark, Törngren ja Wasastjerna ovat rikkoneet. Toden

totta vaikea tehtävä. Eikä ole kysymys pienistä eristä; ei, sadoistatuhansista, jotka minun on S. Calamniuksen ja Gid. Wasastjernan kanssa hankittava. Rahat ovat saatavat pankeista tavaravakuutta vastaan. Mutta helppoa se ei ole näinä köyhinä aikoina, ja huolenpito siitä antaa paljon murhetta." – (Schaumanille:) "Kiusallisinta on juoksu ja odotus Suomen pankissa. Pienimpään toimitukseen tässä pankissa menee puoli tuntia. Siinä on raskas koneisto. Ennen klo 12 on vekseli sisäänjätettävä, ja klo 1 jälkeen ovat rahat saatavissa, sittenkun on vielä odottanut itse maksun suoritusta." – (Äidille:) "Näiden asiain vuoksi on minun melkein joka aamupäivä lähdettävä kaupungille, josta tavallisesti palaan klo 2, syödäkseni hät'hätää päivällistä ja lähteäkseni taas liikkeelle klo 4 (hänen koulutuntinsa olivat klo 4-6 i.p.); onnellisimmassa tapauksessa tulen takaisin klo 1/2 7. Niin kuluu päivä päivän perästä ilman että ehti enempää kuin päivän vaatiman työn."

Tästä näkyy, että yhtiön asiat semmoisina, kuin ne olivat uuden johtokunnan tarttuessa ohjaksiin, olisivat antaneet sille enemmän kuin tarpeeksi puuhaa. Mutta ei aikaakaan, ennenkuin johtokunta sai odottamattoman lisätaakan kannettavakseen. V. 1864 oli Törngren saanut Helsingin kaupungilta oikeuden käyttää osan Punavuoren rantaa ("Munkkisalmen ja vanhan uimahuoneen välillä") perustaakseen siihen laivatokan eli laivatelakan ja konetehtaan. Työ oli heti alkanut, mutta vaikka siihen oli jo käytetty 200,000 mk, oli telakkalaitos kaksi vuotta myöhemmin vielä keskeneräinen. Tällaisena Törngren tarjosi sen yhtiölle korvaukseksi velastaan, ja johtokunnan enemmistö samoin kuin ylimääräinen yhtiökokous (29/9) hyväksyi tarjouksen. Toivottiin, että keskeneräistä telakkaa voitaisiin vähillä menoilla pitää siinä kunnossa, missä se oli, kunnes ostaja ilmaantuisi, ja että siten pelastettaisiin ainakin joku osa yhtiön saatavia Törngrenin vararikosta. Vararikko oli nimittäin ainoastaan ajan kysymys, ja tapahtuikin marraskuulla 1866 – siihen saakka laatuuan suurin Suomessa: varoja Smk 2,920,627:40 ja velkoja 2,319,699:04. Ainoastaan Kihlman oli toista mieltä: olisi parempi, arveli hän, koettaa selviytyä entisistä sotkuista kuin aikaansaada uusia tappioita laajalle ulottuvilla yrityksillä. Muistutus oli kumminkin turha, ja kun se huomattiin oikeaksi, ei enää kukaan voinut vapauttaa yhtiötä hätäisen päätöksen seurauksista.

Tuskin kuukautta asian ratkaisun jälkeen ilmoitti telakan insinööri, Fridolin Stjernvall, että laitoksen turvaaminen myrskyiltä vaati erinäisiä töitä, joihin johtokunnan oli pakko suostua, ja marraskuulla hän herätti kysymyksen, eikö olisi edullisinta välittömästi jatkaa rakennusta, niin että keväällä voitaisiin ottaa laivoja korjattavaksi. "Mutta siihen tarvitaan", kirjoitti Kihlman (V. Schaumanille), "muutamia kymmeniä tuhansia markkoja, eikä ole helppo saada rahaa lainaksi, varsinkin kun tahtoo lainata pitemmäksi ajaksi. – Semmoisia puuhia on minulla ollut. Niinkuin köyhä kerjäläinen on minun täytynyt käydä kumartamassa mahtajia (göra uppvaktning hos de myndige), odottaa eteisissä j.n.e." – Ensin arvioi Stjernvall telakan valmistuskustannukset 80,000 mk: ksi, mutta sittemmin kohosi arviolasku 109,000 markkaan, ja kun Helsingin liikemiehet, miten tärkeänä he laitosta pitivätkin, eivät uskaltaneet ostaa sitä, päätti yhtiö ylimääräisessä kokouksessa (16/1 1867) rakentaa telakan valmiiksi, jos valtiolta saataisiin sitä varten 100,000 mk: an kiinnityslaina. Näin oli yhtiö kokonaan ulkopuolella varsinaista toimialaansa joutunut vastaamaan suurisuuntaisesta liikeyrityksestä, ja huomattava on, että se tapahtui samaan aikaan kuin pellavatehtaan asema oli mitä vaikein. Oli näet valittava toinen tai toinen vaihtopuoli: joko keskeyttää työ taikka myydä tuotteet tappiolla. Parempien olosuhteiden toivossa pidettiin jälkimmäistä edullisempänä, mutta kurssit olivat epäsuotuisat, menekki kotimaassa aleni alenemistaan ja oli hidas Venäjälläkin, ja luotto pankeissa oli niin täpärällä, että johtokunnan täytyi omilla nimillään vahvistaa vakuutta. Vuoden tilinpäätös osoittikin puhdasta tappiota 24,000 mk. – Mitä yllätyksiä telakka tuotti v. 1867, saamme pian nähdä.

* * * * *

Uudenvuoden aattona loi Kihlman kirjeessä äidilleen katsauksen vuoteen 1866: "Silmäillessäni mennyttä vuotta tuntuu minusta kuin olisi se tuottanut minulle enemmän huolia, vaivoja ja suruja kuin yksikään edellinen. Minä aloin sen kiintyneenä huolestuttavaan väitöskirja-työhöni. Tuskin olin siitä päässyt, kun tieto tuli, että meidän oli muuttaminen Helsinkiin, ja siitä koitui uusia huolia, uusia suruja. Erotta syntymäseudusta, joka oli ja on minulle niin rakas; sanoa ikuiset jäähyväiset sikäläisille

tutuille, joita olin oppinut arvossa pitämään ja joiden kunnioituksen ja ystävyys oli saavuttanut; lähteä omaisten kanssa kodista, joka oli minulle kaksinkertaisesti rakas, se kun oli sekä hyvä koti että alusta alkaen rakennettu silmiäni edessä ja melkoisilla uhrauksilla; kaikki tämä oli tuskallista: se oli elävänä kuolla pois siitä, mikä on rakasta ja kallista elämässä. Ah! katkera oli hetki, jolloin minä vihdoinkin useiden tuskallisten hyvästijättöjen jälkeen lähdin hiljaisesta kodista tuntemattomia kohtaloita kohti. Kun nyt eron tuska oli ohi, seurasivat matkan huolet, asettumishuolet ja koulutoimen huolet. Kun nekin olivat ohi ja minä olin astunut uuteen toimintapiiriini, silloin alkoi työ ja sen ohella vaivat ja surutkin, sillä kuinka voisikaan semmoinen virka kuin minun olla suruton. Totta kyllä en voi valittaa, että oppilaani olisivat olleet välinpitämättömiä ja tarkkaamattomia, mutta 260-lukuisessa joukossa 10 – 18-vuotiaita poikia on aina semmoisiakin, jotka herättävät huolta. Kaikkine huolineen on tämä vuosi kuitenkin kulunut umpeen, ja vaikka olenkin saanut kantaa päivän kuormaa ja hellettä, on se sentään tarjonnut virvoitustakin. Siihen luen asiain menon Turussa, jonka kautta vaivani palkittiin. Siihen luen monet kunnioituksen ja ystävyys osoitukset Vaasassa ennen lähtöäni. Siihen luen vihdoinkin kokemani kunnioituksen ja ystävyys uusien ystävieni ja virkaveljeni puolelta koulussa. Lukukauden lopulla oli meillä pienet yhteiset kekkerit, missä suurempi tuttavallisuus oli vallalla. Siinä lausuttiin minulle sanoja, joita minun täytyy pitää suoramielisinä ja jotka tekivät hyvää sydämelleni sen vuoksi, että uskallan niistä päättää saaneeni osakseni toverieni kunnioituksen. Vieraana on minun ollut pajattava, että virkaveljeni epäsuosiollisesti ja kenties halveksivasti arvostelisivat harrastuksiani. Nyt uskallan karkoittaa semmoiset ajatukset epäluulon hengen sikiöinä ja entistä suuremmalla luottamuksella liittyä heihin, jotka työskentelevät samassa kutsumuksessa kuin minä." —

Edelleen kirjoittaja puhuu raha-asiain tuottamista huolista. Varsinkin oli hän syksyn kuluessa ollut levoton sen johdosta, että hän aikoinaan A. A. Levónin kanssa oli mennyt täytetakaukseen Gust. Wasastjernalle 150,000 mk: sta. Jos Wasastjerna kukistuisi, olisi takausmiesten ehkä huutokaupassa ostettava panttina olevat Pellava- ja Rautateollisuus OY: n osakkeet. Tosin hän uskoi pellavakehräämön tulevaisuuteen, "jos hoito on kunnollinen eikä uhkarohkea niinkuin tätä ennen", mutta mistä hän ottaisi osalleen tulevat 75,000 mk käteistä ahtaina aikoina? Toisinaan Kihlman jo kuvitteli kotinsa häviöön joutuneeksi. "Mutta Hilda, joka tuntee minut ja tietää, että mieluummin näen asiat liian pimeinä kuin liian valoisina, on pysynyt tyynenä, ja minä toivon, että äitikin on levollinen."

"Sixtus Calamniuksessa", jatkaa hän sitten, "olen tavannut miehen, johon voin täysin luottaa. Hän on terävänäköinen, hänellä on hyvä arvostelukyky ja hän nauttii yleistä kunnioitusta niinkuin ansaitseekin. Rahakysymyksissä hän on paras tukeni."

"Kiitän Äitiä hyväntahtoisesta varoituksesta sen johdosta, että suuria rahasummia käy kätteni kautta. En pidä varoitusta aivan joutavana. Olen nähnyt niin monen ihmisen lankeavan, etten suinkaan voi katsoa lankeemusta mahdottomaksi. Mutta juuri sen vuoksi, etten tulisi kiusaukseen, olen järjestänyt asiat seuraavalla tavalla: 1: ksi en koskaan sekota yhtiön ja omia rahojani, vaan säilytän edelliset eri laatikossa ja pidän niitä eri taskussa, ja 2: ksi olen vaatinut, että toverini johtokunnassa joka viikko läpikäyvät ja tarkastavat kassakirjan, mikä tähän asti onkin tapahtunut ja yhä edelleen tulee tapahtumaan. Sitä paitsi on meillä periaatteena, ettemme koskaan pidä luonamme suurempia rahamääriä, vaan säilytämme rahat Yhdyspankissa. Vaikka olisinkin vajonnut niin alhaalle, että *tahtoisin* käyttää toisten rahoja, on se nyt mahdotonta. Äiti voi siis tässä kohden olla täysin rauhoitettu."

* * * * *

Uusi vuosi 1867 toi vihdoinkin lopun pikku Unon kärsimyksille. Hän kuoli 14 p: nä tammik. "Surumme on hiljainen", kirjoittaa Kihlman äidilleen. "Olemme tehneet voitavamme saadaksemme pitää hänet, mutta vaivannäkömme on ollut turha. Jumala tahtoi kai hänet, ja me alistumme Hänen johtoonsa, vaikkemme ymmärrä sitä." – Hautajaiset olivat 24 p: nä. Veljet muistavat, että isä itse naulasi ruumisarkun kiinni. Pakkasen vuoksi oli Essen, toimitusmieheksi pyydettyinä, kysynyt, eikö kävisi päinsä, että hän siunaisi ruumiin kotona ennenkuin lähdettiin hautausmaalle. Kun omaiset ja

vieraat mielellään myöntäivät meillä outoon, mutta ulkomailla usein noudatettuun tapaan, suoritettiin siunaus niin, että muutamia virrenvärssyjä veisattiin edellä ja jälkeen. Sittemmin kaikki kyllä yhtyivät surusaattoon mutta näin viivyttiin kumminkin pakkasessa tavallista vähemmän. – Tämän jälkeen sairaustapausten aiheuttama painostava tunnelma kodissa vähitellen häveni: elettiin uutta kevättä kohti.

* * * * *

Kihlmanin pyynnöstä oli hänen virkaanasetuksensa lykätty kevätlukukauden alkuun, ja sitten lapsen kuoleman johdosta helmik. 23 p:ään. Kiire oli silloinkin, "mutta", kirjoittaa Kihlman, "ihminen voi paljon, kun hänen täytyy: minun täytyi saada puheeni valmiiksi, ja valmiiksi se tulikin, vaikkei minuuttiakaan ennen aikaansa. Yksi yö meni minulta siihen. Rukouksen jälkeen koulun tarkastaja prof. Cleve aloitti toimituksen puhumalla uskonnonopetuksen merkityksestä koulussa. Sitten piti Kihlman vähän vaille tunnin kestävän esitelmänsä. Klo 12 oli virallinen puoli ohi, ja klo 2 kokoontuivat toimitsijat y.m. kutsutut päivällisille Kihlmanille. Jälkimmäisistä olivat arkkipiispa (joka valtiopäivien tähden oli Helsingissä) ja Essen estetyt, mutta saapuville tulivat piispa Schauman, professorit Lille, Granfelt ja Ingman, normaalikoulun opettajat ja talon isäntä, yhteensä 27 henkeä. Pöydässä Kihlman esitti maljoja Schaumanille, koulun perustajille, Clevelle, Bergrothille, Melanderille ja Lindeqvistille, ja vihdoon teologisen tiedekunnan jäsenille. Kihlmanille puhuivat Schauman, Bergroth ja Lindeqvist. Myöhemmin tyhjennettiin pari maljaa pakinan, laulun ja soiton säestäessä. Vieraat hajaantuivat vasta klo 8: lta. Pikkupiirteenä, joka osoitti, että oltiin muutettu pääkaupunkiin, mainittakoon että tarjoilijoina oli pari yliopiston valkohansikkaista vahtimestaria, jotka jäljestäpäin huomattiin humalaisiksi ja käytöksellään suututtivat emäntää (!).

"Niin olen siis nyt vihdoin virallisesti ja juhlallisesti asetettu virkaani", kirjoittaa Kihlman äidilleen. "Oh, tuntuu oikein helpolta, että kaikki väittelyt, puheet ja maljat ja kalaasit ovat selän takana. Muutenkin on minulla syytä olla iloinen ja kiitollinen. Tiedän kyllä että on tinkimisen varaa ylellisissä kiitoslauseissa, jotka olen saanut esitelmästäni ja virantoiminnastani koulussa. Mutta jos tinkiikin niin paljon kuin kohtuullista on, jää kuitenkin tämä: ettei kaduta, että minut on kutsuttu tänne. On kerrassaan mahdotonta, että voitaisiin itsestään ja vapaaehtoisesti puhua minusta siten minulle itselleni, jos oltaisiin tyytymättömiä. En ole toivonutkaan enempää. Olen halunnut toimittaa virkani rehellisesti, en ihmisten, vaan Jumalan edessä. Etsin näet Jumalan todistusta. Mutta hyvä on, että voi saavuttaa heidänkin tunnustuksensa, joiden luottamuksen on osakseen saanut. Sen olen saanut ja nyt tunnen itseni kehoitetuksi jatkamaan. Älköön Äiti luulko, että menestys on tehnyt minut ylpeäksi. Tunnen liian syvästi, mitä minulta puuttuu, jotta jotkut maljat voisivat minua huumata."

"Virkaanasettajaisissa puhuin Jeesuksen kasvatuksesta. Koetin kuvata hänen kehitystään lapsuuden ja nuoruudenaikana. Niinkuin jo sanoin, näyttää siltä, että oltiin tyytyväisiä. Jumalalle kiitos ja kunnia kaikesta. Kiitetty olkoon Hän, joka on pannut minut työhön ja suonut minulle voimia siihen"! —

Esitelmä [Painettu Ped. Föreningens Tidskriffissä 1867; myöskin ylipainoksena levinnyt. Tekijä muistaa ylioppilasajoiltaan, että esitelmästä paljon puhuttiin. Syystä että siinä vastoin tavallisuutta erityisesti pidettiin silmällä Kristuksen inhimillistä luontoa, levisi huhu, että esitelmänsä oli kieltänyt Jeesuksen jumaluuden. Ettei niin ollut laita, kävi ilmi, kun esitelmä painettiin. Kumminkin Kihlman eräässä muistutuksessa "esiintulleesta syystä" erittäin huomauttaa, ettei hänen puheensa tarkoittanut semmoista.] on todella merkillinen. Puhumatta siitä ettei tilaisuuteen nähden sopivampaa ainetta ole ajateltavissa, on se sekä sisällykseltään että muodoltaan harvinaisen etevä. Lähtien siitä, että Jeesus tosi-ihmisenä oli kehityksen lain alainen, puhuja ilman vähintäkään väkinäisyyttä raamatun pohjalla kuvasi vapahtajan kasvatusta ja kehitystä, josta evankelistat tuskin antavat mitään välitöntä tietoa. Tässä seuraa viittaus pääkohtiin. – Tiedot, jotka Jeesus julkisessa opettajatoimessaan osoittaa omistavansa, ilmaisevat, että hän ensi kädessä ammensi oppia ja viisautta kansansa pyhästä, uskonnollisesta kirjallisuudesta – samasta, jota hän suosittelee muillekin sanoen: tutkikaa kirjoituksia. Ei hän yliluonnollisella tavalla perehtynyt tähän

kirjallisuuteen, vaan ahkerasti, hartaasti, ajattelevasti lukemalla, tutkimalla. Ja niin palava oli hänen tiedonhalunsa ja tutkimusintonsa, että hän 12-vuotiaana ensikertaa käydessään Jerusalemissa ei antanut pääkaupungin loiston kiinnittää mieltänsä, vaan meni omin päinsä temppeliin toivoen tapaavansa siellä opettajia, jotka voisivat selittää, mikä hänelle vielä oli hämärää. Mutta tästä hartaudesta huolimatta ja vaikka hän niin edistyi tiedoissa, että myöhemmin kirjanoppineetkin ihmetellen häntä kuuntelivat, ei hän sentään ollut mikään kirjatoukka. Hänen puheensa ovat myöskin täynnä luonnonkuvia, mikä todistaa hänen avoimin silmin tutkineen luontoa. Olematta kasvien taikka eläinten tutkija nykyisessä merkityksessä, hän kuitenkin huomasi luonnon ilmiöissä piilevät lait ja muuttaen ne henkiselälle alalle hän saattoi varmuudella lausua, että ihminen henkisessä suhteessa saa niittää mitä on kylvänyt, samoin kuin hän luonnossakin sai niin tehdä. Hän tunsu luonnossa saman Jumalan kuin raamatussa. Samoin kuin raamatuntutkimus vei luonnontutkimuskin hänet palvelemaan Jumalaa, ja me voimme siis pitää luontoakin tärkeänä tekijänä Jeesuksen kasvatuksessa. Edelleen puhuja huomauttaa Jeesuksen sanoista Johannes Kastajalle, kun tämä esteli häntä kasteesta: "meidän sopii täyttää kaikki vanhurskaus." Tämän periaatteen, että vanhurskaus on täytettävä, että oikeus on tehtävä oikeuden tähden, oli Jeesus saanut yksityiselämästään. Huolimatta siitä, että hän jos kenkään olisi ollut oikeutettu käskemään, hän oli vanhemmilleen alamainen ja ruumiillisella työllä hän tuotti lisänsä omaan ja perheen toimeentuloon. Tehdä mitä oli oikein piti hän pyhänä velvollisuutena, ja niin hän tinkimättä asetti vanhurskauden täyttämisen elämänohjeekseen. Viimeksi viipyy puhuja siinä Jeesuksen nuoruudenkuvan piirteessä, että hän, joka oli esiintynyt isänmaassaan uskonnon uudistajana ja oli tuleva maailman uudistajaksi, ei astunut julkiseen elämään, ennenkuin oli täyttänyt 30 vuotta. Mahdotonta on ajatella, ettei hänkin olisi tuntenut sisässään sitä kaihoa ja toivoa, että vapahduksen hetki löisi, joka tähän aikaan oli yleinen hänen kansassaan ja koko ihmiskunnassa, ja ettei hän olisi tietänyt ja kärsinyt siitä turmeluksesta, jota vastaan hän sittemmin niin palavalla innolla saarnasi. Mutta kuitenkin hän vaikenee. "Hän osaa hillitä itseään, hän osaa vuosikausia rinnassaan kantaa maailmanuudistusta. Kuinka suurena hän esiintyykään, kun hän asetetaan näiden kääpiöuudistajain rinnalle, jotka tuskin ovat ehtineet omakseen ottaa jonkun uuden aatteen, ennenkuin heidän täytyy esittää se julkisuudessa, ja jotka, vaikkei heillä ole lahjoja, millä palvelisivat toisia, kumminkin luulevat olevansa kutsutut vaikuttamaan ulospäin, eivätkä saa rauhaa, ennenkuin ovat tyydyttäneet halunsa toisessa tai toisessa muodossa saattaa hyväntahtoisuutensa julki." Jeesus vain jatkoi kehitystään sellaisessa hiljaisuudessa, etteivät edes hänen omat kaupunkilaisensa aavistaneet hänen tulevaisuuttaan. Hänessä kehittyi se jumal'inhimillinen elämä, joka oli tuleva ihmisyyden elämän lähteeksi, mutta ei mikään houkutelut häntä ennenaikaiseen toimintaan. "Kun ajattelee, millä mielellä on se, joka tuntee kykenevänsä johonkin tehtävään ja samalla näkee, miten muut taitamattomasti ajavat asiaa ja kenties turmelevat sen, ja kuinka vaikeaa silloin on olla vaiti ja pysyä alallaan, voi jotenkin kuvitella Jeesuksen asemaa tällä ajalla." Hän tiesi odottaa aikaa, jolloin taivaallinen Isä kutsuisi hänet tehtävään ja toimeen. Näin hilliten itseään Jeesus tuli "siksi iäiseksi suureksi mieheksi, joka aikaansai teon, mikä tähän asti on uhmannut häviötä ja millä on otsallaan iäisyyden sinetti".

Vaikka tämä selostelumme luonnollisesti antaa ainoastaan vaillinaisen käsityksen esitelmästä, huomannee lukija kuitenkin, kuinka syvämielteisesti Kihlman on käsitellyt ainettaan. Hänen menettelynsä sielutieteellisellä tarkkanäköisyydellä ottaa huomioon ja loogillisilla päätelmillä laajentaa ja täydentää raamatun kertomusta on, niinkuin näkyy, aivan uudenaikainen, ja esitys vaikuttaa ehdottomasti vakuuttavasti, sillä siinä ei ole mitään mielivaltaisesti lisättyä. Mahdollista on ja luultavaakin, että Kihlman oli jotakin samanlaatuista lukenut, mutta kaikissa tapauksissa tuntuu esitelmä täysin itsenäiseltä ja on pidettävä loistavana näytteenä siitä, miten hän Beckin koulussa oli oppinut lukemaan raamattuansa. [Toht. Paavo Virkkunen on ystävällisesti huomauttanut tekijälle, että tunnettu sveitsiläinen teologi *Frederic Godet* on kirjoittanut samanaiheisen esitelmän, joka on meilläkin ilmestynyt A. v. K.: n ruotsintamana: *Jesu lif intill hans offentliga verksamhet*, 1896. Siinä tapaa samoja piirteitä, mutta esim. ei samaa kuin Kihlmanin esitelmän loppuosassa. Se seikka samoin

kuin että Godet on päivännyt alkuteoksen esipuheen: Neuchatel 1894 todistanee, että esitelmät ovat syntyneet aivan erikseen.]

Tunnustus, jonka Kihlman sai osakseen virkatoveriensä puolelta, todistaa m.m. että hän ei liiketoimiensa vuoksi laiminlyönyt koulutyötä. Kuitenkaan ei ole kiellettävissä, että nämä erilaatuiset harrastukset monen mielestä huonosti sopivat yhteen. Itsekin hän mietiskeli tätä kysymystä. Samassa kirjeessä äidilleen, jossa hän kertoo virkaan-asettajaisistaan, hän koskettelee asiaa. Mainittuaan ensin, että useat hänen liikemiespuuhansa olivat senlaatuaisia, että konttoristikin olisi pystynyt niitä toimittamaan, mutta ettei sellaista oltu otettu, syystä ettei tietty täysin luotettavaa henkilöä, jatkaa kirjoittaja: "Siinä kohden on muutos tapahtuva, vaikkei asia vielä ole selvillä. (Sen ohella) voitaisiin muistuttaa, että minun tulisi kokonaan luopua toimesta ja antautua yksistään koululle. Olen itsekin tuuminut sitä, voimatta sentään mitään päättää siihen suuntaan. Velvollisuuteni on nimittäin ensi kädessä pitää huolta omaisistani, niin että heillä on vaatimaton toimeentulo. Koska nyt koulu ei anna minulle semmoista palkkaa, että minä ja perheeni voisimme sillä elää – palkkani on ensimmäisenä vuonna 1050 ruplaa eli 4200 mk – niin olen sitä mieltä, etten tee väärin, jos toisenlaisella työllä täytän mitä puuttuu. Uskon myöskin, että toisenlainen toimi kuin aina yhtäläinen koulutyö ei ole haitaksi pedagogille. Ryhtyminen käytännöllisen elämän todellisuuteen pelastaa hänet, joka virkatoimintansa kautta on suunnattu ihanteiden ja toivomusten maailmaan, yksipuolisuudesta. Tutustuminen elämän eri aloihin on minusta hyödyllinen. Jos minä nyt lisäksi olen pakotettu siihen oman ja perheeni toimeentulon vuoksi, niin on minusta menettelyni puolustettavissa Jumalan ja ihmisten edessä. Pääkysymys on siinä, miten paljon voimaa ja aikaa ylimääräinen toimi vie koululta. Koululla on oikeus vaatia ensimmäinen ja paras voima, enin aika ja päähuomio. Ylimääräisen toimen täytyy tyytyä ylijääviin muruihin. Jos kykenen siten järjestämään eri harrastukset, olisin halukas jatkamaan kumpaakin, mikäli voimani kestävät." —

Tullessaan Helsinkiin oli Kihlman varmaankin kuvitellut elämänsä koko joukon toisenlaiseksi. Alituinen työ myönsi hänelle kovin vähän aikaa seurusteluun taikka muuhun, mihin hänen mielensä teki. Ensi ajan seurustelu näyttää supistuneen harvoin käynteihin sukulaisissa (Essen ja Ingman), virkatoverien, yliopettajain Bergrothin, Melanderin ja Lindeqvistin perheissä sekä toht. Otto Donnerin ja professorien Otto Hjeltin ja Yrjö Koskisen luona. Sitävastoin hän ei voinut säännöllisesti käydä teologisten professorien luennoilla, niinkuin toivonut oli [Myöskin Fredr. Cygnaeuksen luennoilla sanotaan Kihlmanin ja samoin Hannan käyneen. Se oli syksyllä 1866, sillä seuraavana lukukautena, jolloin Cygnaeus täytti 60 vuotta, hän ei enää luennoinut. Aineena oli ranskalainen runoilija Beaumarchais. Tekijä seurasi itsekin hupaisia luentoja, mutta on unohtanut nähneensä Kihlmanin niitä kuulemassa.], eikä myöskään muuta kuin jonkun ainoan kerran valtiopäivien istunnoissa, missä erittäinkin pappissäädyn keskustelut uudesta kirkkolaista kiinnittivät hänen mieltään.

Tapansa mukaan kirjoittaen äidilleen Floranpäivänä, jolloin hän täytti 42 vuotta, Kihlman sanoo tukkansa harvenneen ja harmaantuneen. Siinä hän näkee syksyn enteitä, "mutta en minä valita. Ei minulla ole syytä siihen. Olen tyytyväinen kohtalooni ja Jumalan teihin. Olen iloinen että elän: sillä toivon, että pitempi elämä on antava paremman kokonaistuloksen".

Kumminkaan ei aika yleensä ollut iloinen – se oli jo kauan ollut "kova", ja uuden nälkävuoden uhka vapisutti jokaisen isänmaanystävästä sydäntä. "Kevät viipyy", Kihlman lausuu samassa kirjeessä. "Jäät lepäävät liikkumattomina akkunaimme edessä. Ainoastaan kaukana etäisyydessä siintää sininen reuna, meri. Melkein joka päivä sataa lunta, joskin se heti sulaa. Öisin on kylmä. Ei nokkosiakaan vielä näy. Mitä on tästä tuleva? Tahtooko Jumala että kuolemme, vai tahtooko hän että luovumme tästä maasta ja etsimme toista?" – Ikäänkuin tämän valituksen kaikuna tulee kaksi viikkoa myöhemmin äidin vastaus (26/5) – "Tänään on tavallinen touonteon päivä Urpo, ja vielä on lunta kyynärän paksulta pakarituvan vieressä. Monta, monta kevättä olen nähnyt, mutta en koskaan tämmöistä." – Kesä tulikin – semmoisena kuin se tuli – vasta juhannukseksi, ja syksyllä olivat hallat yhtä varhaisia kuin tuhoisia.

Vaikka perhe oli ollut tyytyväinen asuntoonsa Vuorimiehenkadun varrella, päätettiin kuitenkin muuttaa. Paikkaa pidettiin etäisenä, ja uusi asunto vuokrattiin esittelijäsihteerin, parooni De la Chapellen talosta Kasarmintorin varrelta. Siitä oli lyhyt matka kouluun [Normaalikoululle oli vuokrattu huoneusto kunnallisneuvos E. J. Strählen talosta Kasarmi- ja Etelä-Esplanaadikadun kulmasta, vastapäätä nykyistä Vaasan pankin taloa.] ja keskikaupungille, missä Kihlmanin oli joka päivä liikkuminen. Asunto sisälsi 8 huonetta, ja oli vuokra 1720 mk; yksi huone oli varattu (sittemmin professori) Odo M. Reuterille, joka tänä keväänä oli tuleva ylioppilaaksi ja jonka kummitäti rouva Kihlman oli.

Miltei koko kesäkuun 1867 viipyi Kihlman perheineen Helsingissä. Paitsi muuttopuuhiä oli siellä koulunopettajainkokous, jota ei sopinut laiminlyödä. Se alkoi 17 p: nä ja kesti viisi päivää. Kihlman piti avajaissaarnan Nikolainkirkossa, toimi teologisen valiokunnan jäsenenä ja otti myöskin osaa julkisiin keskusteluihin. Erityisesti mainittakoon vain, että hän ja K. Ervast yhdessä liittyivät mainitun valiokunnan mietintöön vastalauseen, missä kannattivat sitä mielipidettä, että uskonnonopetuksen dogmaattinen puoli olisi esitettävä raamatunlukemisen avulla ja ohella, eikä oppikirjaa käyttämällä. Kysymys aiheutti vilkkaan keskustelun, jossa vastakkaiselta puolelta vaadittiin Lutherin vähän katkismuksen käytännössä pitämistä. Äänet jakaantuivat kuitenkin niin tasan, että kokous semmoisenaan ei puoltanut kumpaakaan menettelyä.

Sydänkesäksi perhe hajaantui. Kihlmanin tuli ensin Calamniuksen kanssa Tampereella tarkastaa pellavatehtaan työjärjestystä ja sen jälkeen käydä Pohjanmaalla, missä hänellä oli vielä paljon asioita hoidettavana, jota vastoin rouva pikku poikien kera samalla aikaa oleskeli osaksi Reuterilla Paraisten Lofsdalissa, osaksi maanviljelijäksi antautuneen Alfred veljensä luona Karjan Bältarsissa. Ero tapahtui 27 p: nä kesäk., jolloin isä Hannan seurassa lähti matkalleen rantateitse; äiti ja pojat pääsivät vasta 30 p: nä Turkuun menevään laivaan.

Tampereelta Kihlman kirjoittaa vaimolleen (30/6): "Toissa p: nä, käytyämme Zuhrilla ja syötyämme päivällistä ryhdyimme tehtäväämme s.o. seikkaperäisesti tarkastamaan työtä itse tehtaassa. Aloitimme pellavakimpusta semmoisena, kuin se ostetaan talonpojalta, ja päätimme valmiiden tuotteiden pakkaukseen. Perjantaina i.p. tarkastimme, 1: ksi, pellavan häkilöimistä ja rohtimien karttausta. Tämä työ on kaikkein tärkeimpiä ja myöskin erittäin vaivaloista. Huoneet ovat täynnä tomua niinkuin riihi, jossa puidaan eloja. Äänemme sortui tutustuessamme tähän osaan tehtaantyötä. Todella kova on ihmisparkojen kohtalo, joiden täytyy joka päivä häkilöidä ja kartata. Luultavasti tottumus sentään lieventää heidän osansa raskautta. Arvelen niin sen vuoksi, että useat työläiset vapaaehtoisesti ovat pysyneet siinä vuosikausia. Vähän parempi on työläisten, jotka seuraavassa kerroksessa, 2: ksi, käsittelivät häkilöityjä pellavia ja kartattuja rohtimia, niin että ne esiintyvät hyvin paksuna seililankana, kierrettynä puolen kyynärän korkuisille rullille. Täälläkin oli melkoisesti tomua, mutta ilma oli toki siedettävämpää. – Nyt seurasi varsinainen kehräys, jota on kahta laatua, joko kuiva- tai märkäkehräystä. Kuiviltaan kehrättyä lankaa käytetään erityisiin tarkoituksiin, niinkuin esim. purjekankaaksi. Enemmän käytettyä on kuitenkin märiltään kehrätty lanka. Tehtaalla on ainoastaan 3 konetta edellistä kehräyslaatua varten, mutta 33 jälkimmäistä eli märiltään kehräämistä varten. Tämä viimeksi mainittu työ on erittäin likaista. Lämmin vesi tekee huoneen hyvin lämpimäksi, ja lattia on veden vallassa. Täälläkin täytyi minun surkutella niitä olentoja, jotka ovat pakotetut elämään semmoisessa siivottomuudessa. Ja suurin osa on lapsia, ja vaikka työ onkin vastenmielistä, ilmoittautuu joka päivä joukoittain lapsia päästäkseen tehtaaseen. Lanka, joka nyt on kehrätty pienille rullille, vyyhditään sen jälkeen. Tämä työ on puhdasta, ja 20- à 25-vuotiaat tytöt näyttivät terveiltä ja tyytyväisiltä. – Märät vyyhdet joutuvat nyt viimeisen käsittelyn alaisiksi, ne kuivataan, ravistellaan ja pannaan tukkuihin. Osa tukkuihin pantua lankaa kaupataan sellaisenaan; toinen osa menee kutomoon, sittenkun se sitä ennen on valkaistu, mikä on hyvin monimutkaista työtä – "

"Niin kauas ehdimme perjantaina. Seuraavana a.p. tarkastettiin muu osa tehdasta, s.o. erilaatuisten kankaiden kudontaa, valmistusta ja pakkausta. – Iltapäivällä tarkastimme kirjanpitoa

y.m. – Yleensä teki tehdas hyvän vaikutuksen. Työläiset näyttivät tyytyväisiltä, ja heidän asemansa onkin onnellinen verrattuna heidän kaltaisiinsa maalla. Heillä on sitä, mitä niin moni kaipaa, työtä ja palkka, joka riittää muuhunkin kuin välttämättömiin tarpeisiin. Eikä tehdastyö näytä, niinkuin peljätään, tylsentävän heidän sielunlahjojansa. Päinvastoin näytti kuin olisi välttämättömyys tarkata konetta omiansa synnyttämään jonkinlaista mielenvalppautta." —

Tämä kertomus todistaa, että Kihlman liikemiehenä pysyi ihmisenä. Tarkastaessaan työtä hän ei unohtanut pitää silmällä työväkeä ja sen ruumiillisen ja sielullisen terveyden ehtoja.

Samoina päivinä, jolloin Kihlman työskenteli ja seurusteli tehtaan isännöitsijän, Zuhrin, kanssa Tampereella, oli rouva Adèle Zühr Helsingissä, ja rouva Kihlman kertoo suuresti mieltyneensä hänen seuraansa. "Me avasimme ensi kerran oikein sydämemme toisillemme, ja minä nautin hänen tunteensa puhtaudesta ja ylevyydestä samoin kuin tämän pehmeän ja kuitenkin voimakkaan naisen levollisesta, kirkkaasta, mietiskelevästä älystä. – Lainasin Adélle kolmannen kokoelman Beckin puheita." – "Oli ilahduttavaa", vastaa Kihlman, "että Adèle Zuhriissa tapasit hengenheimolaisen. Minäkin olen kiinnittänyt häneen huomioni. Juuri semmoisiin ihmisiin tahtoisin sovelluttaa raamatun sanat: Jumalan salatut lapset, jotka Kristuksen kautta ovat koottavat Jumalan valtakuntaan. Mikä erotus onkaan heidän ja näiden ex professo luterilaisten välillä, jotka harrastavat kirjainta!" – Ja samassa ajatellen, että hänen vaimonsa pian oli Lofsdalissa tapaava vanhan koetellun ystävänsä Aline Reuterin, hän jatkaa: "Paljon olette eläneet sittenkun viimeksi saitte katsoa toisianne silmiin. Elämän todellisuus on voinut hävittää monta harhaluuloa. Mutta totuus ja erikoisesti kristinuskon totuus ei ole mikään harhaluulo. Te uskotte vielä, että Kristus on ylösnoussut. Vahvistukaa yhdessä ollen luottamuksella seuraamaan Kristusta, tietäen, ettei häntä etsitä eikä seurata turhaan. Tarkoitin, että seurustelunne voi olla Teille sangen tärkeä. Kannattakoon Teitä iäisyyden toivo ajan puutteellisuudessa." —

Heinäkuun 3 p: nä Kihlman tyttärensä kanssa saapui Pietarsaaren ja kolme päivää myöhemmin Sofielundiin. Vanha äiti oli reipas ja iloinen; ainoastaan kuulo oli heikentynyt. Hän oli ja pysyi luonteeltaan optimistina, jotavastoin pojassa, niinkuin äiti sanoi, oli isältä peritty taipumus pessimismiin. "Olen tarjonnut äidille sijaa vaunuissamme", kirjoittaa Kihlman, "että hän (tulisi Helsinkiin ja) pääsisi näkemästä talven surkeutta, jolloin kerjäläiset tulevat syömään hänet, ja hän lopulta on huomaava omaisuutensa huppenneen – tyhjäksi. Mutta äiti ei tahdo tulla eläkkeellä-eläjäksi (sytningshjon) ja uskoo varmasti, että hänen omaisuutensa on turvattu. Yleensä täällä vielä toivotaan, vaikka myönnetäänkin, että ollaan äärimmäisyyden rajalla. Pietarsaaren ja Kruununkylän pitäjissä ovat rukiit erittäin kehoja ja myöhästyneitä (ei vieläkään tähkäpäällä); ohrat ja kaurat ovat kauniita, mutta ainoastaan puolen korttelin pituisia. Kaikki riippuu siitä, tuleeko lämmin ja hallaton syksy. Mutta juuri sitä tavatonta toivotaan. Toivotaan, sillä tahdotaan toivoa. Ja paras lieneekin, että ihminen elää toivossa. Jos syksyllä käy onnellisesti, niin käy toivon mukaan; jos käy onnettomasti, niin eivät ihmiset ole tunteneet onnettomuutta, ennenkuin se on saavuttanut heidät. Ja jos he uskoisivatkin sen tulevan, ei täällä voitaisi mitään mainittavaa tehdä onnettomuuden lieventämiseksi. Kaikki varat ovat lopussa, eikä ole paikkaa, mihin paeta. Heidän on pysyttävä kotonaan ja otettava vastaan mitä tulee. Minuakin on virkistänyt kuulla, että on vielä mahdollista, että Pohjanmaalla tulee hyvä vuosi. Olen myöskin tullut siitä vakuutetuksi; Jumala voi kädenkäänteessä muuttaa kaikki. Tähänastiset ilmat eivät kumminkaan ole olleet omiansa toivoa vahvistamaan. Ei ole oikein lämmin, tuuli on enimmäkseen pohjoinen. – (Kirjeen lopussa:) Yleinen hätä ja kauhea vaara, joka uhkaa, on alati mielessäni. Jotakin olisi tehtävä tai ainakin sanottava, mutta mitä?"

Viime sanoissa julkilausuttu tunnelma sai Kihlmanin matkustamaan Kokkolaan, missä 11 ja 12 p: nä heinäk. oli maanviljelyskokous. Hän valittiin palkintotuomariksi arvostelemaan naisten kotiteollisuustuotteita ja esiintyi myöskin kokouksen keskusteluissa. [Erästä myöhemmästä kirjeestä näkyy, että kertomus kokouksesta (ja siinä myöskin Kihlmanin lausunto uhkaavasta nälänhädästä) ilmestyi painosta, mutta emme ole onnistuneet saamaan sitä käsiimme.]

Nauttien vihdoinkin tulleesta lämpimästä ilmasta viipyi Kihlman vielä jonkun aikaa äitinsä luona. Hän tarkasteli tämän velkakirjoja, lueskeli Macaulayn Englannin historiaa ("erittäin viehättävä teos") ja – nukkui, johon Helsingissä harvoin oli tarpeeksi aikaa. Heinäkuun 22 p: nä hän lähti Vaasaan, missä asiain selvitys vaati kaksi viikkoa. "Asiat tuottavat huolia", kirjoittaa Kihlman sieltä. "Köyhyys on kuvaamaton. Kaikki arvot ovat epävakaisia. Molnträskin tilaa on hyvin hoidettu, mutta se ei sittenkään kannata. Tässä maassa näyttävät saavan korkeimman koron ne, jotka eivät tee mitään. Jos toimii, menee herunter (kumoon)" —

Sunnuntaina 4 p: nä elok. erosivat matkustajat Vaasasta, "kaupungista, joka edelleenkin sydämessäni on oikea kotikaupunkini". Isossakyrössä käytiin pappilassa. "Naisväki oli kirkossa. Lauri (Stenbäck) yksin kotona, oli ystävällinen ja lapsellinen kuin ennen. Juotiin lasi yhdessä, jonka jälkeen me jatkoimme matkaa." Alavuuden majatalossa vietettiin muutamia tunteja Emma Candelinin kanssa, jonka rakkaus Hannaan, entiseen hoidokkiinsa, oli entisellään. Helsinkiin saavuttiin 8 p: nä.

* * * * *

Nyt alkava vuosi, syksystä 1867 syksyyn 1868, oli niinkuin tiedetään kovimpia, mitä kansamme on kokenut, ja Kihlmanillekin se oli raskaampia hänen elämässään. Koulutyö oli kyllä helpompaa kuin ensi vuonna, mutta liikemiehenä hän sai juuri tänä aikana kokea mitä vaikeimpia yllätyksiä, jota paitsi kansalaisten luottamus kutsui hänet osalliseksi yleisiin puuhiin hädän lieventämiseksi.

Seuraavat kirjeotteet ilmaisevat Kihlmanin tunteet ja mielenlaadun syksyn alkupuolella:

"Kaikilta tahoilta", hän kirjoittaa äidilleen (21/9), "tulee tietoja hallasta, ja meidän on siis odotettava niitä kauhuja, joista kesällä usein puhuin. Odotan sanomia nälänhädän tuhoista sekä sen seuralaisista, varkauksista, ryöstöistä ja murhista. Tärkein apukeino tällä hetkellä olisi saada yhteinen kansa laskemaan varastonsa ja sen mukaan sekoittamaan jäkäläjauhoja taikinaan. – Kehoita nyt heti kaikkia Kruununkyläläisiä siihen. Vielä voivat he myöskin kerätä lehtiä enentääkseen karjan rehua. Karjasta on nyt pääravinto saatava. – Muutamilla seuduin kuulutaan tuumivan siirtymistä Venäjälle."

V. Schaumanille hän kirjoittaa (29/9): "Viikko viikolta olen aikonut kirjoittaa, mutta juoksevat tehtävät ovat aina estäneet minua siitä. Samalla aikaa olen kärsinyt pahasta tunnosta, etten ole täyttänyt velvollisuuttani. Minulla on, sen huomaa usein, liaksi työtä, ja tietoisuus siitä, etten ehdi suorittaa mitä olisi tehtävä, laskeutuu pimeänä pilvenä elämäni ylitse. Voin sanoa useimpien surujeni johtuvan juuri tietoisuudesta, etten ole täyttänyt velvollisuuttani, samoin-kuin iloisimmat hetkeni ovat ne, jolloin olen lakaissut kaikki puhtaaksi takanani." —

"Niin, olisihan nyt oikea aika ostaa maatila, jos vain tietäisi parempien aikojen koittavan. Mutta jos kurjuus vielä jatkuu vuodeenkaan, niin onhan maamme kelvoton asuttavaksi. – Ei vielä tiedetä, mitä valtio aikoo tehdä. Ja mitä se voikaan tehdä? Eihän hallitus voi elättää kokonaista kansaa. Lainata, sanotaan. Mutta kuka tahtoo meille lainata? Tiistaina on meillä neuvottelukokous. Minä ehdotan, että me lainaamme valtiolle hopeamme (lusikat, kerma-astiat y.m.), jotka säilytettäköön valtion holvissa hypoteekkina juoksevasta setelistöstä. Siten vapautettaisiin se hopea, joka nyt on siellä." —

Lokakuun 1 p: nä pidettiin kokous Seurahuoneella ja oli siihen saapunut n. 500 osanottajaa. Siinä päätettiin panna toimeen yleinen rahankeräys Helsingissä, ja uskottiin sen johto 5-miehelle toimikunnalle, jonka jäseniksi tulivat: kuvernööri, parooni Walléen, pormestari Zilliacus, konsuli L. Borgström, tehtailija Källström ja lehtori Kihlman. Apumieheksi saisi toimikunta itse valita 15 muuta kansalaista. – Näin sai Kihlman uuden tehtävän entisten lisäksi.

Samoin kuin sodanaikana 1854 oli Kihlman nytkin levoton äitinsä vuoksi. Lokakuulla hän osti ja lähetti hänelle revolverin. "Luonnollisesti äiti ei käytä sitä, mutta rengin (jonka tulee maata isossa rakennuksessa) täytyy harjoitella ampumaan pistoolilla." Sen ohella hän kehoittaa äitiänsä viipymättä teettämään luukut akkunain eteen. "En pelkää mitään kruununkyläläisiltä, mutta Evijärveläisten y.m. kulkurien päähän voi helposti pistää ajatus tutkia rikkaan rouvan varastoja." Se joka ei kuitenkaan ottanut noudattaakseen neuvoja, oli vanha rouva. Turhaan poika yhä uudestaan muistutti asiasta; äiti pysyi vain tyynenä ja piti maassamme harvinaista varokeinoa tänäkin aikana tarpeettomana. Eikä

mitään tapahtunutkaan, joka olisi osoittanut hänen olettamuksensa vääräksi. Ja onhan jäljestäpäin yleisesti tunnustettukin, että vaikka tänä surkeana nälänaikana hätä aiheutti rikoksia, niin tapahtui niitä kuitenkin paljon vähemmän kuin olisi saattanut odottaa. Lain ja oikeuden kunnioitus oli silloin maassamme suurempi kuin myöhemmin aikoina.

* * * * *

Nyt on aika palata Kihlmanin liikemiestoimeen, joka niinkuin jo viitattiin tänä vuonna (1867) muodostui erinomaisen vaikeaksi. – Miltä asiat hänestä näyttivät tammikuulla, näemme kirjeestä Levónille (27/1): "Pellavakehräämö tuottaa paljon puuhaa. Puuvillakehräämön johtokunnan jäsenyys (Vaasassa) ei vienyt paljon aikaa, ja jollei siellä ollut vähän vaikeuksia, niin kyllähän ne täällä ovat suuremmat. – Viime syksynä olemme hypoteekkiä vastaan lainanneet Suomen pankista 300,000 mk., mutta lujassa ne ovat olleet. Nyt kun kurssi on noussut, on liikkeemme valoisampi (päämenekki oli näet Venäjälle). Jos vain saisimme nauttia luottoa kolme vuotta, niin en epäile, että tämä suuri liike taas olisi kunnossa ja järjestyksessä, mutta sillä ajalla ei pitäisi jakaa ollenkaan taikka vain vähäpätöisiä osinkoja: kaikki olisi varattava, jotta päästäisiin itsenäisiksi. Mutta kuinka Wasastjernan siinä tapauksessa käy, sitä en tiedä, taikka oikeammin sen arvaa kyllä. – Tähän saakka on Tampereen yhtiö maksamalla osinkoja v: lta 1865 pitänyt Wasastjernaalla yllä. Vielä on hänellä melkoisia summia saatavana, mutta kun hän on perinyt kaikki – mikä tapahtuneen kesäkuulla – vasta silloin alkavat varsinaiset vaikeudet. Tämä unter uns!"

Huolimatta varojen niukkuudesta hankittiin pellavakehräämön uusia koneita ja toimeenpantiin parannuksia 28,000 mk: lla, jota paitsi yhtiökokous kesäkuulla määräsi 75,000 mk uusia kutomakoneita varten. Tämä osoittaa, ettei Kihlman ollut ainoa, joka luotti pääliikkeen tulevaisuuteen. Sitävastoin tapahtui sulasta pakosta, että paljon suurempia summia uhrattiin telakkarakennukseen. Kun nimittäin valtionvaroista – J. V. Snellmanin vaikutuksesta – oli myönnetty se 100,000 mk: n kiinnityslaina kymmeneksi vuodeksi, jonka saannista yhtiön päätös laitoksen valmiiksi rakentamisesta riippui, oli työhön ryhdytty, mutta ennen pitkää kävi ilmi, että 1866 v: n tilintarkastajat (A. Nordensvan ja A. Meurman) oikein arvostelivat telakkayritystä lausussaan: "huokeat rakennusaineet ja vielä enemmän alhaiset kustannusarviot ovat tuottaneet Suomelle sen kalliimmat rakennukset ja yritykset". Että nimittäin ivalliseen huomautukseen, jossa helposti tuntee Meurmanin äänen, oli täysi syy, se näkyy seuraavasta. Maaliskuulla päätettiin telakan oheen perustaa konepaja (jota pidettiin välttämättömänä sen toiminnalle ja jonka huokeiden hintojen mukaan arvioitiin nousevan 16,000 mk: aan s.o. 14,000 mk vähempään kuin tavallisina aikoina) ja joku aika myöhemmin osoittivat asiantuntijat, että itse telakka oli pidennettävä 266 jalasta 300 jalkaan. Näin ollen ei ollut ihme, että lainatut 100,000 mk pian hupenivat. Ne loppuivat Kihlmanin ollessa Pohjanmaalla, eikä kyseessä ollut vähäinen lisä. Syyskuun 1 p: nä insinööri Stjernvall ilmoitti, että vielä tarvittiin 130,000 mk, jolla summalla telakka muka saataisiin valmiiksi kuukauden kuluessa. Asian ratkaisu lykättiin 4 p: nä lokak. pidetylle ylimääräiselle yhtiökokoukselle, jossa johtokunta ilmoitti, että yhtiön puolelta oli yritykseen jo pantu 193,850 mk ja että siihen vielä tarvittaisiin 100,000. Kokous hyväksyi johtokunnan toimenpiteet ja myönsi vaaditun summan. Mutta, sanoaksemme kaikki yhdellä kertaa, ei sekään riittänyt: 100,000 mk: n sijasta meni 200,000 – ja 18 p: nä kesäk. 1868 saatiin yhtiökokouksessa tietää, että telakka konepajoihin oli vienyt yhtiöltä yhteensä Smk 898,155:98! Silloin se kuitenkin jo oli suorittanut laivankorjauksia 35,000 mk: sta.

Ymmärrettävää on, että johtokunta kerran ja toisenkin mielti, millä keinoin yhtiö voisi päästä tuosta painajaisesta, mutta valtion myöntämä laina sekä yritykseen kiinnitetty muukin pääoma pakotti jatkamaan töitä.

Mitä huolia tämä tuotti Kihlmanille, on hän kertonut äidilleen (17/12 1867): "Kun (Pohjanmaan matkaltani) palasin Helsinkiin, oli ensimmäinen tehtävä hankkia enemmän rahoja (telakkaa varten). Pellavien ostamiseen tarvittiin myöskin suuria summia. Ja kun laskimme kaikki yhteen, huomasimme, että meidän oli hankittava puoli miljoonaa. Ei ollut mieluinen asema lainata puoli miljoonaa tänä syksynä, jolloin rahat ovat olleet niin harvinaisia. Meidän onnistui kuitenkin

saada tämä summa pankeista. Nyt olisimme voineet elää rauhassa, mutta vähitellen osoittautui tarve paljon suuremmaksi. Me tarvitsimme lisää emmekä vähempää kuin neljänneksen miljoonaa. Tämä neljännes miljoonaa on tuottanut minulle monta murheellista hetkeä ja paljon päänvaivaa. Nuo arkkitehdit (insinöörit?) ovat kauheaa joukkoa, he kun kirjoittavat kustannuslaskelmiinsa 2, missä pitäisi olla 7. He houkuttelevat siten yrityksiin, jotka voivat taittaa niskan herkkäuskaiselta. Telakka on niellyt mahdolltomia, aavistamattomia summia. Mutta miten pitää raha-asioita järjestyksessä, kun ei tiedä, paljonko on menoja. Ja kuitenkin ovat maksut suoritettavat, jotta ei työ seisahtuisi s.o. jotta ei ajan tavan mukaan tehtäisi – vararikkoa. Kyseessä on ollut ylläpitää liikeyritystä, joka luultavasti rautatien jälkeen on Suomen suurin. Usein on näyttänyt pimeältä ja synkältä, mutta, Jumalan kiitos, tähän asti on päästy eteenpäin vastoinkäymisistä huolimatta. Huolissani on minulla ollut verraton tuki Sixtus Calamniuksesta. Ilman häntä olisin uupunut. Nyt olemme tulleet niin kauas, että telakkarakennus on valmistumaisillaan. Tiedämme ainakin kuinka paljon rahaa vielä tarvitaan. Reikä veneessä on tukittu, niin ettei se enää vuoda s.o. me voimme hallita menot, mikä tätä ennen on ollut mahdotonta." Kirjoittaja lisää sitten, että hänellä taistelllessaan yhtiön hyväksi on myöskin ollut päämääränä pelastua niistä seurauksista, joilla onneton takaus Wasastjernan edestä on häntä uhannut. "Olen tehnyt työtä parempien aikojen toivossa." Kokouksia oli pidetty viime aikoina Kihlmanin luona joka lauantai-ilta, mutta "kuumimpana aikana" oli kokoonnuttu neljäkin kertaa viikossa.

Samalla aikaa kuin telakka vihdoinkin lähestyi valmistumistaan, yritettiin vapautua siitä. Vuoden 1867 lopulla hierottiin kauppaa Venäjän kruunun kanssa, mutta toiselta puolen ei Pietarissa tahdottu maksaa mitään pyydettiin, toiselta puolen ei täällä päin toivottu, että tärkeä laitos joutuisi vieraisiin käsiin. Asia raukesikin ja samoin yritys perustaa osakeyhtiö, joka ottaisi telakan haltuunsa. Se siis jäi kuin jäikin vastaiseksi Tampereen yhtiön omaksi ja hoidettavaksi.

* * * * *

Samoin kuin Kihlman kirjeessään joulukuulla loi katsauksen syyskauteen, on hän 7 p:nä kesäk. 1868 kirjoittamassaan kirjeessä äidille kertonut saman lukuvuoden kevätkaudesta. Siitä seuraava ote: – "Lukukauden lopulla koulutyö säännöllisesti enentyy kertausten, tenttien ja konferenssien johdosta. Tänä vuonna työ kasvoi tavallista enemmän, syystä että senaatti peruutti suunnitteleman korkeimman luokan. [Kirjeessä 15 p:ltä huhtik. 1868 määrättiin, että valmistava luokka oli lakkautettava ja koulun luokkien luku rajoitettava 8:aan. Ks. V. T. Rosenqvist, Svenska Normallyceum 1864-1914, siv. 24 ss.] Se tapahtui säästäväisyydestä. Mutta tästä peruutuksesta seurasi, että meidän täytyi suurimmassa kiireessä valmistaa 7:n luokan oppilaat (joiden meidän laskelmamme mukaan olisi tullut erota koulusta vasta ensi vuonna) suorittamaan ylioppilastutkintonsa vuotta ennen. Se mitä olisi ollut luettava koko tulevalla vuonna, oli nyt supistettava muutaman viikon aikaan, ja luonnollista on, että sekä opettajien että oppilaiden oli äärimmäiseen asti ponnistaminen voimiansa. Tavalliset työpäivät eivät riittäneet. Monta sunnuntaita olen istunut koulussa, jotta oppimääräni tulisi suoritetuksi. – Ja kun vihdoinkin tutkinto oli ohi, ryhdyin pitämään rippikoulua 10:lle koulumme oppilaalle, ja sitä on jatkunut kaikki aamu- ja iltapäivät. – Mutta, Jumalan kiitos, loppu lähenee, ja tämän viikon ummettua toivon lepoajan koittavan minullekin."

"Ja tosiaan minä tarvitsenkin lepoa, sillä tämä lukuvuosi on ollut kauheaa, niin täynnä se on ollut huolia ja murheita, jotka ovat vaatineet mitä suurimpia ponnistuksia. Toisinaan olen valvonut kauan öisin, saadakseni tehdyksi tärkeimmät tehtävät, ja kumminkin ovat huolet ja surut olleet jokapäiväisinä vieraina. On erityinen Jumalan armo, että sittenkin olen pysynyt terveenä näinä kivulloisina aikoina. Lavantauti on raivonnut täällä niinkuin muualla maassamme, ja onhan niin että liikarasitus ja huolet tekevät ihmisen alttiiksi taudille. Sairaus ja kuolema on korjannut uhreja ympärillämme. Helsingissä on kuollut jopa 100 henkeä viikossa. Isorokko vei talonisännättämme, parooni de la Chapelleltä, yhden lapsen ja muuan hänen palvelijansa sairastui lavantautiin; mutta me kaikki olemme olleet terveinä. Jumala olkoon siitä kiitetty!"

"Mutta jos minulla on ollut työtä ja huolia, joista olisi riittänyt kahdelle tai useammallekin, niin on minulla nyt se ilo, etten ole puuhannut turhaan. Ainakin jotain on aikaan saatu." Koulutyöhön

nähdessä kirjoittaja sitten julkilausuu ilonsa siitä, että viidestä koulun esikoisesta 3 oli saanut laudatur- ja 2 cumlaude-arvosanan. Edellisessä ryhmässä oli "kaksi veljestä (Vilhelm ja Josua) Johansson, kirkkoherra J: n ja hänen rouvansa Schalinin poikia, siis tavallaan Kruununkylästä kotoisin, kaksi erittäin rakastettavaa, ahkeraa, siveellistä ja vaatimatonta poikaa." —

"Mitä muuhun toimintaani tulee, niin ei senkään tulosta liene pidettävä vähäpätöisenä. Tänä vuonna on laivatelakka rakennettu valmiiksi, tulos, joka yksinään olisi riittävä palkkio. Se on jo pari kuukautta toiminutkin. Luullakseni on nyt jo 13:s laiva sen suojelevassa sylissä. Mahdottomia summia niellyt laitos on alkanut jotain tuottaakin, ja jos jatko on niin hyvä kuin alku, niin on syytä olla tyytyväinen. – Telakan avajaisten juhliminen (20 p: nä huhtik.) kuului johtokunnan välttämättömmimpiin velvollisuuksiin. Meidän täytyi, miten vastahakoisia olimmekin esiintymään juhlallisen komeasti, ryhtyä siihen itse laitoksen vuoksi, kiinnittääksemme siihen yleisön ja asianomaisten huomiota. Asiamme oli tehdä juhla juhlalliseksi, ja sentähden kutsuimme kenraalikuvernöörin (kreivi Adlerbergin), senaatin, pankit ja kaupungin arvokkaimmat henkilöt. Minun oli itse mieskohtaisesti käytävä kenraalikuvernöörin luona pyytämässä, että hän suvaitsi tulla saapuville. Ja toimitusjohtajana oli minun esitettävä malja keisarille ja samoin kenraalikuvernöörille [Kutsutut vieraat vastaanotettiin ja puheet pidettiin höyrylaiva Constantinin kannella, joka oli telakassa korjattavana.]. Muillakin johtajilla oli kullakin maljapuhe pidettävänä. Minä puhuin saksaa kenraalikuvernöörille, joka oli erittäin armollinen ja ystävällinen. Ilma oli ihana, ääretön ihmispaljous oli kokoontunut, ja kallioon louhittu liehuvien lippujen ympäröimä telakka-allas oli näöltään mahtava. Mutta juhlaa häiritsi se onnettomuus, että laivat eivät, niinkuin suunniteltu oli, päässeet samana iltana solumaan telakkaan. Syy oli insinöörin, joka ei ollut tarkoin laskenut kaikkea, vaikka me monta kertaa olimme kehoittaneet häntä siihen. Raittiissa kevätilmassa oli juomatavaroilla hyvä menekki, ja huvi maksoi meille noin 170 markkaa mieheen. Johtokunta näet ei tahtonut verottaa yhtiötä kemuista, niin ettei voitaisi sanoa, että huvitus oli toimeenpantu yhtiön kustannuksella."

"Mutta enemmän kuin telakkarakennus tyydyttää minua kuitenkin toinen seikka, nimittäin se että yhtiö tänä vuonna on pelastettu perikadosta. Yhtiö todellakaan ei ollut pienessä vaarassa. Ne äärettömät summat, jotka telakan rakentaminen vaati, saattoivat yhtiön mitä suurimpaan ahdinkoon. Usein emme nähneet edessämme muuta kuin perikadon, ja se olisi ehdottomasti tullutkin, jollemme Calamnius ja minä nimillämme ja luotollamme olisi astuneet väliin. Meidän täytyi mennä takaukseen melkoisista summista, ja siihen suostuimme pelastaaksemme yhtiön ja itsemme [Paitsi luotollansa avusti Kihlman yhtiötä myöskin lainaamalla sille omia varojaan. V: sta 1867 v: een 1879 oli hänellä aina saatavaa yhtiöltä: 1869 vähin määrä 11,482. 1871 korkein määrä 74,744 mk]. Jos näet yhtiö olisi tehnyt vararikon, olisi Wasastjernakin auttamattomasti hävinnyt, ja osakkeet olisivat menettäneet arvonsa ja minä ja kaikki ne, jotka olivat täytetakauksessa osakkeista, olisimme samalla joutuneet häviöön. Kokouksemme, joissa etsimme pelastuskeinoja, kestivät keskiyön ohitse, ja usein me erosimme epätoivo sydämessä ja näkemättä muuta kuin uhkaavaa perikatoa. Oli aika, jolloin en tahtonut ostaa itselleni paitoja, koska pelättävissä oli, että ne samoin kuin muu omaisuuteni myytäisiin huutokaupalla takauksestani Wasastjernan edestä. Äiti uskokoon, että se aika oli kauhea. Mutta me uskalsimme luottaa tulevaisuuteen, heittävästi asiaamme menneeksi me taistelimme karhuja vastaan, ja harrastuksillamme on ollut harvinainen menestys, varsinkin kun ajattelee, miten aika on ollut kova. Meillä on ollut voimakasta apua Suomen ja erittäin Yhdyspankilta. Calamnius on ollut verraton. Hänen taitonsa ja tuttavuussuhteensa ovat vaikuttaneet tavattomasti. Minun vuokseni hän on mennyt takauksiin, joihin hän ei muutoin olisi myöntynyt. Erinomattain yhden kerran riippui kaikki siitä, kirjoittaisiko hän nimensä vai eikö. Hän epäröi, mutta seuraavana päivänä hän kirjoitti, ja ilon ja kiitollisuuden kyynelin saatoin minä ilmoittaa Hildalle ja Hannalle, jotka hädissään odottivat päätöstä, että olimme pelastetut. Niin on meidän ollut elettävä pelon ja toivon välimailloilla; ja siitä huolimatta on minun täytynyt näyttää tyyneltä ja heittää luotani huolet, kun työ koulussa alkoi. Eihän se ollut helppoa yhtäkkiä asioiden ahdingosta asettua uskonnon rauhaan! Mutta, Jumalan kiitos, se aika on ohi ja parempi aika on koittanut. Telakkamme on valmis, ja sulku saatu sen menoille."

Olemme alkaneet saada siitä tulojakin. Olemme saaneet 155,000 markan lainan, jolla pahimmat karhut on nuijittu. Viimeiset viikot ovat olleet päivänpaisteisia: meillä on ollut enemmän rahoja kuin olemme voineet sijoittaa. Totta kyllä emme ole huolista vapaita, kaukana siitä, mutta nyt on kumminkin siedettävää. Ja mikä on pääasia: näköala on valoisampi. On mahdollista, että telakka saadaan myydyksi, ja jos se onnistuu ja me saamme rahamme takaisin, silloin on kirkas tulevaisuus edessämme."

"Sillä kannalla ovat asiat. Niin on Äidin Alfred saanut kärsiä heikkoudestaan, että antoi viekoitella itsensä takaukseen. Toivoakseni olen jotain oppinut kärsimyksistä. Toivon nyt myöskin, että pääsen vapaaksi takauksestani olematta pakotettu ostamaan osakkeet ja siten velkaantumalla, mikä näinä aikoina on niin vaarallista. Totta kyllä en ole vielä aivan varma, mutta, niinkuin sanottu, minulla on hyvät toiveet." —

* * * * *

Niin on Kihlman itse kuvannut sen talvikauden, josta hän Viktor Schaumanille kirjoitti: "Kyllä minä nyt olen saanut kokea, mitä merkitsee olla liikemies." Valitettavasti ei helpotus kuitenkaan ollut pysyvää laatua; vielä oli monta kovaa tulossa.

Kesäksi 1868 Kihlman vuokrasi perheelleen asunnon Bergas-nimisessä talossa, Albergan kartanon vieressä, Espoossa, noin 11 venäjänvirstaa Helsingistä. Itsekin hän siellä oleskeli, vaikka hänen täytyi asioiden tähden tavan takaa käydä kaupungissa viipyäkseen siellä päivän ja pariakin yhtä menoa. Haluten tavata äitiään kehoittaa hän tätä tulemaan Helsinkiin. Jos äiti tulee kyydillä Ruoveden Ruhalaan, on hänen poikansa oleva siellä vastaanottamassa häntä, ja sitten matkustetaan yhdessä höyrylaivalla ja rautatietä perille. Kihlman itse epäili lähteä Pohjanmaalle, sillä hän arveli, että hän, jollei hän edellisenä kesänä olisi jättänyt asiain hoitoa toisiin, tottumattomiin käsiin, olisi voinut välttää ainakin osan talven vaikeuksista. Mutta miten houkuttelevasti matkaa kuvailtiinkaan, ei vanha äiti uskaltanut lähteä rauhallisesta kodistaan, ja siitä johtui, että Kihlman sittenkin heinäkuun lopulla päätti tehdä pikaisen matkan Pohjanmaalle. Oltuaan jonkun päivän Tampereella, hän 27 p: nä Hannan seurassa lähti sieltä Vaasaan, Pietarsaareen ja Kruununkylään. Pietarsaaressa-käynti varsinkin jätti Kihlmaniin hyvän vaikutelman, sillä, kirjoittaa hän jälestäpäin, "vanhat ystävät ja hyvät liikkeet alkavat tulla yhä enemmän harvinaisiksi", ja siellä hänellä oli ainakin yksi kumpaakin lajia – nimittäin V. Schauman ja luujauhomylly. Kruununkylässä oli vanha äiti kyllä terveenä, mutta paljon surullisia yksityistietoja Kihlman siellä sai nälkääjän kauhuista. Vanha ruustinna oli tehnyt parastaan toimittaakseen apua pitäjäläisilleen, ja Kihlman puolestaan oli Helsingistä käsin koettanut auttaa häntä. Rouva Kihlman oli m.m., niinkuin jo ennen (ks. I.) on mainittu, itse lainannut noin 40 à 50 tuhatta markkaa voidakseen antaa lainoja puutteenalaisille. Ja minkälainen hänen lainaliikkeensä oli, se tuli näkyviin pari vuotta myöhemmin tapahtuneessa perunkirjoituksessa. Kaikkiaan oli pitäjäläisille lainattuna noin 150,000 mk; velallisia oli noin 220, useimmat (ehkä 200) talollisia, torppareja, käsityöläisiä, mutta myöskin muutamia maakauppiaita, säätyhenkilöitä ja itse seurakunta (1600 mk). Enimmäkseen olivat lainat muutaman sadan markan suuruisia, ani harva 3-400. Suuri osa oli v: silta 1867-69, mutta paljo jo 1860-luvun alulta ja joku 1850-luvultakin. – Lainat, joiden vakuutena ei ollut takausta eikä kiinnitystä, maksettiin kuitenkin vuosien kuluessa takaisin 6 % korolla. V: n 1877 lopulla oli maksamatta vain 12,000 mk. Viimeiset maksettiin vasta 1886, ilman että mainittavaa poistoa oli tehty. Epäilemättä olisi nämäkin suoritettu varhemmin, jollei Kihlman olisi myöntänyt äitinsä palvelijoille, Lotalle ja Britalle, oikeutta nostaa korot näistä lainoista. Samalla kuin hän hankki heille oman tuvan lähellä kirkkoa, turvasi hän heille siten toimeentulonkin, palkkiona 30 vuoden uskollisesta palveluksesta. – Määrältään ruustinnan lainat eivät olleet suuria nykyajan käsityksen mukaan, mutta nälkävuosina pelasti 4-600 mk: n lainakin talollisen hädästä, joka kaasi niin monen Pohjanmaalla. Vaikka suurin osa lainoista, niinkuin kerrottu on, maksettiin vasta lainanantajan kuoleman jälkeen, todistavat hänen kirjeensä, että hän itsekkin ennätti todeta hädän opettaneen kruununkyläläisille säästäväisyyttä.

Elok. 13 p: nä oli Kihlman jälleen kotona; Hanna sitä vastoin oli

Alavuudelta poikennut Keuruulle vieraillakseen sukulaisten luona.

Vaikka vuodentulo 1868 jälleen oli hyvä, ei sentään piankaan vapauduttu pitkällisen hädän seurauksista. Siten sai Kihlmanin perhe nyt vasta osansa kulkutaudeista, jotka olivat koko vuoden riehuneet maassa. Sen jälkeen kuin Kihlman tyttäreineen oli lähtenyt Kruununkylästä, sairastui siellä Mathilda Grönvall lavantautiin, ja samoin kävi Hanna Kihlmanin hänen palattuaan Keuruulta. Molemmat toipuivat kuitenkin, mutta onnettomammin päättyi kolmas sairauskohtaus. Kihlmanin ollessa matkalla oli 4-vuotias Siegwarth sairastunut punatautiin eikä hän ollut vielä entisellään, kun perhe elokuun lopulla muutti kaupunkiin. Päin vastoin oli pojan ruuansulatus edelleen huono ja hänen koko olentonsa surkastunut. Näin olivat asiat lokakuun viime päiviin asti, jolloin lapsessa huomattiin kurkkumätä, jota vastaan ei apua saatu. Siegwarth kuoli 2 p:nä marrask. Tämä kuolemanisku oli kova kokemus vanhemmille. Muistaen että hänen äitinsäkin oli kerran menettänyt samannimisen pojan, esikoisensa, Kihlman kirjoittaa hänelle (6/11): "Siegwarth oli toivehikkain lapsistamme. Hänellä oli Oswaldin syvyys ja Enzon iloinen luonto. Hän oli meidän kaikkien lemmikki ja ansaitsikin olla sitä, sillä hyvien lahjojensa ohella hän oli olennoiltaan hurskas ja tottelevainen. Ja tämä komea, voimakas, sydämellinen, kuuliainen, älykäs poika, tämä herrtainen lapsi on mennyt. Meilläkään, Äiti, ei ollut onnea Siegwarthiimme nähden, jos näet on onnea saada pitää luonaan se, jota rakastaa. Hänen kärsimyksensä olivat kauheita. – Kuolemassa loppuivat hänen tuskansa ja meidänkin kärsimyksemme lieventyivät; mutta Äiti tietää, mitä merkitsee tuollaisen Siegwarthin menettäminen, – onhan se samaa kuin puukolla leikata pois osa sydäntä." – "Ah, ettei Äiti saanut nähdä kelpo Si'tämme. Hän oli niin kelpo, niin herrtainen, ja hänellä oli niin kauniit, suuret, ymmärtäväiset silmät. Äidin suruinen poika Alfred." – Ennen kuukauden loppua synnytti rouva Kihlman viidennen poikansa, joten lapsia jälleen oli kolme elossa, vaikka kuolema sen jälkeen kuin Helsinkiin tultiin oli vienyt kaksi. Vasta tulleelle annettiin nimi Henrik Rafael.

* * * * *

Tietysti Kihlman ei tänäkään raskaana aikana ollut vapaa liikemieshuolista. Pellavayhtiön velkojen hoito aiheutti alituista puuhaa, joka painoi sitä enemmän, kun osakkaat eivät yksimielisesti kannattaneet johtokunnan harrastuksia yhtiön hyväksi. Pellavatehdas oli 1867 tuottanut voittoa Smk 211,733:51. Mutta koska yhtiö telakan vuoksi oli vaarallisesti velkaantunut, ei johtokunta voinut ehdottaa osingonjakoa. Syystä että tilintarkastajat olivat samaa mieltä, jätettiin asian ratkaisu ylimääräiseen kokoukseen 31 p:nä lokak. Kuinka siinä kävi, kertoo Kihlman äidilleen (2/11): "Vaikka yhtiö kärsii mitä suurimmasta rahanpuutteesta ja juuri sen vuoksi ei voi ansaita, ja vaikka Calamnius ja minä vakuutimme, että rahoja ei ole jaettavaksi osakkaille, ja vaikka useimmat läsnäolevista näillä pätevillä perustuksilla olivat sitä mieltä, ettei osingonjakoa voitu ottaa puheeksikaan, päätti kokous kuitenkin, että 5 prosenttia oli jaettava s.o. vähintään 90,000 mk. Johtokunnan, siis etupäässä minun, tulee nyt tehdä 90,000 mk. Wasastjerna se oli, joka saneli tämän järjettömän päätöksen. Pelastaakseen itsensä ei epäillä saattaa muita onnettomuuteen taikka ainakin vyöryttää huolensa muiden päälle. Kahtena yönä olen tuskin nukkunut ollenkaan pelkästä levottomuudesta, joka kaikilta tahoilta ahdistaa sydäntäni. Olen tehnyt työtä vahvistaakseni yhtiön voimia, ja nyt tällä odottamattomalla päätöksellä turmellaan kaikki ponnistukseni. En voinut uskoa, että ihmiset saattaisivat olla siihen määrään mielettömiä, että päättäisivät semmoista, jota ei voida toteuttaa, ei ainakaan ilman mitä suurimpia vaivoja ja kaikissa tapauksissa yhtiön vahingoksi. Mutta tämän täytyy jäädä meidän keskiseksi asiaksi." – Pari viikkoa myöhemmin ilmoittaa Kihlman äidilleen, että hänen takauksensa Wasastjerna edestä oli siten muuttunut, että Levón ja hän nyttemmin vastasivat ainoastaan 100,000 mk:sta eikä 150,000:sta niinkuin ennen. Tätä hän piti melkoisena helpotuksena.

Edellisestä näkyy, kuinka totta Kihlman sanoi kirjoittaessaan (äidilleen 7/2 1869): "Tampereen kehräämö kykenee kehräämään minulle huolia, jotka seuraavat minua kouluun ja vuoteelleni." Ja kun Essen tapansa mukaan oli ivallisesti puhunut hänen rahapuhistaan, hän selittää (6/5 s.v.), mitä häneltä vaadittiin: "Essen ei tehnyt hyvin sanoessaan, että minä harjoitan opintoja tullakseni

raha-asiain päälliköksi. Kenties on ihmisiä, jotka uskovat sellaista pilaa ja käsittävät sen niin, että minä todella ajattelen sellaista. Totta on, että minä pakosta olen joutunut hoitamaan suurta liikettä. Pellavakehräämö käyttää, kun se on täydessä työssä, 2000 Lb pellavia viikossa, siis noin 100,000 Lb vuodessa, mikä 10 markan mukaan leiviskältä tekee yhden miljoonan markkaa. Lisäksi tulee jokapäiväinen palkka n. 1000: lle työläiselle, kustannukset haloista, valosta, öljystä, lähetyksistä, vakuutuksista y.m., niin että menot pyöreässä luvussa nousevat 1 1/2 miljoonaan vuodessa eli 29,000 mk: aan viikossa. Kun nyt kumminkin pääoma vaihtuu kerran vuoden kuluessa, niin täytyy puolen mainitusta summasta – siis noin 750,000 mk – riittää liikepääomaksi." Ja juuri tämän liikepääoman hankinta tuotti johtokunnalle ja erittäin Kihlmanille yhä uusia huolia. – Mitä keväällä 1869 yritettiin pulman suorittamiseksi, oli Kihlman vähää ennen (myöskin äidilleen 24/3) esittänyt seuraavin sanoin: "Tampereen asiat ovat jälleen tuottaneet huolia ja pakottaneet ponnistamaan kaikkia tarjona olevia voimia. Tämä liike kärsii oleellisesta puutteesta, liikepääoman puutteesta. Kuinka voidaan liikkua, kun ei ole liikepääomaa? Kuinka esim. ostaa pellavia, kun ei ole rahaa millä ostaa? Köyhän täytyy aina maksaa kallis hinta. Niin kauan kuin Tampereen yhtiö on köyhä, täytyy sen kalliisti maksaa pellavansa, ja niin kauan kuin asiat käyvät huonosti, on tulos huono. Muutos on aivan välttämätön, muuten menee päin mäntyyn. Ja muutos on siinä, että saadaan pääoma, joka ei ole paljon 800,000 mk: aa alempi. Tämän hankkiminen on lähinnä kuluneena aikana ollut huolieni esineenä. Myönnettävä on, että tehtävä ei ole helppo. Tässä maassa ja nykyisenä aikana saada 7 à 800,000 mk: n seisova laina on todella vähän ihmeellistä. Olen kuitenkin uskaltanut yrittää ja laatinut suunnitelman sitä varten, ja se on vaatinut paljon miettimistä ja aikaa. Koska en kuitenkaan voi antaa ajastani päivällä, joka kuuluu koululle, olen ollut pakotettu käyttämään öitäni sitä varten. En vielä tiedä, menestyykö yritykseni. Toivon kuitenkin, ettei työni ole ollut turha, vaan että siitä koituu hyvää sille yhtiölle, jonka omaisuus on uskottu käsiini. Varmaa on, että olen itse saanut selvemmän käsityksen asioista ja että esitykseni ovat herättäneet myötätuntoa. – Sillä välin on tehdas toiminut lakkaamatta, ja menekki Suomessa on melkoisesti enentynyt. Jo näkee, mitä yksi ainoa hyvä vuosi vaikuttaa. Pian pankit ratkaisevat asiamme. Jumala suokoon, että parempi tulevaisuus koittaisi!"

Kihlmanin ehdotus oli että Suomen pankki ja Yhdyspankki vapauttamalla hypoteekkinä sidotut raaka-ainevarastot antaisi yhtiölle lainan, joka kiinnitettäisiin sen rakennuksiin. Tähän pankit suostuivat siten, että edellinen lainasi 366,000 ja jälkimmäinen 144,000 mk kolmeksi vuodeksi, kumminkin sillä ehdolla, ettei mitään osinkoja jaettaisi osakkaille ennenkuin lainat oli suoritettu. Vaikka ainoastaan puolet oli myönnetty siitä, mitä Kihlman oli laskenut olevan tarpeen, oli näin kumminkin vähäksi ajaksi huojennusta saatu. "Tätä suunnitelmaa varten", Kihlman kirjoittaa V. Schaumanille (16/6 1869), "olen tehnyt paljon laskelmia ja kirjoittanut ja juossut ja puhunut; kun se vihdoin toteutui, oli minulla oikean voitonilon hetki. Mutta suunnitelma on vain puoleksi toimeenpantu. Jäljellä on uudistus itse tehtaassa." —

Mitä sanat "uudistus itse tehtaassa" merkitsevät, selviää erinäisistä Kihlmanin kirjeistä, joista päättäen pellavatehtaan tuotantoon ja paikalliseen johtoon nähden oli ilmennyt sangen ikäviä seikkoja. Sekä kehräämön että kutomon tuotteita vastaan oli tehty painavia muistutuksia: langat ja kankaat olivat laadultaan epätasaisia ja osaksi kovin heikkoja, joten ostajain luottamus tehtaaseen oli horjautettu. Syy tähän näyttää lähinnä olleen isännöitsijässä, Zuhriissa, jolla oli tapana Venäjältä ostaa huonoja pellavia. Kihlmanin tiedonantaja oli (ei omasta aloitteestaan, vaan pyynnöstä) konetehtaan johtaja, insinööri H. Kaufmann, jonka toimintaan Zuhr myöskin oli omavaltaisesti sekaantunut. Koska johtokunta muutenkin oli huomannut, että viimeainittu, – "jolla kenties oli monta hyvää puolta, mutta joka varmaan ei kyennyt hoitamaan niin suurta liikettä" – joko ei osannut taikka ei tahtonut valvoa yhtiön parasta, päätettiin hänet erottaa ja ottaa hänen sijalleen Porin tulitikkutehtaan isännöitsijä, Ruotsista kotoisin oleva kauppias F. E. Wahlgren. Asia ratkaistiin yhtiökokouksessa kesäkuulla, ja oli isännöitsijän vaihdos tapahtuva elokuun 1 p: nä. Tämän ohella oli Kihlman päättänyt käyttää kesälomansa tehtaan työjärjestyksen ja tuotevarastojen seikkaperäiseen tutkimiseen, koettaakseen, eikö mahdollista olisi poistaa aiheet muistutuksiin ja palauttaa yleisön

luottamus tehtaaseen. Siinä tarkoituksessa muutti Kihlman kesäksi maalle lähelle Tampereen kaupunkia. "Asun nyt perheineni", hän kirjoittaa (V. Schaumanille 10/7 1869), "Anttilan rusthollissa lähellä Pirkkalan kirkkoa ja Nokian koskea. Talo on jotenkin ränstynyt ja kurja. Salin katto vuotaa neljästä kohden, kun sataa. Mutta jos ilma on kaunis, käy täällä eläminen. Lähin ympäristö on niinkuin tavallista hämäläisessä kylässä. Mutta jos kävelen 15-20 minuuttia, niin tapaan mitä kauneimpia näköaloja. Kalaa (kuhia) saa ostaa tarpeeksi, rapuja pyydämme itse. – Joka viikko käyn kaupungissa hoitamassa kehräämön asioita. Täällä on Augiaan talli siivottavana. Miten isännän silmä onkaan kallis! Aikoja sitten olisi minun pitänyt olla täällä; mutta luulin, että läsnäoloni olisi hyödytön. Luulin niiden, jotka ovat antautuneet tälle työalalle, ymmärtävän kaiken paremmin kuin minä. Kokemus on kuitenkin johtanut minut siihen vakaumukseen, ettei saa pitää itseään liian halpana eikä liiaksi luottaa n.s. ammattimiehiin. – Olojen järjestäminen täällä näyttää tekevän minulle mahdolliseksi matkustaa Pohjanmaalle, mikä on minulle hyvin tuskallista." —

Eräänä epätoivon hetkenä (pyhääamuna 18/7) Kihlman kirjoittaa Tampereelta vaimolleen: "Pelkään, etten enää kauan jaksaisi pysyä johtajatoimessani. Kaikki vaivani näyttävät turhilta. Miksi siis jatkaisin? Kokeakseniko enemmän tuskia? Mutta kun tuskat nousevat vissiin määrään, koituu siitä vahinkoa yhtiölle, terveydelleni, viralleni, perheelleni. Mutta toiselta puolen, miten tulemme toimeen, jos tulot yhdellä kertaa vähenevät niin suuresti. Niinkuin näet, olen kovin alakuloinen. Venäjän kurssi on taas alennut noin 3 penniä, ja huonoja tuotteita entisiltä ajoilta on tullut näkyviin. Tämä on niin masentanut mieltäni, etten eilen illalla tahtonut saada unta. Voi niitä ihmisiä! Miten tunnottomasti ja kevytmielisesti he käsittelevätkään toisten omaisuutta! Se on liian traurig (surullista)! – Minä ikävöin tänään kirkkoon, ottaakseni osaa julkiseen jumalanpalvelukseen." – Siihen vastasi rouva (19/7), että ikävintä olisi hänen (Kihlmanin) itsensä vuoksi, jos hänen uhrauksensa ja kärsimyksensä näyttäytyisivät turhiksi ja hänen tarkoituksensa parantaa yhtiön asioita jäisi saavuttamatta. "Jos Sinun täytyy luopua toivostasi, niin olen minäkin sitä mieltä, ettei Sinun pidä kauemmin pysyä paikallasi, ei millään ehdolla. Meidän täytyy järjestää elämämme, niin että sittenkin tulemme toimeen." —

Kun ajattelee Kihlmanin luonteenlaatua yleensä ja hänen harvinaista tunnollisuuttansa, ei ole ihmeteltävää, että hän alkoi syyttää itseäänkin siitä epäjärjestyksestä, jonka hän huomasi tehtaassa vallitsevan. Eikö häntä voitaisi, näyttää hän miettineen, oikeuden mukaisesti tehdä vastuunalaiseksi siitä, että hän nyt vasta oli perehtynyt asioihin? Että hän todella mietiskeli sellaista ja samassa entistä tuskallisemmin kärsi asemastaan, sen todistaa seuraava ote Essenin kirjoittamasta kirjeestä (Töölö 12/8 1869): "Rakas ystävä ja veli! Olen saanut pitkän surullisen kirjeesi, lukenut sen suurella osanotolla ja sitten heittänyt sen tuleen – varokeino, joka oli kylläkin raskas, mutta kenties välttämätön. Se antoi minun luoda katseen nykyiseen sisälliseen maailmaasi, katseen, joka – en tahdo salata sitä – oli kyynelien sumentama. Olen kyllä voinut kuvitella, että se toiminta, jolle viimeisinä vuosina olet ollut pakotettu uhraamaan enimmänsä osan ajastasi ja voimistasi, ei ole ollut joissakin määrin häiritsemättä sisällistä elämääsi, ja niin sentähden, että se on pitänyt Sinua alituisessa levottomuudessa, kuin myöskin sen vuoksi, että se on vetänyt Sinut pois korkeimmista harrastuksista, joista yksistään *Sinä* voit saada tyydytystä. Mutta *Sinä* olet kuitenkin tähän saakka, huolimatta kaikista murheista ja vaikeuksista, näennäisesti ollut hyvällä mielellä – ja minä olen todella ihmetelty miehuuttasi ja voimaasi. Nyt sitä vastoin näyttää sielusi joutuneen syvään, kauheaan masennukseen. *Sinä* mietiskelet, mitä onnettomuuksia ehkä tulet vetämään omaistesi ylitse, ja kirouksia, joita odotat maan ja kansan puolelta. Toivon, että se oli tilapäinen *ahdistus* (anfäktning), jonka jo olet torjunut, ainakin siten, ettet ole antautunut sen valtaan." – Tämän jälkeen seuraa rohkaisevia ja lohduttavia sanoja. – "Kärsi, rakas Veli, mitä Sinun täytyy kärsiä; tee työtä ja puuhaa mitä jaksat: mutta kaiken aikaa heitä kaikki Herran huomaan, sillä hän huolehtii kuitenkin Sinusta." Tunnustaen että tämä kehoitus oikeastaan on ollut tarpeeton hänen puoleltaan, kirjoittaja päättää: "Koska kärsin kanssasi, täytyy Sinun myöskin jakaa lohdutus minun kanssani." – Raskas ja tuskallinen oli siis Kihlmanille 1869 v: n kesä, mutta hänen työnsä ei ollut turha. Että hän todella aikaansai uuden järjestyksen tehtaaseen, sen osoittivat ne kunniapalkinnot, jotka yhtiö jo seuraavana vuonna kahdessa

eri näyttelyssä sai tuotteistaan. Pietarin teollisuusnäyttelyssä annettiin sille näet kultamitali ja Turussa arvolause: "erittäin kiitettäviä".

Sen jälkeen kuin Kihlman oli joutunut samalle paikkakunnalle kuin Essen ja Ingman, ei hän kenenkään ystävänsä kanssa ollut ahkerammassa kirjeenvaihdossa kuin V. Schaumanin. Aiheena siihen oli tietysti heidän yhteinen liikkeensä, mutta myöskin vanha ystävyys. Samoin kuin äidilleen Kihlman Schaumanillekin purkaa sydämensä, kun huolet häntä painavat, ja ystävän myötätuntoiset vastaukset keventävät hänen mieltään. Tämän todistaa moni lause. Kun esim. Kihlman (15/9 1869) oli kertonut Oulu-laivasta saaneensa lähetyksen viinirypäleitä, jotka Schauman oli "poiminut 64:nneen asteen kohdalla pohjoista leveyttä", hän lisää: "Riennän esittämään sydämelliset kiitokseni useissa suhteissa rakkaasta lahjasta. Voin vakuuttaa, että osaan antaa arvoa rypäille, jotka olet kasvattanut Pohjanmaalla ja jotka olet lähettänyt minulle lahjaksi. Paljon katkeran ohella tarjoo elämä joskus suloistakin. Kiitos tästä suloisuudesta." Ja kirjeensä saman vuoden lähinnä viimeiseltä päivältä Kihlman päättää: "Jumala siunatkoon Sinua siitä, mitä olet minulle ollut tänä vuonna! Eläköön rauha ja onni kodissasi tulevana aikana. – Tosi ystäväsi." —

Näistä kirjeistä saamme tietää, että tämä syksy, mitä Kihlmanin liikemiestoimeen tulee, ei suinkaan ollut vähemmän tuskallinen kuin edellinen aika. Ensiksikin mainittakoon, että Gust. Wasastjernan kauan odotettu vararikko elokuulla tuli tosiasiaksi. Kihlmanille se tietenkään ei ollut mikään yllätys, sillä hän tiesi, miten asiat olivat, paremmin kuin kukaan muu, ja kirjoittaen äidilleen (19/9) hän arvosteli tapahtumaa sanoilla: "huono pää ja hyvä sydän ovat tehneet lopun hänen (Wasastjernan) suuresta omaisuudestaan." Mutta niinkuin tiedämme koski asia läheltä häntä itseäänkin. Tammikuulla hän oli kirjoittanut äidilleen puhuessaan yhtiön tuottamista huolistaan: "Onhan todella kummallista, että minä, joka koko elinaikani olen ollut riippumaton mies, nyt yhtäkkiä olen joutunut semmoiseen asemaan, että eteisen kellon soidessa säpsähdän pelosta, että tulija on joku kehräämön karhu." Lokakuulla perittiin häneltä itseltään Yhdyspankin puolesta 100,000 mk, josta hän Levónin ja (myöskin vararikontehteen) Gid. Wasastjernan kanssa oli takauksessa. Silloin hän jälleen kirjoitti äidilleen (13/10): "Minua ei ole vielä koskaan velottu oikeuden kautta. Sen vuoksi minä omituisin tuntein vastaanotin paperin, varsinkin kun niin suuri summa oli kyseessä." – Se häntä kumminkin rauhoitti, että panttina olevat yhtiön osakkeet olivat myytävät ja koko vararikko-juttu selvitettävänä, ennenkuin hänen maksunsa suuruus oli lopullisesti tiettävissä ja suoritus tapahtuva. Siitä huolimatta sattui eräs toinen seikka, joka todisti hänen luottonsa kärsineen siitä, että tiedettiin hänen olevan sekaantunut Wasastjernan asioihin. Kihlman oli näet Pietarsaaren kauppiaan Ph. U. Strengbergin kanssa takauksessa 16,000 mk: n suuruisesta lainasta, jonka V. Schauman vuosia sitten oli saanut yliopistolta. Syksyn kuluessa vaadittiin nyt, että Schauman joko hankkisi lisää vakuutta taikka suorittaisi velan, ja syynä oli se, että Kihlmanin vakavaraisuus oli joutunut epäilyksen alaiseksi. Kun kumminkin asianomaiset olivat saaneet tietää, että sekä lainanottaja että Strengberg kumpikin yksistään pystyivät vastaamaan velasta, peruutettiin vaatimus sillä ehdolla, että velka ensi vuotena lyhennettäisiin 25 %:lla. "(Ehdoton) peruutus", kirjoittaa Kihlman, "olisi tietänyt, että oltiin erehdytty, eivätkä sellaiset herrat (prof. Liljenstrand y.m.) mielellään myönnä erehtyneensä."

Miten ikävää tämä olikaan, oli kuitenkin Tampereen yhtiön asema nyt niinkuin ennenkin varsinainen huolien synnyttäjä. Asiat olivat näet kehittyneet sille kannalle, että ratkaistavana oli, eikö ollut oikeinta ja viisainta lopettaa liike s.o. tehdä vararikko? Ylimääräisessä kokouksessa 6 p: nä lokak. johtokunta ilmoitti, että tarvittiin pellavien ostoon 4 à 500,000 mk, osinkojen maksamiseen v: lta 1867 (kupongeista, jotka olivat joutuneet vieraisiin käsiin) 74,000 ja Suomen pankille eräästä Wasastjernan velasta, joka oli kiinnitetty yhtiön konetehtaaseen, 102,857:14, mutta kassassa oli vain 4,200! Kun lisäksi pankit olivat kieltäytyneet myöntämästä enempää luottoa, näytti tie auttamattomasti nousseen pystyyn.

Kokouksessa tehtiin useita ehdotuksia, joiden lähempi käsittely uskottiin johtokunnalle ja kahdelle varta vasten valitulle apumiehelle, mutta rahapula jäi vastaiseksi entiselleen. Ja nyt lienee tapahtunut se, minkä Kihlmanin omaiset hyvin muistavat, vaikkei asia lähteissämme ole mainittu.

Johtokunta päätti näet eräänä iltana, että asianomainen konkurssi-ilmoitus oli tehtävä seuraavana päivänä! Kihlman ei saanut unta koko yönä, ja asiaa miettiessään hän alkoi epäillä, oliko vielä oikea hetki tullut, ja hän jätti päätöksen toimeenpanematta. Kaupungilla hän sitten kohtasi Calamniuksen, ja tämä kertoi ajatelleensa samaa. Yhdessä olivat he sitten menneet neuvottelemaan erään Yhdyspankin johtomiehen kanssa, ja kuuluu tämä omalla vastuullaan myöntäneen heille sen luoton, jota ilman ei päätös olisi ollut peruutettavissa. Näin päästiin uuteen ylimääräiseen yhtiökokoukseen 6 p: nä marrask. Silloin julkilausuttiin ajatus, että oli perustettava uusi "Pellavayhtiö", jonka tuli avustaa vanhempaa yhtiötä raaka-aineen hankinnassa. Tuuma toteutettiin, ja ensin 140,000, myöhemmin 255,000 mk: n pääomalla uusi yhtiö suorittikin tehtävänsä, samalla kuin neuvottelut pankkien kanssa veivät niin suotuisiin tuloksiin, että tulevaisuus vuoden vaihteessa tuntui valoisalta, jopa turvatulta. Sopimus pankkien kanssa – mikä pääasiassa sisälsi, että pankit suostuivat muuttamaan yhtiölle antamansa lainat kuoletuslainoiksi, joista kahden vuoden päästä suoritettaisiin 4 % korkoa ja 4 % kuoletusta – vaikutti näet itse asiassa, että yhtiö tästä lähtien alkoi hitaasti, mutta tasaisesti edistyä. Menestyksen todistuksena mainittakoon, että telakka v: lta 1869 tuotti puhdasta voittoa n. 10,000 mk (s.o. noin 5 %), että yhtiön nettotulo samalta v: lta nousi n. 107,600, v: lta 1870 n. 170,600 ja v: lta 1871 n. 436,000 mk: aan sekä että velkoja lyhennettiin vv. 1869-1871 jopa 646,000 mk: lla. – Kihlman sanoi jo 1869 v: n "rehellisesti tehdyn" tilinpäätöksen tulosta todella yllättäväksi (verkligen öfverraskande); se hänestä todisti mitä johtokunta aina oli uskonut, nimittäin että "liikkeessä oli paljon elinvoimaa" (laamanni J. Ekströmille Vaasassa 11/5 1870). —

Syventymättä yksityisseikkoihin otettakoon tähän vain pari kohtaa V. Schaumanille lähetetyistä kirjeistä, joissa kuvastuu Kihlmanin mielentila syksyllä ja vuodenlopulla 1869. Ennenkuin asiat olivat selvinneet, hän kirjoittaa (5/11): "En tahdo puhua siitä, mitä olen kokenut Helsingin-aikanani. Mutta minusta on kuin olisi minua koko ajan paahtimella paistettu, kuumuuden enentyessä kuukaudesta kuukauteen. Huippukohta on pian saavutettu. Minusta tuntuu nyt jo niin kuumalta, ettei luulisi voivan tulla paljon kuumemmaksi. – Kumminkin olen, Jumalan kiitos, vielä terve enkä mikään allapäinkulkija (hufvudhängare)." – Kun hätä oli voitettu, Kihlman lausuu (30/12): "Oli kehottavaa kuulla, että Sinä minun ominaisuuksieni nojalla toivot minun onnistuvan läpäisemään vaikeudet." [Kihlman oli aina kiitollinen hänelle osoitetusta tunnustuksesta. Niin hän 24/9 1869 humoristisesti kirjoittaa J. Ekströmille Vaasassa: "Jokainen moraalinen tuki, joka minulle annetaan, vaikuttaa minuun niinkuin suuri venäläinen tratta Tampereelta(!)] Älköön toivosi joutuko häpeään! Ja nyt voin ilahduttaa Sinua sanomalla, että ainakin tätä nykyä asema jälleen on parempi. Tämä syksy on ollut kauhea. Ei rahoja eikä luottoa, vaan alituisia hedelmättömiä keskusteluja pankkien kanssa. Kyseessä on ollut pysyä säikähtymättä, vaikka toiset ovat olleet masennuksissaan, mutta toiselta puolen myöskin olla koettamatta hyödyttömästi väistyä välttämättömän edestä, sanalla sanoen: oikein arvostella asemaa ja toimia sen mukaan järkähtämättä ja antamatta vastoinkäymisten pelottaa taikka väsyttää. Se, joka hylkää itsensä, joutuu muittenkin hylkäämäksi. Ensimmäinen tulevaisuuden ehto on, että itse luottaa siihen. Olen uskaltanut luottaa pellavakehräämön ja tuon onnettoman telakan tulevaisuuteen, ja, Jumalan kiitos, uskonni on siirtänyt vuoria. Taistellen olemme pyrkineet eteenpäin tähän päivään saakka, olemme pakottamalla hankkineet itsellemme toisen etuuden toisen perästä, jopa luottoakin, ja minä olen voinut päättää vuoteni verraten tynellä mielin. Huolissani on Sixtus Calamnius nyt niinkuin ennenkin ollut uskollinen ja lähin tukeni. Usealta muultakin olen saanut hyvää kehoitusta ja apua, esim. Esseniltä, Felix v. Willebrandilta, Magnus Gaddilta y.m. Emme saaneet rahoja pellavain oston; silloin perustimme pellavayhtiön entisen yhtiön rinnalle. Edellinen perustettiin siinä tarkoituksessa, että se ostaisi suomalaisia pellavia, myydäkseen samat pellavat Pellavakehräämölle. Tämä jälkimmäinen voi nyt viikko viikolta lunastaa pellavia pellavayhtiöltä ja tulee siten toimeen paljon vähemmällä liikepääomalla. Pellavat tulevat kyllä vähän kalliimmiksi kehräämölle, sillä pellavayhtiöllä täytyy tietysti olla jotakin hyötyä kaupasta; mutta se merkitsee vähemmän. Pääasia on, että kehräämö nyt voi jatkaa työtään ja toivoa. Muutamassa päivässä onnistui pellavayhtiön saada

kokoon 200,000 mk. Siten, ystäväni, päätän vuoteni mitä kuumimpien taistelujen jälkeen rauhassa, ja olen täynnä kiitollisuutta menneen ajan myötä- ja vastoinkäymisten johdosta." —

Tähän lisättäköön vain: jos Kihlmanin taistelu, jonka edellisessä olemme ääripiirtein kuvanneet, olikin raskas, jopa monesti tuskallinen ja epätoivoinen, niin oli hänen voittonsaakin suuriarvoinen. Maan suurimman liikeyrityksen pelastaminen häviöstä on näet pidettävä oikeana suurtekona varsinkin silloiseen taloudelliseen elämäämme nähden, sillä laajalle olisi tehtaiden vararikon tuhoisa vaikutus ulottunut. Jopa sanotaan Kihlmanin olleen sitä mieltä, että Tampereen yhtiön vararikko olisi voinut viedä Yhdyspankin, maan ainoan yksityispankin, turmioon. Aivan erinomaisessa määrässä oli tämä taistelu kysynyt Kihlmanin parhaimpia luonteenominaisuuksia: tahdon lujuuutta, tarmoa ja sitkeää kestävyyttä toiselta puolen ja toiselta punnitsevaa älykkäisyyttä, tunnollisuutta ja alttiiksiantaumusta – entisestä hitaudesta ei näkynyt jälkeäkään!

Luonnollista on, ettei Kihlmanin liikemiestoimi rajoittunut Tampereen yhtiön hoitoon, vaan tuottivat hänen yksityisetkin asiansa hänelle melkoista puuhaa. Kerrotun rinnalla ei tällä kuitenkaan ole mainittavaa merkitystä. Sitä vastoin ansainnee tässä merkitä, että Kihlman, joka jo Vaasassa oli ottanut osaa Yhdyspankin sikäläisen haarakonttorin johtoon, Helsingissä tuli yhä enemmän perehtyneeksi saman pankin asioihin ja hoitoon. Yhtiökokouksessa 14 p: nä maalisk. 1867 hän näet valittiin pankkivaliokunnan (hallintoneuvoston) varajäseneksi, ja syksystä 1868 hän näyttää säännöllisesti olleen kokouksissa läsnä, kunnes hän 1872 valittiin vakinaiseksi jäseneksi, jommoisena pysyi v: een 1880. Onko hän tässä asemassa jotakin huomattavampaa vaikuttanut, ei ole tiedossa. V: lta 1869 mainittakoon sentään yksi seikka, joka ei liene ilman merkitystä hänen luonnekuvaansa nähden. Eräässä haarakonttorissa oli tullut ilmi melkoinen vajoaus kassassa, ja muuan syyllisen sukulainen oli luvannut korvata sen sillä ehdolla, että asia pidettiin salassa. Kun pankkivaliokunnan oli päätettävä, oliko tarjous vastaanotettava vai asia vedettävä oikeuteen, lausui Kihlman ensimmäisenä, että pankin ja osakkaiden edun kannalta olisi parasta hyväksyä tarjous. Sillä, arveli hän, jos vedotaan oikeuteen, ei rangaistus tule olemaan asianmukainen (tillbörlig), eikä pankki saa korvausta. Kihlmanilta, joka yleensä kannatti periaatetta: Schädliche Wahrheit, ich liebe dich mehr als die nützliche Lüge (Vahingollinen totuus, sinua rakastan enemmän kuin hyödyllistä valhetta), olisi ehkä voinut odottaa toisenlaista lausuntoa; mutta arvattavasti vaikutti häneen toiselta puolen se, että hän valiokunnan jäsenenä oli velvollinen valvomaan pankin etua, toiselta se, että tuomioistuim ei hänestä ollut ehdottoman oikeuden julkilaisuja. Muutoin valiokunta yksimielisesti kannatti hänen mielipidettään.

* * * * *

Niinkuin useasta kirjeotteesta on nähty, piti Kihlman, miten paljon aikaa ja voimia hän uhrasikin liikepuuhiinsa, kuitenkin opettajatointaan tärkeämpänä tehtävänä. Eikä hän tyytynyt ainoastaan virkavelvollisuuksiensa tarkkaan täyttämiseen, vaan otti hän, mikäli mahdollista oli, myöskin osaa niihin vapaaehtoiisiin pedagogisiin harrastuksiin, jotka normaalikoulun perustamisen jälkeen ja yhteydessä olivat Helsingissä ja maassa yleensä virinneet. Näiden harrastusten julkiset ilmaisuvälineet olivat: Suomen pedagoginen eli kasvatusopillinen yhdistys ja sen Helsingissä toimivan keskusosaston julkaisema aikakauskirja, jotka molemmat olivat alkaneet toimintansa 1864. Jo ensi syksynä Kihlman tultuaan Helsinkiin valittiin aikakauskirjan toimituskuntaan, mihin paitsi normaalikoulun yliopettajia kuuluivat professorit Z. J. Cleve ja Z. Topelius. Todistuksena siitä, että Kihlman kuului toimitukseen, ei kuitenkaan puheenaolleilta vuosilta paitsi virkaanasettajaisitelmää voida mainita muuta kuin kirjoitus: "Prinssien kasvatuksesta" (1868), sillä hän oli aina hidas esiintymään julkisuudessa. Kirjoitus, osaksi ruotsinno, osaksi mukaelma saksalaisesta tutkielmasta, tuntuu nimestä päättäen käsittelevän meille aivan sopimatonta aihetta, mutta "köyhässä maassamme on prinssejä ja prinsessoja enemmän kuin voisi luullakaan", väittää Kihlman. Ylhäisillä nimityksillä hän tarkoittaa varakkaiden ja korkeiden arvohenkilöiden lapsia, joita on pilattu hemmottelevalla kasvatuksella ja yksityisopetuksella. Näin käsitettynä on aine tarjonnut mukailijalle tilaisuutta

mieltäkiinnittäviin ja opettaviin huomautuksiin. – Ahkerammin ja merkittävämmiin Kihlman otti osaa kasvatusopillisen yhdistyksen toimintaan.

Jo 4 p: nä jouluk. 1866 keskusteltiin koulun kurinpitokeinoista, minkä aineen Kihlman oli ehdottanut käsiteltäväksi, muka saadakseen neuvoja ja johtoa kokeneemmilta. Esittäessään omat mielipiteensä sanoi hän luottavansa sanan voimaan ja luulevansa, että se useimmissa tapauksissa riittäisikin, mutta toiselta puolen arveli hän myöskin, että vanhaan käskyyn: "kurita poikaasi niin kauan kuin toivoa on olemassa", sisältyi todellista pedagogista viisautta. Toisinaan oli hänestä ruumiillinenkin rangaistus paikallaan, mutta hyvä olisi, että koulu olisi yhteydessä kotien kanssa, jotta tarpeen tullen vanhemmat itse kurittaisivat lapsiaan; opettajien tulisi siihen ryhtyä ainoastaan vanhempien puutteessa. Keskustelu päättyi siihen, että yksimielisesti arveltiin ruumiillista kuritusta voitavan puolustaa ainoastaan äärimmäisenä keinona. – Aihetta ottamaan asian puheeksi lienee Kihlman saanut siitä, että hänen vanhimpien oppilaidensa joukossa oli ollut erinäisiä toisesta koulusta normaalikouluun muuttaneita poikia, jotka tottelemattomuudellaan kiusasivat häntä. [Kaksi kertaa sanotaan Kihlmanin kurittaneen paria näistä roikaleista ("drasuter") ruumiillisella rangaistuksella (korvapuustilla). Aiheena oli ilmeinen tottelemattomuus. "Tottele taikka läimähtää!" Poika ei totellut ja läimähti.] Myöhemmin hänellä ei ollut sellaisia vaikeuksia – ei ainakaan mieskohtaisessa suhteessaan oppilaisiin.

Muista kysymyksistä, joiden käsittelyssä Kihlman huomattavammin esiintyi, mainittakoon vielä 13 p: nä lokak. 1868 esillä ollut, nimittäin tanskalaisten kansanopistontapaisten oppilaitosten toivottavuudesta ja mahdollisuudesta Suomessa. Aloittaen keskustelun Kihlman totesi, ettei meillä ollut samoja edellytyksiä kansanopistoille kuin Tanskassa, ei valtiolliseen elämään enemmän kuin kansakoulujen suorittamaan esityöhön katsoen, mutta "ei meillä ollut varaa eikä aikaa odottaa kansakoulujen esityötä". Hänestä oli viipymättä ryhdyttävä kansanopistojen aikaansaantiin, ja olivat hänen mielestään papeista ja maalla asuvista sivistyneistä ensimmäiset kansanopiston opettajat saatavissa. "Vaatimuksia ei saa asettaa korkealle. Minun mielestäni pappi hyödyttää enemmän, jos hän opettaa ympäristöään viljelemään kaalia, kuin jos hän koettaa antaa sille jotain korkeampaa; sillä ensi askel tosi-inhimillisyyteen on kuitenkin inhimillinen ravinto. Kun vaikutin opettajana maaseudulla, sain tilaisuutta kokea, mitä pystyy aikaansaamaan lähimmässä piirissään, jollei pelkää vaivoja." – Helposti näkee, että Kihlman nälkävuosien vaikutuksen alaisena arvosteli kansanopistoja ensi kädessä käytännöllisen hyödyn kannalta; mutta olkoonpa niinkin, hänen sanoissaan ei ainakaan huomaa vanhoillisuutta.

* * * * *

Paitsi sitä, mitä on kerrottu Kihlmanin liikemiestoimesta, tapahtui 1869 muutakin huomattavaa, jopa semmoista, joka suuresti vaikutti hänen elämäänsä. – Huhtikuun 1 p: nä senaatti kielsi normaalikoulun suomalaisen osaston kolmannen luokan perustamisen. Normaalikoulun suunnitelmaan kuului, niinkuin tietty on, myöskin täydellisen suomalaisen osaston aikaansaaminen ruotsalaisen rinnalle, ja 1867 ja 1868 olikin 1: nen ja 2: nen luokka toimeen pantu. Mainittu odottamaton kielto oli alkuna suomalaisen koulun historiassa mainioksi tulleet kiihkeään taisteluun suomenkielisen normaalikoulun olemassaolosta, taisteluun, joka välillisesti johti lukuisien suomalaisten oppikoulujen perustamiseen. Tapahtuman johdosta Kihlman kertoo V. Schaumanille (16/4): "Täällä ollaan levottomia ja kiihoittuneita, kun senaatti on lakkauttanut normaalikoulun suomalaisen osaston. Fennomaanit tahtovat mennä suoraan keisariin saadakseen muutosta." Väliaikaisesti autettiin asia niin, että professorit C. G. v. Essen, Yrjö Koskinen ja Th. Rein, mol. oik. kandidaatti W. Lavonius ja toht. P. Tikkanen anoivat lupaa saada omalla kustannuksellaan toimeenpanna kyseessä olevan kolmannen luokan. Vastaus oli myöntävä, ja luokka alkoikin toimia syyslukukauden alusta, mutta helmikuussa suvaitsi H. Maj: tinsa määrätä, että luokka (maaliskuun alusta!) oli ylläpidettävä valtion varoilla. – Huhtikuun 15 p: nä vahvistettiin Valtiopäiväjärjestys. "(Sen johdosta) on täällä ollut paljon touhua menneen viikon loppupäivinä", Kihlman kirjoittaa (V. Schaumanille 21/4). "Kahtena iltana peräkkäin oli juhlaa ilaistusta, ja ihmiset koettivat olla iloisia,

mutta emme me suomalaiset osaa iloita. Jos tulee katovuosi taikka jos meille annetaan valtiollinen vapaus, niin me emme kylläkään ole samalla tuulella, mutta ulkonaisesti olemme tuskin muuttuneet. Emme me voi oikein innostua: jos riemumme nousee pariin kolmeen hurraa-huutoon, niin se jo hämmästyttää monia hyviä kansalaisia." – "Eilen oli suuri kansalaisjuhla Ritarihuoneella", hän jatkaa kertomustaan 23/4. "Juhlan jälkeen kokoontui muutamia Kleineh'lle, ja siellä vietettiin pari tuntia tavallista hupaisemmin kuunnellessa lämpimiä, innokkaita puheita. Ainoastaan piispa Schauman oli kutsuttu." —

Lähemmin kuin mainitut seikat koski Kihlmania koululaitoksen hallinnossa tapahtunut muutos, joka vuoden lopulla tuli tosiasiaksi. Uuden Kirkkolain vahvistamisen kautta 9/12 1868 (laki julistettiin 6/12 1869 ja astui voimaan 1/7 1870) oli koululaitos erotettu kirkon yhteydestä, ja 24/11 1869 säädettiin yhteinen kouluylivaltio oppi- ja kansakouluja varten. Tämä oli niinkuin olla piti säätyjen toivomusten mukaan, mutta kouluylivaltion kokoonpano muodostui täydelliseksi yllätykseksi. Kihlman kirjoittaa siitä äidilleen (28/11): "Yleisesti puhutaan täällä nyt uudesta kouluylivaltioestamme. Se oli todellinen yllätys. Ei kukaan ollut ajatellut niitä henkilöitä, jotka nimitettiin siihen. Miten voisikaan uskoa, että koulun johtoon asetettaisiin henkilöitä, jotka ovat koululle vieraita. Olimme luulleet, että semmoiset henkilöt, joilla on kokemusta koulualalla s.o. jotka ovat pedogogeja, parhaiten johtaisivat koulua. Mutta näyttää siltä kuin olisi tämä käsitys väärä. Koulu on siinä suhteessa omituinen laitos, että sille saadaan parhaimmat johtajat semmoisista, jotka eivät ole siihen perehtyneet. Lohdutuksenamme on, että koulu on korotettu arvossa, kun senaattoreja (kirkollis- ja siviilitoimituskuntain päälliköt J. Ph. Palmén ja S. H. Antell jäseninä) ja kenraali (Kasimir von Kothen päällikkönä) on asetettu sen päähän. Olkoon lopputulos hyvä, vaikka alku näyttää jotenkin oudolta." – Vielä ankarammin Kihlman toisissa kirjeissä arvostelee samaa asiaa, kun näet senaatti Kothenin esityksen mukaan oli ehdottanut dosentti C. Synnerbergin, prof. G. Frosteruksen ja vain yhden ainoan varsinaisen pedagogin, normaalikoulun rehtorin Jul. Bergrothin, ylitarkastajiksi. Pitkästä kirjeestä Osk. Ranckenille (joka yhteen aikaan oli ollut kyseessä ylitarkastajanvirkaan, vaikka Kothen sitten hylkäsi hänet) otamme muutamia rivejä: "Surullista on nähdä, miten kansakuntaa on petetty luottamuksessaan hallitukseen niin tärkeässä asiassa kuin maan lasten kasvatusta. Merkittävä on, että viranomaisten mielestä asiaan perehtymättömät pystyvät sitä paremmin hoitamaan kuin asiantuntijat. – Pedagogina oleminen melkein estää kelpaamasta hallintomieheksi. – (Ei-pedagogien) mielestä on pedagogiikka ja metodiikka jotain ala-arvoista, jota voi oppia käden käänteessä." Sellaisia mielipiteitä sanoo Kihlman kuulleensa "erään koulun hallintomiehen, senaattori Palménin suusta". Tämä on hänestä loukkaus pedogogeja kohtaan, "mutta pahempi on se loukkaus, joka on kohdannut kansakuntaa asiassa, joka on sen kaikkein pyhimpiä. Kansakunnalla itsellä ei ole sananvuoroa tässä kysymyksessä, vaan sitä pidellään kuin lasta. Kansakunta ei kykene kasvattamaan lapsiaan, ei edes valitsemaan kasvattajia; toisten on hoidettava se asia. Kumminkin kansakunta jossakin määrin on ansainnut tämän kurituksen. Miksi vaieta kaikkiin ylioppilastyhmyksiin nähden?" [Syynä Kothenin, kenraalin, nimittämiseen päälliköksi ja kouluylivaltion kokoonpanoon muutenkin sanottiin olleen keisarin tyytymättömyyden erinäisiin ylioppilasten y.m. mielenosoituksiin, jotka muka osoittivat huonoa kasvatusta koulujen puolelta. Ks. E. G. Palmén, Johan Philip Palmén, s. 546-47.] Kuitenkin hän toivoo kouluneuvostoista jonkinlaista vastapainoa ylivaltion uudistuspyrinnöille. – "Niin me tuumimme. Muutoin minä, tapani mukaan, en ole ollenkaan epätoivoinen vastoinkäymisessä. Olen oppinut, että kaikki on muuttuvaista. 'Hvarje vinter har vår, och ett hopp har hvar höst, och i morgon hvar midnatt förgår!' Sen vuoksi luottakaamme tulevaisuuteen." —

Mutta asia ei ollut Kihlmanille tärkeä ainoastaan yleiseltä kannalta, vaan mieskohtaisestikin. Mitä se merkitsi hänelle, lausuu hän kirjeessä äidilleen (28/12): – "niinpiankuin Bergroth poistuu, olen minä vararehtorina kiinni. Muihin tehtäviini täytyy minun vielä yhdistää huolestuttava ja vastuullinen toimi, s.o. ottaa rehtorina hoitaakseni maamme suurinta koulua, jossa on 3-400 oppilasta. En näe mitään keinoa vapautua tästä taakasta; sillä minulle on sanottu, ettei asia suinkaan

parane, jos toimitetaan uusi vaali-, vaan valitaan minut silloin virallisesti rehtoriksi. Mitä teenkään, en pääse rehtorin virasta ainakaan, ennenkuin minut on huomattu kykenemättömäksi siihen. Ja tämä taakka on raskas. Ennen aikaan, kun lapsia saatiin kurittaa, saattoi tarttua vitsaan, kun eivät hyvät sanat teipsineet. Mutta nyt ei ole vitsaa olemassa, vaan on nykyajan lapsista tehtävä ihmisiä ilman vitsaa. Mutta nykyajan lapset eivät ole parempia kuin entisetkään. On olemassa kilttejä ja pahankurisia. Edellisiä johdetaan ilman kuritusta. Mutta jälkimmäiset menevät niin kauas kuin mahdollista, tietäen voivansa niin tehdä ilman että kirvelee. Sentähden on kurinpito vaikea asia. Ja kumminkin on kuri pidettävä voimassa, taikka menee kaikki hullusti. Poikien täytyy oppia ja tietää huutia, se on oleva heidän tietonsa a ja o, alku ja loppu. Se on minun perusohjeeni. Jollei sitä opita hyvällä, on se opittava pahalla. Niin kasvattaa Jumala. Hän opettaa meitä tietämään huutia, eikä säästä vitsaa. Niin ovat asiat. Mutta eikös ole, rakas Äiti, omituista, että minut asetetaan tälle paikalle, että minut, jolla ei ole edes maisterinarvoa, pannaan maan etevimmän oppilaitoksen etupäähän? Muiden täytyy hakea virkaylennystä huolimatta heidän koreista todistuksistaan. Minut ylennetään hakemattani ja vastoin tahtoani. Tässä kaikessa näen kuitenkin korkeampaa johtoa. Minä menen minne minua kutsutaan ja sanon arkkipiispa Wallinin tapaan:

Guds vishet skall jag ödmjukt vörda
Och hoppas på hans godhet än;
Och lyftar han ej af min börda,
Han ger mig kraft att bära den.

Han lätta skall för mig det svåra
Och i det mörka gifva råd.
Hans vägar äro icke våra,
Men sanning äro de och – nåd.

[Sun, Herra, viisaus ja valta
ja hyvyyteesi luottaa saan;
jos pois et laske taakan alla,
mua autat sitä kantamaan.

Suot valon neuvottoman teille, mua autat ahdistuksissain. Ja vaikka ihmeelliset meille, on tiesi totuus – armo vain.

(Ilta Koskimiehen suomennos.)

"Kun työ koulussa enentyy, tulisi minun päästä liikehuolista ja – puuhista. Olen vakavasti koettanut päästä irti, mutta minua ei tahdota vapauttaa. Minulle tarjotaan apua ja työn helpotusta, mutta ei tahdota, että luovun toimitusjohtajan toimesta. En tiedä vielä, miten käy. Jättää toimi tietäisi, että menettäisin noin 4000 mk: n tulon. Rehtorin palkkio ei liene suurempi kuin noin 1200 mk. Rehtoriksi rupeaminen ja johtajantoimesta luopuminen tuottaa siis minulle rahallista tappiota. Jos olisi mahdollista yhdistää molemmat tehtävät, niin olisi se hyvä koululle ja kehräämölle ja itselleni eli kukkarolleni. Mutta kahden herran palveleminen samaan aikaan menestyy harvoin. Kumpikin toimi on tärkeä, ylen tärkeä. Mutta usean sadan lapsen hoito on mielestäni tärkeämpi, ja se toimi on asetettava kaiken edelle." – Seuraavana päivänä kirjoittamassaan kirjeessä äidilleen Kihlman vielä koskettelee kysymystä uudesta kouluylhallituksesta: "Dagbladissa N: o 296 oli johtava kirjoitus kouluylhallituksesta, jossa tekijä [Kihlman sanoo piispa Schaumania tekijäksi, mutta peruuttaa tiedon myöhemmässä kirjeessä. Sittenmin saatiin tietää, että kirjoituksen tekijä oli toht. O. Donner, jota siitä sakotettiin 300 mk: aan.] vakavin sanoin moitti sitä mitä tapahtunut oli. Kirjoitus herätti mielipahaa. Kenraalikuvernööri kutsui kokoon senaatin ja tämän täytyi itse jouluaattona antaa

virallinen muistutus (skrapa) painoylihallitukselle, joka oli antanut kirjoituksen esiintyä. Kova aika näyttää olevan tulossa valtiollisessa suhteessa. Luvallista on vain kiittää sitä, mitä tehdään."

Tammikuun 11 p: nä 1870 oli sanomissa luettavana uutinen Bergrothin y.m. nimityksestä, ja sen johdosta Kihlman s.p: nä kirjoitti äidilleen: "Kirjoitan, en sen vuoksi, että iloitsisin uudesta virastani. Se on vaikea ja tärkeä toimi, jossa on hyvin huomattu (observerad). Mutta kirjoitan sen tähden, että minulla vielä on aikaa. Lukukauden alettua ei minulla liene paljon aikaa yksityiseen kirjevaihtoon. Minun on melkein asuttava koulussa. Minun on siellä oltava silloinkin, kun minulla itselläni ei ole tuntia – järjestyksen ylläpitämistä varten. Siis kuusi tuntia joka päivä koulussa. – Enkä ole vapautettu pellavakehräämön johtajatoimesta. Minua ei ole tahdottu päästää, vaan on minun täytyntä luvata koettaa kestää siinäkin." Avustajana, s.o. kirjanpitäjänä, hän sanoo koettavansa käyttäjä Hannaa, joka aina oli saapuvilla.

Kevätlukukauden alusta 1870 Kihlman siis joutui yliopettajavirkansa ohella hoitamaan normaalikoulun rehtorintointia, eikä hän siitä eronnut ennenkuin 1895 – 25 ja puolen vuoden päästä. Miten hän aluksi pelkäsikään tätä taakanlisäystä, huomasi hän ennen pitkää voimansa riittävän siihenkin. Ei ollut täyttä kahtakaan kuukautta kulunut, ennenkuin hän kirjoitti edelläkävijälleen Bergrothille, joka silloin oli tarkastusmatkalla (5/3): "Rehtorinvirka on ollut vähemmän raskas kuin luulin. Sen kautta olen tullut uudella siteellä kiinnitetyksi kouluun. Olen tullut poikia lähemmä kuin ennen, jolloin olin ainoastaan opettaja, ja kosketus heihin on tehnyt miellyttävän vaikutuksen. Joskin kosketus toisinaan on aiheutunut rikkomuksista, on tutkimus tähän saakka vienyt siihen päätökseen, että rikkomus on johtunut ajattelemattomuudesta, poikamaisuudesta eikä siveellisestä kehnoudesta."

[Tässä sopinee ehkä kertoa pari kuvaavaa kaskua Kihlmanista näillä taikka vähän varhemmilta ajoilta. Niissä ilmenee hänen luonteensa suoruus ja huumori. – Vuosina 1867-69 oli maisteri (sittemmin pankinjohtaja) Felix Heikel tuntiopettajana normaalikoulussa. Hänen tuntinsa olivat hajoitetut pitkin viikkoa ja senvuoksi vaikeat pitää mielessä. Kerran hän unohti yhden tunnin, klo 4-5 i.p., mutta huomattuaan sen, joskin liian myöhään, riensi hän kouluun. Eteisessä tuli Kihlman häntä vastaan, ankarana näköisenä, ja kysyi: "Voitko, Felix, sanoa kenen olisi pitänyt opettaa 4-5 neljännellä luokalla?" – "Kyllä, minun itseni – mutta minä unohdin sen." – "On jotain, jota ei koskaan saa unohtaa, se on – velvollisuksiensa, muista se!" – Tämän sanottuaan Kihlman kääntyi mennäkseen, mutta samassa hän kai tunsii olleensa liian ankara, ja hän lisäsi: "Muutoin tapahtui minulle samoin eilen." –]

[Useimmin kuultuja juttuja on toinen, jota yksityiskohtiin nähden kerrotaan eri tavoin, joskin pääasiassa yhtäpitävästi. Tässä erään aikalaisen toisinto:]

[Kerran tuli Kihlman silloisen auskultantin (sittemmin seminaarinjohtajan) F. W. Sundwallin kanssa eräälle luokalle aloittaakseen tunnin. Hän huomaa heti, että eräs säännöttömyydestään tunnettu oppilas S. on poissa ja samoin kaksi hänen asuintoveriaan. Silloin Kihlman pyytää Sundvallia hoitamaan tunnin ja menee itse ulos, ottaa ajurin ja ajaa suoraan noiden oppilaiden kotiin, missä aivan oikein tapaa heidät. Pojat pitävät lystiä ja juovat punssia. Rehtori istuu hänkin – pitämään tutkintoa. Sillä aikaa oli muutama toveri samalla luokalla (myöhemmin kirjailijana tunnettu K. Z.) aavistanut Kihlmanin tarkoituksen olevan yllättää poissa-olevat. Hän pyytää lupaa mennä ulos ja ottaa vuorostaan ajurin rientääkseen toverien luokse. Saapuessaan sinne hän tempaa oven auki ja huutaa kynnykseltä: "Nyt on piru irti (nu är fan lös)!" – kuullakseen heti Kihlmanin äänen vastaavan: "Hän on jo täällä (han är redan här)!" Vasta silloin tulija huomaa, että rehtori oli ennättänyt ennen häntä. Sitten Kihlman jatkaa: "Minä näen, Z., että sinulla on hyvä sydän (kun näet tahtoi pelastaa tovereitaan). Mene heti takaisin kouluun!" –]

Toinenkin muutos Kihlmanin elämässä tapahtui tänä vuonna: hän menetti vanhan äitinsä. Miten luonnollinen tuo tapaus itsessään olikin, voi kuitenkin ymmärtää, että se syvästi koski häneen – niin läheinen ja luottamuksellinen oli äidin ja pojan väli ollut, ja niin tottunut oli jälkimmäinen elämään äidinrakkauden olemassaolon tietoisuudessa.

Viimeinen lahja kotoa saapui Kihlmanille uudenvuoden-aattona – 5 paria sukkiä. "Se oli lahja, jota osaan pitää arvossa, se oli äidinlahja. Kiitos, hyvä Äiti! Minä oikein rakastan hyviä sukkiä."

Samassa kirjeessä (11/1 1870) Kihlman lausuu: "Uusi vuosi on alkanut. Eläköön Äiti terveenä ja onnellisena tämänkin vuoden minun ja omaisteni iloksi. Rauhallinen vanhuus on kaunis auringonlasku kauniin päivän jälkeen. Vanhuus ei ole eikä sen tule olla elävä kuolema. Vanhuus on elämän yläkö (högländ), jäinen laki, mutta kukkia ja eloa alla. Ulkonainen muuttuu, ruumis heikkenee ja huononee, mutta ulkonainen ei ole kaikki, majaa enemmän on henki, joka asuu majassa. Henki ei vanhene, sillä se ei kuole. Hengen elämä voi virkistyä tomuelämän huvetessa. Sen vuoksi voivat vanhuksen vuodet tulla elämän ihanimmiksi. Saakoon Äiti nauttia tästä ihanuudesta! Ja saakoon Äiti tehdä sitä kauan!"

Kirjeenvaihtoa jatkuu vielä keväeseen saakka, ja aiheena oli varsinkin vaikeanlainen tauti, joka oli kohdannut pikku Lorenzoa. Toukokuun keskivaiheilla tuli kumminkin tieto, että vanha rouva oli vaarallisesti sairastunut keuhkokuumeeseen. Kihlman olisi mielellään heti lähtenyt Kruununkylään, mutta hänen oli ylen vaikea päästä irti koulusta y.m. tehtävistään. "Äiti ei saa vielä mennä pois", kirjoittaa hän 20/5, "ei ainakaan ennenkuin olemme jälleen nähneet toisemme. Jumala vahvistakoon Äidin ruumista ja sielua. Kuolema on katkera! Mutta Jumala on sama kuolemassa kuin elämässä, iankaikkisuudessa kuin ajassa. Hän tietää mitä olemme, eikä auta ollenkaan teeskennellä kaikkietävän edessä. Langetkaamme hänen käsiinsä. Hän on isämme ja Jumalamme. Hänen haltuunsa jätän Sinut, rakastettu, sydäimestä rakastettu Äitini. Kiitos kaikesta rakkaudestasi minua kohtaan! Päätän sydämellisesti toivoen pian saavani syleillä Sinua Kruununkylässä. Äidin sureva poika." Samana päivänä tullut sähkösanoma antoi vähän toivoa, ja Kihlman päätti lykätä matkansa kesäkuun ensi päiviin tehden työtä yöt ja päivät voittaakseen esteet.

Helluntaipäivänä (5/6) klo 4 i.p. Kihlman lähti yksin matkalle (Hanna oli lähtenyt jo ennen, niin että hän juuri isän lähtöpäivänä tuli Kruununkylään) ja rientäen eteenpäin hetkeäkään levähtämättä hän saapui perille tiistaina klo 2 p: llä, siis 46 tunnin päästä – mutta sittenkin liian myöhään. Äiti oli kuollut saman päivän aamuna klo 3. Edellisenä iltana hän oli kestänyt viimeisen palavan rukoustaistelunsa, joka oli päättynyt huudahdukseen: "Olen saanut armon, olen saanut autuuden Jeesuksen Kristuksen tähden." Päivä päivältä, hetki hetkeltä hän oli odottanut poikaansa, hänellä olisi ollut niin paljon sanottavaa hänelle. Ja kun poika ei tullut, ei hän sittenkään epäillyt, vaan lausui: "Kyllä hän tulee!" Mutta niin oli sallittu, että äiti ja poika eivät enää tapaisi toisiansa tässä elämässä.

Tämä oli katkera pettymys Kihlmanille. "Kaksi vuotta sitten olin viimeksi täällä", kirjoittaa hän V. Schaumanille (8/6). "Näinä kahtena vuotena olen elänyt ja kokenut paljon. Olen kärsinyt paljon ja olin toivonut saavani vielä kerran kertoa äidille, mitä olen kärsinyt ja toimittanut. Mutta sitä en saanut. Ja hän, jonka elämänlohtu minä olin, hän ei saanut sitä lohdutusta, että olisi nähnyt minut kuolinvuoteensa ääressä. Tämä on niin katkeraa, niin katkeraa! Mutta mitä tehdä? Mitä muuta kuin tyhjentää tämäkin katkera malja, yksi niistä monista, joilla elämän pöytä on varustettu."

Kotiin, vaimolleen ja pojilleen Kihlman (9/6) kirjoitti pitkän tynemmän kirjeen, jossa hän seikkaperäisesti kuvasi tulonsa, äidin viimeiset hetket läsnäolleiden antamien tietojen mukaan, äidin luonteenlaadun, joka viimeiseen asti oli pysynyt muuttumattomana, sekä kertoo hautajaisten valmistuksista y.m. Otamme vain seuraavat rivit kirjeen lopusta. "Teidän tulee pyhittää Isoäidille vakava hetki, surun ja rukouksen hetki, ja minä tiedän, että teette sen; mutta sitten ei Teidän pidä surra. Mummo ei pitäisi siitä, että olisimme alla päin. Olkaamme iloisia murheessakin, mutta älkäämme *koskaan* unohtako kelpo Isoäitiämme. Ei ole kaikilla ollut niin kelpo isoäitiä. Ja meidän on häntä paljosta kiittäminen, enemmänä kuin ehkä ymmärrämmeäkään. Sentähden häpeä meille, jos unohtaisimme sellaisen mummon!"

Pari päivää ennen hautajaisia tapahtui Kihlmanille ja Hannalle outo, sydämen sisimpään liikuttava jälleennäkeminen. Oli annettu määräys, että hauta oli kaivettava Angelika vainajan haudan viereen, ja kun arvattiin, että se oli valmis, lähtivät isä ja tytär yhdessä kirkkomaalle. Tultuaan uudelle haudalle, jonka sivussa Angelikan ruumisarkku oli tullut näkyviin, huomasivat he, mitä

haudankaivajatkin valittivat, että haudan pohjalla oli vettä. Tuntui mahdottomalta, että isoäiti laskettaisiin sellaiseen hautaan, ja miten tuumittiin, tultiin siihen päätökseen, että hauta oli kaivettava toiselle puolen kirkkoa, ja että sinne olisi myöskin Angelika muutettava. Ensi työkseen miehet nostivat 18 vuotta haudassaan maanneen vainajan arkkuineen maan pinnalle, mikä hyvin kävi päinsä, sillä arkku oli aivan eheä. Silloin heräsi isässä ja tyttäressä sama ajatus, eikö laatuun ainoata hetkeä ollut käytettävä niin, että puoliso vielä kerran saisi nähdä hellästi rakastamansa vaimon ja lapsi haikeasti kaipaamansa äidin maallisen hahmon? Edellinen käski miehiä avaamaan arkun. Mitä toinen tai toinen oli kuvitellut saavansa nähdä, sitä emme tiedä, mutta iloinen oli heidän yllätyksensä, kun arkussa lepääjä esiintyi aivan muuttumattomana; ikäänkuin marmoriin veistettyinä olivat kasvojen piirteet entisellään, tunnettavissa. Kumpikin vei muassaan elämään unohtumattoman muiston tästä näystä.

Hautajaiset olivat seuraavana pyhänä (12/6) i.p: llä. Kihlman piti silloin sen muistopuheen, josta jo ennen olemme ottaneet vainajan luonteenkuvauksen (I) ja sotarovasti Cajanus toimitti siunauksen.

Tärkeät toimet saivat Kihlmanin 14 p: nä lähtemään paluumatkalle. Hän kävi Ilmajoella huutokaupassa, missä Wasastjernan omistama Östermyran tehdas tiluksineen myytiin [Östermyra joutui ensin Yhdyspankin haltuun ja sittemmin Gust. Wasastjernan pojalle, joten vanhan tehtaansäntän ei tarvinnut muuttaa sukutilaltaan. Sittemmin on se kuitenkin joutunut vieraisiin käsiin.], oli Tampereella yhtiökokouksessa 21 p: nä ja otti sittemmin Helsingissä osaa Yhdyspankin tarkastukseen. Perhe oli jo ennen muuttanut kesäasuntoonsa, joka tällä kertaa oli vuokrattu Järvenpään kartanosta Tuusulan järven rannalta, ja siellä kävi isä omaisiaan tapaamassa. Mutta pitempään lepoon hänellä ei ollut aikaa. Kihlmanin täytyi näet uudestaan matkustaa Kruununkylään, minne saapui 13 p. heinäk., toimittamaan perunkirjoitusta y.m. asioita (Hilma sisar jäi Mathilda Grönvallin kanssa vastaiseksi asumaan Sofielundiin). Kaikenlaiset puuhut sekä käynti Pietarsaareissa ja Vaasassa veivät aikaa, niin että lähtö viimeisimmästä paikasta tapahtui vasta 10 p: nä elok. Aamulla ennen lähtöä tuli sähkösanoma, että Järvenpään kartano rakennuksineen, ja siten myöskin perheen kesäasunto, oli palanut edellisenä päivänä. Kuitenkaan ei sen ohella muuta onnettomuutta ollut sattunut, kuin että vähempi osa kaupungista mukana tuotua tavaraa oli tuhoutunut. Odottaessaan isää asettui perhe asumaan erääseen talonpoikaiseen tupaan lähelle asemaa, ja siinä vietti Kihlmankin kesäloman viimeisen ajan. "On kyllä hyvin epämukavaa", kirjoittaa hän V. Schaumanille (19/8), "mutta senvuoksihan juuri muutetaankin maalle – kaupungissahan on mukavaa."

II

REHTORI, LIIKE- JA VALTIOPÄIVÄMIES 1870-1876

Normaalikoulun olot olivat Kihlmanin tullessa rehtoriksi kaikkea muuta kuin normaalisia, mallikelpoisia. Jo ensimmäisessä vuosikertomuksessaan hän huomauttaa tärkeimmistä puutteista, nimittäin 1) että normaalikoulun opettajat oli jätetty osattomiksi, kun (16/4 1869) säädettiin, että alkeisopistojen opettajilla oli oikeus palkankoroitukseen 10 vuoden nuhteettomasta palveluksesta, mistä johtui, että parhaimmat opettajakyvut mieluummin hakivat virkoja muissa kouluissa; 2) että normaalikoulussa oli ainoastaan 6 vakinaista ja noin 25 tuntiopettajaa, joilla jälkimmäisillä ei ollut oikeutta eläkkeeseen taikka muuhun avustukseen, jos sairastuivat ja kuolivat; ja 3) ettei koululla ollut tarkoituksenmukaista omaa taloa, vaan täytyi sen miten kuten tulla toimeen vuokratuissa huoneissa. Näitä epäkohtia oli uusi rehtori milloin vakavin, milloin ivallisin sanoin yhä uudestaan saattava viranomaisten mieleen, kunnes ne korjattiin. Että parannus kerran tulisi, sitä ei hän epäillyt. "Herrojen tuntiopettajien", sanoo hän erittäin näille, "oli vain huolehdittava siitä, että he elivät, kun muutos tapahtui (!)"

Syyslukukauden alussa 1870 Kihlman sai rehtorina ensi kerran kokea, miten työlästä oli hankkia tarpeellinen määrä tuntiopettajia ja aikaansaada lukujärjestys, joka tyydyttäisi näitä kaikkia, joista useimmilla oli tunteja muissakin kouluissa. Tehtävä oli tällä kertaa tavallista vaikeampi, syystä että yliopettaja Lindeqvistillä oli virkavapaus (kirjoittaakseen latinan oppikirjaa) ja että kaksi muutakin kielenopettajaa oli poistunut. Ei ole ihme, että Kihlman yksityisesti arvostelee olosuhteita vielä ankarammin kuin mainitussa vuosikertomuksessa (Lindeqvistille 8/9): "On oikea vitsaus tämä tuntiopettaja-järjestelmä nykyisessä laajuudessaan. On luokkia, joilla on 4 läksyä aamupäiväksi. Mikä luonnottomuus (abnormité)! Ja mikä on seuraus? Jos tulokset ovat huonoja, niin syytetään koulua, saksalaisuutta (tyskeri) ja opettajia. Mutta varovasti ei olla aavistavinaankaan oikeata syytä. Anna anteeksi, että vaivaan Sinua purkauksillani; mutta suu puhuu mitä sydän on täynnä. Ja sydämeni on näinä päivinä ollut kuohuksissaan siitä, että koulultamme puuttuu tarpeellinen määrä vakinaisia opettajia." —

Lukuvuosi meni sitten menoansa ilman suurempaa häiriötä, vaikka johtaja tavan takaa saikin "neulanpistoja", jotka aikaa myöten tekivät hänet "ärtyiseksi" (retlig). Niin sanoo Kihlman itse muutamassa kirjeessä, lähemmin selittämättä mitä hän tarkoitti. Saattaa kuitenkin arvata, että neulanpistot olivat taholta tai toiselta tulleita ymmärtämättömiä muistutuksia ja moitteita koulua vastaan. Siitä huolimatta hän oli rehtorintoimessaan niinkuin kaikissa muissakin toimissaan ylen tarkka ja tunnollinen. Todistukseksi otamme seuraavat rivit kirjeestä A. A. Levónille (12/12 1870), joka oli pyytänyt pojalleen lupaa lähteä kotiin (Vaasaan) joku päivä ennen lukukauden loppua: "Minun on hyvin vaikea antaa poikien matkustaa pois, ennenkuin lukeminen on päättynyt. Jos annan lupaa yhdelle, tulee kymmenkunta toista pyytämään. Jos annan lupaa kymmenelle, ovat luokat vähentyneet, ja jäljelläolevat pojat arvelevat, ettei heidän tarvitse vaivata itseään enemmän kuin toistenkaan, jotka ovat poissa. Koko koulu joutuu hajaannustilaan. Työtä tehdään vain näön vuoksi. Jollen taas anna lupaa kymmenille, pidetään minua puolueellisena, syystä että olen antanut muutamille. Periaatteeni on senvuoksi olla antamatta lupaa kellekään, jollei erittäin tärkeitä syitä esitetä. Uskollisena periaatteelleni kielsin luvan Henrik Wredeltä, kun hän kävi pyytämässä. Mutta kun ylioppilas (Wrede) vielä tuli ja sanoi, että isä, kuvernööri, oli matkustanut heitä vastaan Lapualle, ja että veljesten oli lähdeittävä 15 p: nä, en katsonut voivani enää kieltää, vaikka olenkin pahoillani, että minua melkein pakotetaan toimimaan periaatteitani vastaan. Ymmärrän hyvin, että poikien joululoma on liian lyhyt, sekä myöskin, ettei vahinko ole suuri, jos he menettävätkin jonkun päivän lukukauden lopulla. Heidän tähtensä voisin ja tahtoisinkin antaa lupaa; mutta koulun järjestys kärsii eri vapautuksista, ja tätä järjestystä olen velvollinen ylläpitämään. Olen sen vuoksi vastannut kieltäen

kaikille paitsi Wredelle. Olkoon hän nyt vapaaherra, koska hän on sitä ja hänen isänsä niin tahtoo. Sinun pojallasi siis ei ole lupaa matkustaa." —

Neulanpistojen aiheuttajia oli normaalikoulun suomalainen osastokin, joka toisten mielestä oli parempi kuin ruotsalainen, muka siitä syystä – että johtajat ja opettajat enemmän suosivat sitä [*E. G. Palmén*, m.p. s. 564 (Kothenin lausunto).], ja toisten mielestä taas kärsi siitä – että johtajalla ja opettajilla ei ollut aikaa suoda sille samaa huolta kuin toisille [*E. G. Palmén*, m.p. s. 579 (J. Ph. Palménin lausunto).]. Arvostelut olivat aivan vastakkaisia, mutta kumminkin yhtäpitäviä rehtoria syytettäessä. Muutoin kouluylhallitus ja senaatti kevätpuolella 1871, kun Kihlman oli tehnyt esityksen 5: nnen luokan toimeenpanemisesta, katsoivat hyväksi määrätä, että osasto saisi käsittää ainoastaan 4 luokkaa, niin että sitä ylöspäin jatkettaessa alhaalta päin typistettäisiin. Silloin suomalaisen koulun ystävät, niinkuin tiedetään, päättivät perustaa yksityisen ensimmäisen luokan, josta sittemmin kehittyi suomalainen alkeisopisto – nykyinen suomalainen normaalilyseo. Samaan aikaan tiesi Kihlman myöskin kertoa Lindeqvistille (11/3 1871), että Kothen olisi tahtonut heti muuttaa koko osaston Hämeenlinnaan; mutta olivat toiset vastustaneet "silmänräpäyksellistä muuttoa". Kihlman puolestaan arveli: "Luulen Kothenin ajavan läpi mitä tahansa, niin kauan kuin hän on paikallaan. Viranomaiset eivät pääse hänestä vähemmällä kuin taipumalla hänen tahtonsa mukaan. Kothenin tapaisen miehen täytyy joko hallita tai kaatua!" – Vaikka ehdotus suomalaisen normaalikoulun muuttamisesta Hämeenlinnaan ainoastaan yksityistä tietä oli tullut tunnetuksi, otti kasvatustieteellinen yhdistys 4 p: nä huhtik. 1871 käsitelläkseen kysymystä: "Millä paikkakunnalla voi suomalainen normaalikoulu parhaimmalla menestyksellä harrastaa tarkoitustansa?" Kihlman oli (arvatenkin siitä syystä, että Cleve piti itseään jäävinä) puheenjohtajana kokouksessa, johon oli saapunut tavattoman paljon osanottajia. Varsinaista keskustelua ei kuitenkaan syntynyt, sillä kaikki olivat yksimielisiä siitä, että normaalikoulun oikea paikka oli Helsinki, missä pedagogian professori toimi ja missä opettajakokelaat voivat edistyä tieteessään. Sen maltillisen muodon alla, mihin läsnäolijat pukivat ajatuksensa, että muuttoehdotus mainituista ja muistakin syistä oli hylättävä, piili syvää katkeruutta. Kihlmanin loppusanoista otamme tähän viimeiset: "Ottaa ollenkaan puheeksi normaalikoulun muuttaminen paikkakunnalta, missä pedagogiikan edustaja toimii, se on samaa kuin selittää sellainen edustaja tarpeettomaksi. Tosin voidaan sanoa kaikenlaista; voidaanhan sanoa, että pedagogiikka ei ole mikään tiede. Mutta kun samalla puhutaan oftalmologian ja syfiliksen professoreista, niin on sentään vaikea asettaa kyseeseen ihmisen henkisen, kehityksen tietämisen tieteellistä oikeutusta." – Tästä huomaa miten Kihlmania ei katkeroitannut yksistään suomalaisen normaalikoulun asia, vaan yleensä se häikäilemätön omakylläisyys ja mielivalta, jonka alaiseksi koululaitos oli joutunut.

Eräässä kirjeessä K. Ervastille, joka Kihlmanin kehoituksesta 1869-70 oli ollut tuntiopettajana uskonnossa suomalaisella osastolla, mutta nyt oli uskonnon lehtorina Oulussa, on Kihlman seuraavin sanoin kuvannut parooni von Kothenia. "Vai niin, onko kouluylhallitus niin epäsuosiossa Teillä, että luullaan sen pystyvän mihin mielettömyyteen ja laittomuuteen tahansa! En oudoksu sitä. Pällikkö, joka ei ainoastaan ole tietämätön kaikesta, mikä opetusalaan kuuluu, vaan myöskin täydellisesti ylenkatsoo pedagogiikkaa ja kaikkia sille alalle antautuneita, pitäen heitä pölkypäinä ja yömyssyinä, päällikkö, joka ilmaisee kantansa kutsumalla kouluylhallituksen jäseniksi ei miehiä, joilla on, vaan joilta (paitsi Bergrothilta) puuttuu pedagogisia tietoja: päällikkö, joka oloja tuntematta kaduilla ja kujilla pipeille ja papeille jaarittelee Suomen koulun rappiotilasta: semmoinen päällikkö on ainakin tehnyt mitä mahdollista on itse tullakseen yleisön epäsuosioon ja saattaakseen koko yllhallituksen osalliseksi tästä kohtalostaan. Yleensä ei tiedetä paljon siitä, mitä yllhallituksessa tapahtuu, mutta sen verran luulen toki tietäväni, että siellä jo uskalletaan ajatella toisin kuin päällikkö. Uuteen koululakiehdotukseen on liitetty vastalauseita vähemmistön, s.o. päällikön ja Antellin puolelta. Tietääkseni ei vakainaista opettajaa ole ilman tuomiota erotettu. Mutta täälläkin on niin, että jos jotain perin mieletöntäkin kerrotaan yllhallituksesta, niin arvellaan, että se kyllä on mahdollista. Luottamus on kokonaan hävinnyt, ja syypäänä siihen on nykyinen päällikkö, joka, niin kauan kuin

hän pysyy paikallaan, on tekevä epäiltäviksi kaikki olot, henkilöt ja asiat, joiden kanssa hän on tekemisissä. Kumminkin toivotaan, että hänen aikansa on lyhyt." – Kerrottuaan sitten Nordqvistin kissannaukujaisista (15 p: nä huhtik. 1871) [Nordqvistin kissannaukujaisista ks. *Eliel Aspelin-Haapkylä*, Muoto- ja muistikuvia I s. 117 ss.], ja Kothenin menettelystä sijaiskanslerina, hän kun, sen sijaan että olisi koettanut välittää, oli uhannut yliopistoa sulkemisella y.m., kirjoittaja palaa vielä uuteen kouluasetusehdotukseen, joka parast'aikaa oli senaatin käsiteltävänä, ja lausuu viimein: "Asema on sangen surullinen: tiedetään, että muutoksia valmistetaan, ja tiedetään että asia on eiammattimiesten käsissä. – Sen jälkeen kuin Kothen tuli, on Cleveltä vain kerran kysytty neuvoa, nimittäin kun räätäli oli epävarma ylitarkastajan univormusta. Mutta ei hän silloinkaan tiennyt vastata (!)"

Ohimennen on mainittava, että normaalikoulunkin oppilaita oli huomattu ottaneen osaa Nordqvistin kissannaukujaisiin. Huhu tulevasta mielenosoituksesta oli houkutellut koulunuorisoakin Nordqvistin asunnon edustalle, eikä ole ihme, että pojat huusivat muiden mukana. Kun Kihlman kehoitti syyllisiä ilmoittautumaan, he noudattivat kehoitusta. Vaikkei luultavaa ole, että rehtori piti asiaa suurena rikoksena, ei hän voinut jättää epäjärjestystä rankaisemattakaan, vaan tuomitsi erään, silloin toverien kesken johtavassa asemassa olevan oppilaan kuudeksi tunniksi karsseriin. Saatettuaan tuomitun vankilaan istui rehtori siellä puolen rangaistusaikaa hänen kanssaan keskustellen konventista y.m. Mennessään hän toivoi, että jäävä tulisi hyvin toimeen loppuajankin. Näin on asianomainen itse kertonut lisäten, että toverien kesken luultiin kouluylivallituksen (Kothenin) pakottaneen rehtorin langettamaan tuomion [Epäilemättä oppilaiden olettaus oli perätön, sillä tuskin olisi Kihlmania voitu pakottaa langettamaan tuomiota, joka soti hänen oikeudentuntoansa vastaan. "Kyllä minä olen kumaraharteinen", oli hän kerran lausunut kotona erään kiistan johdosta kouluylivallituksen kanssa, "mutta en minä taivuta selkääni kouluylivallituksen edessä!"]. Ennestään tiedämme, että Kihlman ei ollut erittäin halukas rehtorintoiimeen, jota hän puolitoista vuotta hoiti v.t: nä. Kun uusi rehtorinvaali kevätlukukauden lopulla 1871 oli tapahtuva, hän omasta ja perheensä puolesta ilmoittikin tovereilleen, että hän mielellään luopuisi siitä. Mutta siitä huolimatta hänet valittiin vakinaiseksi.

* * * * *

Kun palaamme Kihlmanin yksityiseen elämään, emme voi olla muistuttamatta hänen osanotostaan sanomalehdistön 100-vuotisjuhlaan 16/1 1871 – se on laatuaan hyvä esimerkki hänen halustaan aina olla mukana henkisesti ja kansallisesti merkittävissä tilaisuuksissa. Siellä hän myöskin jälki-istunnossa (Nachspiel) piti humoristisen puheen lyhyestä sensoritoiminnastaan T. T. Renvallin sijaisena Turussa sodanaikana 1854. Åbo Underrättelserissä oli ollut väärä uutinen, että englantilaiset olivat hävittäneet Tammisaaren kaupungin. Seuraavassa numerossa uutinen peruutettiin, mutta kuvernööri, joka siihen aikaan ensiksi sensuroi lehden, pyyhki peruutuksen. Kihlman puolestaan hyväksyi esimiehensä toimenpiteen, sillä tietysti täytyi kuvernöörin paremmin tietää, miten asian laita oli. Tammisaari oli siis hävitetty, ja Kihlman ehdotti maljan kaupungin muistoksi! [Juhlan seikkaperäinen kuvaus ja myöskin Kihlmanin puhe sanasta sanaan, ks. *Muoto- ja muistikuvia I*, siv. 90 ss.]

Alkupuolen kesää viipyi perhe Helsingissä. Syynä siihen oli, että rouva Kihlman 15 p: nä kesäk. synnytti pojan – viimeisen sarjassa – jolle annettiin nimi Lennart Sigurd. Sittemmin muutettiin Espoon saaristosta Moisansin rusthollista vuokrattuun kesäasuntoon, joka oli noin 2 tunnin laivamatkan päässä Helsingistä, ja asui yliopiston kirjastonhoitaja toht. K. Collan perheineen samassa talossa pihan toisella puolella. Kauan ei kuitenkaan täällä oltu yhdessä. Hanna lähti heinäkuulla Keuruulle ja sieltä elokuulla Jyväskylään, hospitantiksi kansakouluseminaariin, ja isä teki matkan Pohjanmaalle. Hän kävi tapansa mukaan Vaasassa, Pietarsaareissa ja Kruunukylässä, missä nyt Mathilda Grönvall hoiti hänen asioitaan, vähitellen perien takaisin vanhan rovastinrouvavainajan lainaamat rahat. – Kuinka Kihlman tässä kohden menetteli, näkee eräästä kirjeestä pastori Fredrik Hedbergille Pirttikylässä (20/5 1871), joka oli ollut välittäjänä muutamassa velkomisasiassa: "Olen

iloinen että sain vahvistusta käsitykselleni, miten pitää kohdella velallisia. Menneinä nälkävuosina kiirehti moni perimään saatavansa oikeuden kautta. Siten joutuivat velalliset perikatoon, ja velkojat vahingoittivat itseänsä usein menettämällä ei ainoastaan koron, vaan osan pääomastakin. Minun mielipiteeni mukaan oli paras kärsivällisesti odottaa; siitä oli hyötyä velkojalle samalla kuin velallista säästettiin." – Paluumatkalla Kihlman vilustui ja Tampereelle saavuttuaan täytyi hänen kutsua lääkäri luokseen. Tämä pakotti hänet hoitamaan itseään viikon päivät, ennenkuin jatkoi matkaa Helsinkiin. Siten alulla ollut keuhkotulehdus peräytettiin.

Pietarsaareissa olivat Kihlman ja Schauman selvittäneet yhteiset asiansa, "jotka osoittivat sen onnellisen tuloksen", kirjoittaa edellinen vaimolleen, "että luumyllyt olivat antaneet takaisin kaikki niihin pannut rahat. Itse laitokset olimme siis saaneet lahjaksi. Jos kaikki liikkeet menestyisivät niin onnellisesti, niin kyllä pian pääsisi riippumattomaksi. Älä kuitenkaan puhu kenellekään tästä liikkeestä. Kaikki liikeasiat vaativat vaiteliaisuutta." – Tampereelta Kihlman kirjoitti V. Schaumanille kirjeen (5/8 1871), josta otamme seuraavat rivit, jotka, vaikkei kirje ollutkaan viimeinen, kirjoittajan tietämättä tulivat olemaan viimeinen, lämmin hyvästijättö ystävälle: "Vihdoin, veljeni, sydämellinen kiitos viimeisestä yhdessäolosta. Olen elämässäni kokenut niin paljon huonoa, että oikein nautin, kun kerran tapaan jotain vastakkaista. Sinä olet antanut minun kokea miehuullista, älykästä ja rehellistä (manlig, klok och redbar) liiketoimintaa sekä vanhaa ystävyyttä, joka ei ruostu. Tästä kaikesta kiitän ja siunaan Sinua. Jumala siunatkoon Sinua ja omaisiasi!" – Apteekkari Viktor Leonard Schauman kuoli halvaukseen matkalla ollessaan Vaasassa 3 p: nä helmik. 1872, ei vielä täyteen 50 vuotta vanhana. Saatuaan sähkösanoman, kirjoittaa Kihlman (4/2) Ph. U. Strengbergille Pietarsaareen: "(Eilisestä) en ole voinut muuta ajatella. Voi, mitä olemmekaan menettäneet tässä taitavassa, ahkerassa, toimeliaassa, uskollisessa ja jalosti ajattelevassa miehessä! Kuinka pitkä aika onkaan kuluva, ennenkuin hänen paikkansa yhteiskunnassamme on täytetty, jos se koskaan täytetään! – Minä olen kärsinyt korvaamattoman tappion. Ja se merkitsee paljon." – Vainajan vanhimmalle pojalle Waldemar Schaumanille Kihlman kirjoitti yhtä sydämellisesti, luvaten avustaa perhettä kaikessa kykynsä mukaan.

* * * * *

Syyskausi 1871 alkoi kamalan vieraan, koleran, merkeissä, mutta Kihlman, joka kirjeessä Hannalleen sanoo tavallisesti tunteneensa pahoinvointia jo kuullessaan puhuttavan tästä taudista, oli "henkisesti ja ruumiillisesti tyynenä" peloton. Hän, samoin kuin perhe, pysyikin terveenä. *Jos* jotain huolestuttavaa tapahtuisi, antaisi hän heti tiedon siitä – se oli ja oli aina ollut hänen periaatteensa. Milloin hän ei kirjoittanut, tuli läheisten tietää, että kaikki oli hyvin. Huomattavin henkilö, jonka elämänlangan kolera täällä katkaisi, oli juur'ikään mainittu Savolaisten laulun ja Vaasan marssin säveltäjä K. Collan. Hän kuoli 12 p: nä syysk. Vasta tänä kesänä oli Kihlman Espoossa tutustunut Collaniin, joka oli vain 3 vuotta nuorempi. Hyvä suhde oli rakentunut heidän ja heidän perheidensä välille, joten uuden ystävän äkkinäinen poismeno herätti haikeaa kaipausta Kihlmanin kodissa. —

Mihin määrään Kihlmanin mielentyyneys ulottui, sitä emme kuitenkaan näe hänen kirjeistään, mutta aikalaiset tietävät kertoa, että kaksi henkilöä kuoli koleraan itse siinä talossa, mistä kouluhuoneisto oli vuokrattu. Rehtori ei kuitenkaan tehnyt melua sen johdosta. Hän näet ajatteli, että jos hän tekee asiasta virallisen ilmoituksen, suljetaan koulu joksikin ajaksi, ja silloin oppilaat vapaina ollessaan olisivat vain suuremmassa vaarassa sairastua. Parempi oli hänestä antaa asiain mennä tavallista menoaan, ja kaikki kävikin onnellisesti. Nykyjään ei tätä kuitenkaan suvaittaisi, eikä se olisi mahdollistakaan – siinä määrässä on terveydenhoito edistynyt. Mutta muistettava on, että bakteerien tuntemiseen perustuva tautien tartuntaoppi oli silloin vielä keksimättä. Yleensä tiedetään Kihlmanin myöhemminkin pitäneen koulutöiden keskeyttämistä taudintartunnan pelosta joutavana, melkeinpä moitittavana toimenpiteenä.

Myöhemmin (19/10) Kihlman kirjoittaa tyttärelleen: "Kellokoneisto on vedetty ja täydessä käynnissä. Koulussa olen säännöllisesti k: lo IX-I a.p. ja k: lo IV-VI i.p. Usein on k: lo VI: en jälkeenkin paljon tehtävää, niin että viivyn siellä VII:ään ja VIII: aan. Yleensä ei koulu

tänä lukukautena ole tuottanut paljon ylimääräisiä huolia. Poikkeukset järjestyksestä ovat olleet harvoja ja vähäpätöisiä; pääasia on saada järjestys toimeen, jos sitten hartaasti valvoo järjestystä, niin tulevat poikkeukset siitä poikkeuksiksi – huomaa! jos koululla vain on kelvollisia opettajia. Minun kokemukseni mukaan vaatii siis koulu: 1: ksi vilpöntä harrastusta (intresse) ja 2: ksi aikaa. Jos koulu saa tämän osakseen, ovat tulokset hyviä ja tyydyttäviä. – Liikeasiat (tarkoiton pellavakehräämöä) eivät myöskään ole tuottaneet huolia. Tehtaan työ käy hyvin, kurssi on oivallinen, rahoja riittävästi juokseviin menoihin. Tavaton on sen vuoksi erotus entiseen verraten, jolloin aina oltiin rahanpuutteessa. Nyt tämä liike kärsii oikeastaan vain siitä, että menekki ei ole niin suuri kuin sen tulisi olla, ja että tuotanto sen johdosta on supistettu. Seuraus siitä on, että ihmisikä kuluu, ennenkuin velat saadaan maksetuksi. Tämä on korjattava, ja sitä johtokunta nykyään harrastaa."

* * * * *

Lokakuun 26 p: nä oli keisari allekirjoittanut kutsumuksen Suomen säädyille kokoontua valtiopäiville 1 p: nä helmik. 1872, ja uuden valtiopäiväjärjestyksen mukaan oli maan koulunopettajilla ensi kerran oikeus valita edustajia pappissäätyyn. Helsingin etevimmän koulun rehtorina Kihlman kutsui kaupungin vakinaiset koulunopettajat kokoukseen neuvottelemaan m.m. valtiopäivämiesehdokkaista. Kirjeessä rehtori A. G. J. Hallsténille Vaasassa hän seuraavana päivänä (21/11) kertoo kokouksen tuloksista: Yksimielisiä oli oltu siitä, että ennen muita Cleve oli valittava. Oli kyllä odotettu, että yliopisto valitsisi hänet, "koska hän oli ollut sieluna vastarinnassa nykyistä yliopiston (s.o. Kothenin) hallitusta vastaan, jota hallitusta yleisesti oli moitittu, mutta sen sijaan oli valittu (paitsi prof. C. G. Ehrströmiä) Lindelöf, joka (rehtorina) oli antanut käyttöä itseään saman hallituksen välikappaleena." Cleve oli siis koulun parhaana, itseoikeutettuna edustajana valittava koulunopettajain puolelta. Olla valitsematta Cleveä olisi asettua kouluylhallituksen puolelle, menetellä samoin kuin se, syrjäyttää pedagogisen tieteen edustaja. Syystä että luultiin Cleven saavan yleisintä kannatusta Kuopion hiippakunnassa, oli päätetty kirjoittaa asiasta sikäläisiin koulukaupunkeihin. Porvoon hiippakunnan ehdokkaiksi oli asetettu prof. Yrjö Koskinen ja Kihlman taikka lehtori Strömberg (kokouksessa Porvoossa 28/8 1871 olivat hiippakunnan koulunopettajat päättäneet valita 2 edustajaa, korkeimman laillisen määrän). Turun hiippakunnassa oli "kuuleman mukaan" ehdokkaiksi ajateltu: Eurénia, Hjeltiä, Hallsténia sekä kenties Reuteria ja Ranckenia.

Vaalien lopullinen tulos oli, että Turun hiippakunnasta valittiin Hallsten, Porvoon Kihlman ja Yrjö Koskinen ja Kuopion Cleve. Tähän voimme lisätä, että Kihlman aina, niinkauankuin hän oli vaalikelpoinen, edusti Porvoon hiippakunnan koulunopettajia – s.o. kaikkiaan kahdeksassa säätykokouksessa.

Joulukuun 26 p: nä Kihlman kirjoittaa Levónille: "Hetki sitten sain valtakirjan olla valtiopäivämies. Kaikissa täällä ollaan, sanoi pukki kun pää leikattiin (!). [Sananlasku ruotsalaisessa kirjeessä suomeksi kirjoitettu.] Siinä uutta puuhaa. Mistä saada ymmärrystä vastata kaikkeen, sitä en käsitä. Vaikeaa on puhua ja toimia ilman vakaumusta; puhua ja toimia toisten vakaumuksen mukaan on mieltäni vastaan. Pääasiallisesti tullaan pyytämään veronlisäystä (niin kerrotaan) eli määrärahoja (anslag). Jos niin on laita, olen jotenkin selvillä kannastani. En myönnä penniäkään muuten kuin *ehdolla*, nimittäin ehdolla, että sekä uusia että vanhoja määrärahoja käytetään kansakunnan toivomusten mukaan. Jos kansan tulee maksaa, niin on mielivalta lopetettava. Jos taasen mielivalta edelleenkin on jatkuva, niin ei meidän ainakaan ole suoritettava palkintoa tullaksemme vielä mielivaltaisemmin pidellyiksi. Kas siitä luullakseni ei tule mitään." —

* * * * *

Ennenkuin puhumme erittäin 1872 v: n valtiopäivistä lienee paikallaan ääriiviivittaa Kihlmanin kuva valtiopäivämiehenä yleensä. Sellaisen kuvan luominen on näet jo tässä mahdollinen, koska hän heti esiintyy tavattoman valmiina tähän tehtävään, miten hänen käsityksensä yksityisistä asioista saattoikin vuosien kuluessa kehittyä. Kirkon ja koulun alalla hänen asiantuntemuksensa ja kokemuksensa olivat mitä perusteellisinta laatua ja niin myöskin teollisuus- ja pankkiliikkeen alalla. Näin oli hänellä jo ensi hetkestä suuremmat edellytykset kuin useimmilla muilla säädyn

jäsenillä käsittelemään mitä erilaisimpia kysymyksiä. Mutta hän ei pysähtynyt siihen, vaan ollen valtiopäivämiehenä yhtä tarkka ja tunnollinen ja ahkera kuin ennen teologisissa, pedagogisissa ja liikeharrastuksissaan hän johdonmukaisesti syventyi kaikkiin esille tuleviin asioihin, ja seuraus siitä oli, että hänellä aikaa voittaen säädysään tuskin oli vertaansa monipuolisessa asiaintuntemuksessa. Pintapuolisempi luonne kenties olisi käyttänyt tällaista etevämmyyttä loistaakseen tiedoillaan. Kihlman sitä vastoin, vaikka puhuikin verraten usein, rajoitti hitaanlaisesti esiteltyt, mutta asialliset, ankarasti loogilliset, muodollisesti virheettömät, toisinaan ivalla maustetut lausuntonsa sellaisiin selityksiin ja huomautuksiin, jotka hänen mielestään olivat ehdottomasti asiaan vaikuttavia – pitää puheita lehterillä olevaa yleisöä ja sanomalehtiä varten ei ollut hänen luonteensa mukaista. Samassa asiassa hän esiintyi ainoastaan kerran tai pari, ollen vastaamatta vastaväitteisiin, milloin asian ratkaisu ei näyttänyt sitä vaativan taikka milloin keskustelu oli heilahtamassa enemmän tai vähemmän yksityis- tai mieskohtaiselle alalle. Tämä tapa ottaa osaa keskusteluun aiheutti, että Kihlmania aina kuunneltiin suurella huomaavaisuudella ja kunnioituksella, ja eräs maailman- ja elämäkatsomukseltaan hänestä kaukana oleva, mutta kuitenkin arvossa pidetty säädynjäsen kuuluu kerran huudahtaneen: "Merkillinen mies, tuo Kihlman, joka kerta kun hän säädysä esiintyy, on hänellä jotain erikoista, asiata valaisevaa sanottavana." Itsestään on ymmärrettävää, että pappissäädyn enemmistö – vaikka hänen vaikutuksensa siihen erinomattain kirkollisissa asioissa ei ollut suuri, sillä häntä pidettiin liian vapaamielisenä – opittuaan hänet tuntemaan säännöllisesti valitsi hänet tärkeimpiin luottamusasemiin. Siten Kihlman myöhemmillä valtiopäivillään toimi valitsijamiesten puheenjohtajana, tärkeän valtiovaliokunnan ja puhemiesneuvoston jäsenenä sekä valittiin pankkivaltuusmieheksi ja pankintarkastajaksi y.m.

Kihlmanin suhteesta pappissäätyyn sopii ehkä tähän ottaa hänen oma lausuntonsa kirjeestä (9/3 1873) A. J. Hornborgille, joka parastaikaa toimitti tunnettua matrikkeliansa ja oli sitä varten pyytänyt saada hänen elämäkertansa. Hornborg oli, ehkä vain leikillisesti, oletanut, että Kihlman arvatenkin mieluummin jäisi pois pappien seurasta; mutta vastaus ei suinkaan ollut leikillinen: "Mutta mistä olet saanut päähäsi, että mieluummin olisin erilläni pappisseurasta? Ei ole olemassa säätyä, jota minä niin korkeasti kunnioitan kuin pappis- ja opettajasäätyä. On totta: minä en pidä ulkokullaisuudesta, ja tekopyhyys (skenet af helighet) on se vaara, johon pappi helposti voi langeta; mutta eihän ole pakko lakata olemasta ihminen, vaikka onkin pappi, ja pappi, joka on ihminen, se on henkilö, jonka edessä kumarran tomuun asti. Se on tosi-ihminen, sillä onhan tosi-ihminen myöskin pappi – eräässä merkityksessä."

Kihlman luettiin ja kuului suomalaiseen puolueeseen ja hän otti aina osaa puolueen yksityisiin kokouksiin sekä valtiopäivien edellä että niiden aikana. Kumminkaan hän ei ollut puoluemies tavallisessa merkityksessä. Hän osasi näet tarkoin säilyttää itsenäisyytensä puolueeseen nähden, niin että hän saattoi mitä tärkeimmissä asioissa (esim. asevelvollisuuskysymyksessä) asettua omalle kannalleen ja olla hairahtumatta puolue-elämässä niin tavallisiin mieskohtaisiin "letkauksiin". Syynä Kihlmanin liittymiseen suomenmielisiin olikin (samoin kuin prof. A. F. Granfeltin) ehkä enemmän järjen tai oikeudentunnon kuin sydämen vaatimus. Huolimatta nuoruudenaikansa hartaista ponnistuksista oppia suomea oli tämä kieli jäänyt hänelle jotenkin vieraaksi: hän puhui ja kirjoitti ainoastaan ruotsia [Totta kyllä olemme nähneet Kihlmanin kirjoittamia suomalaisia kirjeitä, mutta ne ovat sangen virheellisiä. Suomalaista puhetta hän täysin ymmärsi, niinkuin vakiopäiväkeskusteluista huomaa, ja poikkeuksetta hän luki suomalaisen kirjankin, mutta tuntien vaillinaisen kielentaitonsa hän ei mielellään suomea puhunut.]. Edelleen hän herännäisyysaikanaan kyllä oli oppinut tuntemaan ja kunnioittamaan vakava- ja syvämielistä suomalaista talonpoikaiskansaa, mutta tuskin suuresti erehdymme, jos oletamme, että Pohjanmaan ruotsalainen kansa sittenkin oli hänen sydäntään lähempänä, puhumatta siitä, että hänen isoisänsä oli ollut ruotsinmaalainen. Näin ollen oli hän niin sanoaksemme luonnostaan ruotsinmielinen. Mutta toiselta puolen on huomioonotettava, että hänen vanhat ystävänsä, Essen, Ingman, Yrjö Koskinen y.m., kuuluivat suomalaiseen puolueeseen, että hänen maailmankatsomuksensa oli sama kuin heidän, ja että hän jo nuorena oli oppinut

kansallisessa liikkeessä näkemään Suomen tulevaisuuden. Nämä viimemainitut seikat ovat laatuaan siksi määrääviä, että ne aikana, jolloin suomenmieliset vielä yleisesti keskenään puhuivat ruotsia, olisivat riittäneet kiinnittämään kenen muun tahansa puolueeseen, mutta Kihlmanille ne eivät olleet ratkaisevia. Hän on näet itse (normaalikoulun vuosikertomuksessa 1886) – tehdessään selkoa "niistä periaatteista, jotka hän oli omaksunut" kansallisuuskysymyksessä – tunnustanut, että hän kristillisenä kansalaisena oli katsonut velvollisuudekseen asettua suomenkielisen kansan puolelle, koska se kärsi vääryyttä yhteiskunnan puolelta: ensiksi siinä että sen täytyi opettaa lapsilleen toista kieltä, jos tahtoi antaa heille korkeampaa sivistystä, toiseksi siinä että se oli pakotettu oikeuden edessä taipumaan tuomittavaksi kielellä, jota se ei ymmärtänyt. Kansalainen, päättää hän sitten, joka jokaisessa yksityiskohdassa toimii oikeuden mukaan, ei ole puolue mies, vaikka hän ehkä siltä näyttääkin.

Yhtä itsenäinen kuin suomalaisen puolueen jäsenenä oli Kihlman muutoinkin. Jos tahtoo yhdellä sanalla ilmaista hänen käsitystapansa, niin lienee kai oikeinta sanoa hänen yleensä olleen konservatiivinen eli vanhoillinen, jopa toisinaan vahvastikin konservatiivinen. Mutta erinäisissä kysymyksissä saattoi hän esiintyä ehdottomasti vapaamielisenäkin. Näennäinen ristiriitaisuus johtui siitä, että hän aina mietiskelevän, kriittillisen luontonsa mukaan pyrki täysin itsenäiseen käsitykseen ja vakaumukseen kustakin esille tulleesta asiasta, ja silloin saattoi käydä niin, että tulos ei vastannutkaan sitä, mitä muut olivat odottaneet silmälläpitäen hänen yleistä kantaansa. Mutta miten olikaan ja vaikka hän ei ensinkään väittänyt löytäneensä kaikista parhainta ratkaisua, noudatti hän kuitenkin ehdottomasti vakaumustaan, kunnes hän keksi jotain parempaa s.o. jotain, jota hän vastaiseksi saattoi pitää parhaimpana vastauksena kysymykseen, mikä kulloinkin kiinnitti hänen ajatuksiensa. Toisin sanoen käsitellessään yhteiskunnallisia ja valtiollisia kysymyksiä hän oli sama totuudenetsijä kuin uskonnon alalla – mietinnän askartelukenttä oli toinen, mutta ei harrastuksen päämäärä eikä tunnollisuus vakaumuksen noudattamisessa.

Lopuksi muutamia pikkupiirteitä, jotka täydentävät kuvaa. Kihlman istui aina paikallaan istuntosalissa jättämättä sanaakaan kuulematta – eikä hän siis kuulunut "tupakkavaliokuntaan", vaikka hän polttikin tupakkaa. Hänellä oli aina edessään pieni, tavallisesti sinikantinen, kapea kirjanen, johon hän ensin lyijykynällä, sitten aina musteella kirjoitti kunkin puhujan nimen ja viittauksen lausunnon sisällykseen – joskus liittäen siihen arvostelevan sanankin – ja tietysti päätökset äänimäärineen. Valiokunnissa hän oli yhtä tarkka kuulija ja muistiinpanija. Näin oli hänellä povitaskussaan pieni pöytäkirja kaikesta, mitä oli kuullut ja nähnytkin valtiopäivillä, ja milloin tarvittiin, saattoi hän ystävilleen antaa täsmälliset tiedot mistä tahansa. Mutta pääasia oli kuitenkin se, että hän itse täten verrattomalla tarkkaavaisuudella seurasi valtiopäivätyötä. – Samoin hän väsymättä luki kaikki esitykset ja mietinnöt, jopa niin tarkkaan, että hän ei koskaan jättänyt tarkastamatta numeroita ja laskelmia, missä semmoisia sattui olemaan. – Näin tunnollisesti Kihlman käsitti tehtävänsä valtiopäivämiehenä, ja kuitenkin hän huhtikuulla 1872 lausui eräässä kirjeessä tyttärelleen: "Kyllä valtiopäivillä on paljon työtä, mutta miten paljon vähemmän voimia kysyvää (ansträngande) se onkaan kuin koulutyö! Entistä enemmän olen oppinut käsittämään, kuinka koulunopettajan työ on raskasta, jos sitä vertaa muiden virkamiesten työhön!" —

Valtiopäivillä 1872 Kihlman esitti yhden ainoan anomusehdotuksen, nimittäin oman talon hankkimisesta normaalikoululle, ja tuli se hyväksytyksi. Pankki- sekä säädyn yksityisen valitusvaliokunnan jäsenenä hän sai ensimmäisen kokemuksensa valiokuntatyössä. Ensimmäinen kysymys, jonka käsittelyyn hän ratkaisevasti vaikutti, tarkoitti yötyötä tehtaissa.

Rovasti J. Grönberg oli jättänyt säädylle anomusehdotuksen, missä esitettiin toivomus, että yötyö tehtaissa terveydellisesti ja siveellisesti vahingollisena kiellettäisiin, ja heti samassa istunnossa, jossa se luettiin julki, Kihlman, vaikka tunnustikin anomuksentekijän hyvän tarkoituksen, asettui ehdottomasti vastustavalle kannalle. Tottunut kun itsekkin oli yötyöhön, hän ei pitänyt sitä työläisillekään epäterveellisenä eikä myöskään siveellisesti vaarallisena, sillä tapahtuihan työ valoisissa huoneissa tarkan valvonnan alla. Sitä paitsi antautuivat työläiset siihen vapaaehtoisesti elättääkseen itseään ja perhettään. Ilman yötyötä ei tehdasliike monestikaan kannattaisi, ja työläiset

kärsisivät puutetta, nälkää. – Joskin Kihlman ehkä etupäässä katseli asiaa tehtailijan kannalta, ei hänen esiintymisensä olisi herättänyt suurempaa huomiota saatikka loukannut ketään, mutta onnettomuudekseen hän tässä ensimmäisessä valtiopäiväpuheessaan – *maidensprech*'issään – käytti aseenaan *ivaa*. Niin hän esim. lausui: "Yksilön vapaus määrätä itsestään, tämä pyhä (oikeus) on uhrattava. Miksikä? Jotta kiusaus juoppouteen ja haureuteen vältettäisiin. Tekemällä yötyötä joutuvat ihmiset kiusaukseen. Jos he nukkuisivat, olisi kiusaus loitolla. Autuaat ovat ne, jotka nukkuvat! Autuaat, sillä nukkuva ei tee syntiä. Tämän ajatustavan mukaan olisi toivottavaa, että päivätyökin kiellettäisiin. Jos kaikki nukkuisivat yöt päivät, mikä rauha vallitsisikaan maan päällä!" – Näin hänen ei olisi pitänyt puhua, vaan muistaa, mitä hän ennen (virsikirjan arvostelun johdosta) oli kokenut, nimittäin että papit eivät kärsi *ivaa*. Seuraavassa istunnossa rovasti A. F. Borenius otti pitääkseen Kihlmanille mitä ankarimman nuhdesaarnan, jonka kuitenkin puhemies liian mieskohtaisena keskeytti. Silti hän sai sanotuksi, että puhe oli tehnyt häneen tuskallisen vaikutuksen, ja erittäin viitatuksi lauseeseen: "autuaat ovat ne, jotka nukkuvat j.n.e.", jossa muka pyhän raamatun sanoja oli sopimattomasti muunneltu (variera). Kihlman puolusti itseään väittämällä pitäneensä ainoastaan asiaa silmällä; jos hänen esitystapansa oli ollut moitittava, oli hän kovin pahoillaan siitä. Mutta kun hän myöhemmin (23/2) pöytäkirjaa tarkistettaessa, tahtoi liittää siihen selityksen, enemmistö ei sitä sallinut (minkä johdosta kuitenkin useat ilmoittivat vastalauseensa). Itse anomusehdotus lähetettiin säädyn yksityiseen valitusvaliokuntaan, jossa se sai enemmistön ehdollisen kannatuksen, mutta Kihlman liitti mietintöön laajan vastalauseen. Lopullisessa käsittelyssä sääty päätti jättää asian sikseen, parhaasta päästä siitä syystä, että jo 1868 oli ilmestynyt asetus, joka tarkoitti alaikäisten suojaamista liikarasitukselta tehdastyössä. – Kihlman oli siis voittanut [Kun hän kirjeessä T. Reuterille (30/3) kertoo asian ratkaisusta, hän lisää: "Mutta mitä mahdottomia tyhmyyksiä lausuttiinkaan keskustelussa! Yksi lainsäätäjät sanoi: mieluummin joutukoot lapset ja nuoriso köyhäinhoidon huostaan, kuin heidän sallittakoon tehdä työtä tehtaissa. Toinen: mieluummin kerjätököt kuin työskennelköt tehtaissa; mieluummin joutukoon maan teollisuus häviöön kuin tehtaissa sallittakoon yötyötä. On melkein häpeämätöntä olla valtiopäivämies ja puhua semmoista mielettömyyttä."], mutta ymmärrettävää on, että hän tästä lähtien oli varovaisempi sanoissaan, eikä hän – mikäli olemme kuulleet – säilyttänyt miellyttävää muistoa ensimmäisestä parlamentaarista teostaan.

Toinen anomusehdotus, johon nähden Kihlmanin mielipide samoin pääsi voitolle, oli kirkkoherra Frans Snellmanin, joka ehdotti, että säädös joulukuun 16 p:ltä 1828, että aviottomien lasten kuolleet ruumiit olivat jätettävät anatomiasaliin, kumottaisiin. Tunteellisista syistä kylläkin huomioonotettava ehdotus jätettiin sikseen, koska ei voitu esittää toista keinoa, millä voitaisiin hankkia lääketiedettä tutkiville ylioppilaille tarpeellinen määrä "subjekteja".

Maaliskuun 1 p: nä tapahtui pappissäädyssä, että arkkipiispa (Bergenheim), sittenkuin oli luettu porvarissäädyssä tullut pöytäkirjanote, missä kehoitettiin muitakin säätyjä yhtymään L. Mechelinin anomusehdotukseen, että säädylle myönnettäisiin oikeus vahvistaa valtion tulo- ja menoarvio, kielsi keskustelun asiasta. Sitä perustuslakien tulkintaa vastaan, jolla arkkipiispa puolusti menettelyään, ilmoitti 22 säädyn jäsentä vastalauseensa. Näiden joukossa ei ollut Kihlman. Miksikä ei, sen saamme tietää seuraavasta kirjeotteesta (T. Reuterille, 30/3): "Tahdot tietää, kutka pappissäädyn jäsenet eivät protesteeranneet puhemiehen kieltoa vastaan keskustella porvarissäädyn lähettämästä anomuksesta. En voi antaa siitä täydellistä tietoa. Useimmat (luullakseni 23 tai 24) ja etevimmät protesteerasivat taikka niinkuin silloin sanottiin ilmoittivat vastalauseensa (reserverade sig). Ei-vastalauseen ilmoittajista tunnen piispa Schaumanin, toht. Alopaeuksen ja allekirjoittaneen ja joitakuuta *minores gentium*. Sinä kai hämmästyit ja huudahtat: Sinäkin Brutukseni! Niin, semmoinen on asian laita, ja syy on seuraava. Minulla on yleensä periaate, etten toimi toisten auktoriteetin, vaan oman käsitykseni ja vakaumukseni mukaan. Valtiopäivämiehenä olen entistä enemmän painanut tämän periaatteen mieleeni ja katsonut velvollisuudekseni sitä noudattaa. Kun arkkipiispa kielsi keskustelun, istuin minä niinkuin kaikki muut suu auki, eikä kukaan lausunut sanaakaan sulasta

hämmästyksestä. Kaikki alkoivat tutkia valtiopäiväjärjestystä ja erittäin sen 63 §:ää. Istunnon lopulla pyydettiin asia pöydälle. Kun nyt arkkipiispa selitti kysymyksen olevan lopullisesti ratkaistun eikä enää voivan tulla pöydälle pannuksi, koska ei keskustelua millään ehdolla saanut tapahtua, silloin ilmoittivat Hornborg, Forsman (Yrjö Koskinen), Ehrström, Renvall, Cleve, Hjelt y.m. vastalauseensa. Minä en voinut siinä hetkessä käsittää, mitä vastaan he panivat vastalauseensa, sillä 63 §:n mukaan puhemies voi tehdä niinkuin hän teki, jos hän *katsoo* (finner) kysymyksen olevan arkaluontoista laatua. Kysymyksen ei tarvitse olla arkaluontoinen, vaan ainoastaan että hän *katsoo* sitä arkaluontoiseksi. Arkkipiispa oli siis laillisessa oikeudessaan, ja kun niin oli laita, en voinut käsittää, mitä vastaan he panivat vastalauseensa. Minä pyysin selitystä, mutta en saanut muuta kuin että pantiin vastalause hänen käsitystään vastaan. Kun tämä selitys ei minusta ollut tyydyttävä (ilmoitetaanhan vastalause silloin, kun joutuu vähemmistöön, sekä sen osoittamiseksi, ettei ole ottanut osaa johonkin päätökseen), päätin toimia vakaumukseni mukaan, s.o. alistua puhemiehen kieltoon ilman vastalauseita, vaikka minun samoin kuin muiden mielestä puhemiehen mainitsemat syyt hänen menettelynsä olivat kokonaan etsimällä etsityitä (alldeles sökta). Minun tulee myös mainita, ettei puhemies tilaisuudessa lukenut, vaan ainoastaan mainitsi (citerade) perustuslain pykälät, joten minun silloin oli mahdotonta arvostella syiden pätevyyttä. Kun sittemmin olin tarkastanut samat pykälät ja huomannut, että niitä oli käytetty ainoastaan verukkeena, olisi minulla kyllä ollut halu panettaa tämä käsitykseni pöytäkirjaan, mutta se olisi tietänyt, että minä oman itseni tähden tahdoin kosketella haisevaa asiaa. Minusta ei minun persoonani ollut niin suuriarvoinen eikä muutenkaan ollut niin tärkeää, että jälkimaailma saisi tietää mitä ajattelin, ja sen vuoksi jätin asian sikseen. Sanotussa on Sinulla selitys menettelyyni."

Samassa kirjeessä Kihlman selvittää kantansa toiseenkin kysymykseen nähden, jopa semmoiseen, joka näillä valtiopäivillä herätti tavallista suurempaa hälinää. Porvarissäädyssä olivat C. A. Öhrnberg, F. Kiseleff ja L. Mechelin esittäneet anomusehdotuksen ruotsinkielisen professorinviran aikaansaamisesta yliopistoon, ja oli sääty, samalla kuin se päätti lähettää anomuksen yleiseen valitusvaliokuntaan, myöskin päättänyt kehoittaa muita säätyjä yhtymään siihen. Pappissääty asettui kuitenkin epäilevälle kannalle ja lykkäsi lopullisen vastauksen antamisen siksi, kunnes valiokunnan mietintö oli valmistunut. Kihlmanin oli lausunut mielensä, katsellen asiaa näkökohdalta, "jolta", sanoi hän, "minä tavallisesti katselen asioita ja olosuhteita, nimittäin käytännölliseltä". Luettuaan selostuksen H. D: sta oli T. Reuter kirjoittanut, että hän ei voinut hyväksyä ystävän lausuntoa, vaikka hänkin olisi hylännyt anomuksen. Siihen Kihlman vastaa: "Valitan, ettet hyväksy lausuntoani ruotsalaisesta opettajanvirasta; itse en ole huomannut, että minulla olisi syytä katua sanojani. Olen vieläkin sitä mieltä: 1: ksi että kouluissa nykyään paremmin huolehditaan ruotsinkielestä kuin ennen esim. meidän kouluaikanamme, koska nyt luetaan sekä ruotsalaista kieliooppia, että ruotsalaista kirjallisuutta; 2: ksi että ruotsinkielisistä kouluista tulleet ylioppilaat edelläkäyneen kouluopetuksen vuoksi nyt luonnollisesti ovat entistä vähemmän enempien opintojen tarpeessa; 3: ksi että sitä vastoin ylioppilaiden, joiden äidinkieli on suomi ja joita koulussa ja lukiossa on opetettu suomenkielellä, sangen todennäköisesti tarvitsee yliopistossa jatkaa opintojaan ruotsinkielessä; 4: ksi että epäilemättä olisi hyvä, jos meillä olisi varaa kustantaa opettajia tässä ja useissa muissakin aineissa, mutta koska varat eivät myönnä rajatonta määrää yliopistonopettajia, niin on välttämätöntä tarpeellisten joukosta valita enimmin tarpeelliset; ja 5: ksi että yliopiston konsistorin tehtävä on suorittaa tämä valikoiminen; ja että siis tämä auktoriteetti on asiassa sanansa lausuva. – Luulen siis, että olisi hyvä, jos saisimme yliopistoon opettajan, jolla on tyyllillistä kykyä (stilistisk förmåga) ja jonka tehtävänä olisi korjata ruotsalaisia kirjoituksia. Saada sinne mies, joka luennoitsisi ruotsin kielioopissa ja muinais-pohjoismaisessa kielessä, saattaisi myöskin olla hyvä, mutta minun mielestäni se on luettava vähimmin pakottaviin tarpeisiin. Ajattelen näet, että ylioppilaan tulee kyetä tutkimaan niin helppoa kieliooppia kuin ruotsalainen on, ja muinais-pohjoismaalaiseen kieleen nähden täytyy meidän tulla toimeen vastedes niinkuin tähän saakka." – Asia päättyi niin, että ainoastaan aatelis- ja porvarissäädyt yhtyivät kannattamaan anomusta. Kihlmanin käytännöllisesti järkevä lausunto asiassa osoittaa, miten

vieras hänelle oli ruotsinmielinen henki. Ruotsinmielisille oli näet ruotsinkielen professorinviran perustaminen toiselta puolen kunnia-asia, toiselta puolen kysymys viran hankkimisesta hartaalle ruotsinkielen tutkijalle A. O. Freudenthalille. Suuri olikin kiihko, minkä pappis- ja talonpoikaissäädyt aikaansaivat kieltäytymällä yhtymästä anomukseen.

Erikoisena ilmauksena Kihlmanin vanhoillisuudesta pidettiin kai aikanaan hänen esiintymistään n.s. kunnallisvaliokunnan ehdotuksen johdosta, että pappissäätö luopuisi erikoisoikeuksistaan (säädyn jäsenten omistamien talojen verovapaudesta) kaupungeissa. Käsitellessään arm. esitystä kaupunkien kunnallishallinnosta oli näet valiokunta katsonut suotavaksi, että kaupunkien asukkaat oikeuksiin nähden olisivat mahdollisimman yhdenvertaisia. Kihlman vastusti ehdotusta, ei sen vuoksi, ettei erikoisoikeuksista yleensä koskaan olisi luovuttava, vaan sentähden, että hänestä semmoisen teon edellytyksenä tuli olla erittäin tärkeä syy, jommoista nyt ei ollut olemassa. Hän viittasi Englantiin, missä on tapana sitkeästi pitää kiinni erikoisoikeuksista, kunnes on päivän selkeästi osoitettu, että niistä luopuminen tuottaa kansalle todellista hyötyä. Pappissäädyn enemmistö oli kumminkin toista mieltä. – Vähän myöhemmin Kihlman joutui päivävastaiseen asemaan säätynsä enemmistöön nähden. Se tapahtui, kun käsiteltiin yleisen valitusvaliokunnan mietintöä L. Mechelinin anomuksesta, että ne asetukset kumottaisiin, jotka asettavat juutalaiset maan lakien ulkopuolelle. Kihlman oli yhtä mieltä muiden puhujain kanssa siitä, että maamme ei kaipaa juutalaisia; "olemme tähän asti tulleet toimeen ilman heitä ja toivokaamme, että tästä lähtien voimme Jumalan avulla elää ilman Jumalan kansan apua". Mutta kysymys oli oikeudesta. "On sanottu: asukoot muissa maissa, vaan ei meidän maassamme. Heillä on kuitenkin oikeus elää maan päällä; ja jos me suomalaiset sanomme, etteivät he saa elää maassamme – onhan meillä oikeus sulkea heidät pois täältä, – niin tunnustamme samalla, että muillakin on oikeus sulkea heidät pois maastansa, eikä loppupäätelmä voi olla mikään muu, kuin että ihmiskunnalla on oikeus poissulkea heidät maan päältä. Semmoista vääryyttä en voi ottaa omalletunnolleni, ja sen vuoksi on mielestäni nykyään epäkohta Suomessa olemassa; sen vuoksi toivon myöskin, että tämä epäkohta kumotaan, että jotakin tehdään vuosisatoja kestäneen vääryyden poistamiseksi, joka painaa Suomen kansaa." Tällä hän ei tarkoittanut, että ovet olivat avattavat juutalaisen kansakunnan huonoille aineksille (pelko, että nämä tulvaisivat maahan, määräsi useimpain muiden puhujain kannan), vaan ehdotti hän, että anottaisiin keis. esitystä, jossa määrättäisiin, millä ehdolla juutalaisille olisi sallittu asettua maahan. – Säätö päätti 20 äänellä (12 vastaan) hylätä sekä anomusehdotuksen että mietinnön. Ainoastaan Borenius ja Kihlman ilmoittivat vastalauseensa. – Tähän kysymykseen nähden Kihlman siis oli säätynsä enemmistöä vapaamielisempi. Itsekin hän eräässä kirjeessä asettaa kysymykset rinnakkain, lausuen, että pappissäätö oli "erikoisoikeus-asiassa yhtä kristillinen kuin juutalaiskysymyksessä epä kristillinen!" Myöhemmin Kihlman kuitenkin asettui toiselle kannalle jälkimmäiseen kysymykseen nähden.

Tärkeimpiä asioita näillä valtiopäivillä oli kysymys uusista rautateistä, ja oli yleinen valitusvaliokunta mietinnössään ehdottanut, että ensi kädessä oli anottava Hämeenlinnan-Tampereen ja Viialan-Turun ratojen rakentamista. Ottaen lähtökohdakseen sen periaatteen, että valtion ennen kaikkea tulee huolehtia emäradoista ja yksityisten joko omin keinoin taikka valtion avustuksella rakentaa sivuratoja, Kihlman pitkässä puheessa puolusti sitä käsitystä, että Viialan-Turun tie oli katsottava sivuradaksi, jonka rakentaminen lähinnä kuului turkulaisille. Sitä vastoin oli hänen mielestään Hämeenlinnan-Tampereen tie, pohjoisen emäradan osana, ensiksi ja viipymättä aikaansaattava, ja samalla aikaa tarpeelliset tutkimukset suoritettavat Pohjanmaan rataa varten, jonka rakentamiseen ryhdyttäisiin niin pian kun edellinen oli valmis ja varat suinkin sallivat. – Hän joutui vähemmistöön; mutta lohdutti itseään valtiopäivien lopulla sillä valtiovaliokunnan antamalla tiedolla, että varoja olisi sekä toiseen, että toiseen rataan.

Koulukysymys oli kuitenkin 1872, kiitos uuden kouluylhallituksen, kaikista polttavin. Kaikissa säädöissä esitettiin anomuksia kouluopetuksesta ja koululaitoksen järjestämisestä. [Talonpoikaissäädylle oli Heikura jättänyt anomuksen kouluasiassa, ja häntä oli senaattori Antell

– niin kertoo Kihlman T. Reuterille – Kothenin läsnäollessa kehoittanut peruuttamaan anomuksen sanomalla, että häntä olisi houkuteltu sen esittämiseen. – "Kothen ja Antell suomalaisen kansakunnan kasvattajina", lisää kirjoittaja, "siinä pukki puutarhurina!" Yleinen valitusvaliokunta käsitteli kaikkia laajassa mietinnössä ja ehdotti, että säädyt anoisivat, että kouluylhallituksen kokoonpano järjestettäisiin sen ehdotuksen mukaan, jonka 1867 v: n säädyt olivat periaatteellisesti hyväksyneet, sekä että säädyille suotaisiin oikeus ottaa osaa kouluasetuksen laadintaan taikka ainakin antaa lausuntonsa siitä ennenkuin se julkaistaisiin. Kun asia toukok. 11 p: nä tuli keskustelun alaiseksi pappissäädyssä, esiintyi ensiksi piispa Schauman syvästi tunnetuin sanoin hyväksyäkseen mietinnön ponsineen, ja kun hän vaiken, nousi koko säädyt seisolle ja yhtyi hänen sanoihinsa. Ainoa, joka ei niin tehnyt, oli valtioneuvos L. L. Lindelöf. Hänen mielestään mietintö ei ollut vapaa ennakkomieliä eikä arvostelu kouluylhallituksesta oikea. Kun sitten toht. Hornborg oli puolustanut mietintöä Lindelöfin huomautuksia vastaan, pyysi Kihlman sananvuoroa tarkastaakseen erinäisiä muistutuksia normaalikoulua vastaan, jotka oli otettu mietintöön eräästä vastalauseesta, minkä muuan kouluylhallituksen jäsen (nimittäin itse päällikkö, parooni von Kothen) oli liittänyt saman hallituksen enemmistön laatimaan koululakiehdotukseen. Vastalauseen mielestä normaalikoulu ei suinkaan ollut mallikelpoinen. Opettajat olivat näet enimmäkseen tuntiopettajia, useita tärkeimpiä aineita opetettiin alemmilla luokilla ilman oppikirjaa, ja oli koko laitoksen kehitys pääasiassa riippuvainen opettajien subjektiivisista mielipiteistä, josta kaikesta johtui, että oppilaiden edistys oli huonompi kuin vanhoissa hyvissä kouluissa. Tahtomatta pitää normaalikoulua nuhteettomana Kihlman huomautti, että koulu ei lainkaan ollut syypää siihen, että opetusta suuressa määrässä annettiin tuntiopettajien kautta, vaan johtui se siitä että hallitus ei ollut välittänyt lukuisista pyynnöistä, että asiat järjestettäisiin paremmin. Mitä siihen tuli, että opetusta annettaisiin ilman oppikirjoja, ei muistutus ollut todenperäinen: ennen oli niin ollut laita, mutta aikaa myöten oli tarpeelliset kirjat kirjoitettu, huolimatta siitä, ettei tekijöille koskaan suoritettu täyttä, asetuksenmukaista palkkiota. Yhtä vähän perää oli muistutuksella opetusmetodeja vastaan, sillä ne eivät olleet yksityisten opettajien keksimiä, vaan "tulos ihmiskunnan työstä pedagogisella alalla". Edelleen oli vastalauseja vaatinut, että vähemmän tärkeitä aineita pitäisi poistaa. "Mutta juuri tämän kysymyksen", jatkaa puhuja, "kysymyksen siitä, mitkä aineet olisivat vähemmän tärkeitä poistettavat lukujärjestyksestä, on jokainen asiaan perehtynyt huomannut kovin vaikeaksi ratkaista. Vastalauseja on ottanut asian kevyesti. Hän on poistanut äidinkielen, jopa tavallaan molemmat äidinkielet. Hänen mielestään äidinkieltä ei enää tulisi opettaa kouluissa. Toinen äidinkieli olisi taas oleva valinnainen venäjän rinnalla. Sen, jolla on jotain käsitystä siitä mitä opetukseen kuuluu, on luullakseni vaikea yhtyä vaatimukseen, että äidinkieli poistettaisiin. Tulee sitten kysymys venäjänkielestä, jonka opetus, vastalauseen mielestä, on siihen määrään laiminlyöty julkisissa kouluissa, että nuorukaiset, jotka ovat päästetyt yliopistoon varustettuina todistuksella, että ovat lukeneet venäjää, ovat osoittautuneet tässä kielessä heikommiksi kuin alhaisimpien luokkien oppilaat 50 vuotta sitten. Jos vastalauseja olisi sanonut, että julkisista oppilaitoksista päästetyillä oppilailla on osalta ollut heikot, jopa liian heikot tiedot venäjässä, niin luulen hänen väitteensä enemmän lähestyneen totuutta. Luulen nimittäin, että todella niin on laita, että osa niistä nuorukaisista, jotka viime vuosina ovat suorittaneet ylioppilastutkinnon, on ollut puutteellisesti perehtynyt venäjänkieleen. Mutta jos kysytään, mistä se johtuu, niin ei syy ole mikään muu kuin se, joka aiheuttaa, että tiedot missä muussakin aineessa tahansa saattavat olla heikkoja, nimittäin että opettajat kyseessä olevassa aineessa ja eri oppilaitoksissa ovat olleet huonoja – jos sitävastoin oppilaitoksella on ollut kykenevä ja harras opettaja venäjänkielessä, niin ovat oppilaat tässä aineessa oppineet, mitä heidän on tullut oppia s.o. määrätyn oppikurssin. Lisäksi tulee, että, mikäli tunnen oloja, venäjän opinnot eivät ole taantuneet, vaan päinvastoin edistyneet sen jälkeen kuin se lakkasi olemasta pakollinen oppiaine – mikä tapahtui mietinnön johdosta, jonka oli esiintuonut keisarikuntaan kuuluva, epäsuomalainen mies, professori Baranoffski, mies, jonka muistoa Suomessa aina siunataan. Tärkein tekijä venäjänkielen samoin kuin jokaisen aineen oppimisessa on se, että mielellään opitaan mitä opitaan, ja tässä suhteessa

voin minä mainita kaikenlaista valaisevaa, esim. juuri olot normaalikoulussa. Täällä ovat, niinkuin tunnettu on, venäjä ja kreikka vaihtoehtoisia, ja kolmella korkeimmalla luokalla, semmoisina kuin ne olivat lukuvuoden lopulla 1871, oli 76 oppilaasta 36 valinnut kreikan ja 40, siis enemmän kuin puolet, venäjänkielen. Olen iloinnut siitä sen vuoksi, että mielestäni venäjä on meillä tärkeä oppiaine sekä liikemiehille että monelle virkamiehelle. Venättä ei ole normaalikoulussa opetettu näön vuoksi, vaan vallan vakavasti. Kun kumminkin vastalausuja, joka on kouluylivaltuutuksen päällikkö ja jolla on Hänen Keis. Majesteettinsa erikoinen luottamus kouluasioissa, on väittänyt, että yliopistoon päästetyt nuorukaiset yleensä ovat osoittautuneet heikommiksi kuin alimpien luokkien oppilaat 50 vuotta sitten, niin on hän mielestäni astunut totuuden rajan yli ja on hänen lausuntonsa kautta käynyt mahdolliseksi, että Hänen Keisarillisen Majesteettinsa silmät voisivat tulla hämmennetyiksi (kunde blifva förd bakom ljuset). Tämän olen tahtonut saada sanotuksi, syystä että vaikenemistani olisi voitu selittää niin, että minä olen myöntänyt todenperäisiksi nämä normaalikoulun ja erittäinkin venäjänkielen opintoihin kohdistetut väitteet. Tunnustan kaikkien kuullen, että Suomen asukkaat toivovat, että yhteys ja luottamus vallitsee venäläisen ja suomalaisen kansakunnan välillä, toivovat sitä yhtä hartaasti kuin hänen Majesteettinsa on julkilausunut saman toivomuksen siinä puheessa, jolla nämä valtiopäivät avattiin, ja kuin se viime kuukausina on esiintuotu erinäisissä venäläisen sanomalehdistön kirjoituksissa. Mutta juuri sen tähden, että meillä on se vakaumus, että näiden molempien, toistensa rinnalla asuvien kansakuntien tulisi tuntea toisiansa, me myöskin käsitämme venäjänkielen opintojen tärkeyden. Mutta koska me käsitämme sen, toivomme me, että kieli on niiden opittava, joille se on tarpeen, ilman että muita pakotetaan siihen, sillä jos niin tapahtuu, tulee koulukurssiin kuuluvien välttämättömien oppiaineiden luku entistään suuremmaksi, ja siitä on kasvatusta ja opetus arveluttavalla tavalla kärsivä. – Valiokunnan mietintö ehdottaa myöskin, että maan säädöt anoisivat oikeutta ottaa osaa yleisten koulu- ja opetuslakien säätämiseen; tätä oikeutta pidän minä luonnollisena oikeutena. Jo luontokin velvoittaa vanhempia huolehtimaan lapsistaan, samoin kuin lapsia turvautumaan vanhempiinsa. Edelleen on tämä oikeus jumalallisestikin perustettu, sillä isälle ja äidille eikä kellekään muulle lausutaan: kasvattakaa lapsianne kurissa ja Herran pelvossa; ja tämä oikeus perustuu vihdoin perustuslailliseen valtiosääntöömme. Sen mukaan on meillä oikeus verottaa itseämme, eikä kansakunnalta voida vaatia veroa eikä suostunutta ilman myönnytystämme, ja meillä, joilla siis on oikeus määrätä omaisuudestamme, meillä ei olisi oikeutta siihen nähden, jonka arvo on suurempi, omiin lapsiimme, meillä ei olisi oikeutta lausua sanaakaan, kun on kyseessä määrätä jotain heidän kasvatuksestaan. Tämä oikeus perustuu lopuksi siihen käsitykseen, jonka hallitus itse on osoittanut omistavansa tässä asiassa. 1867 v: n valtiopäivillä esitettiin tämä kysymys säädöille, jotta ne antaisivat lausuntonsa siitä, tahtoivatko ja millä tavoin tahtoivat hankkia tarpeelliset varat oppilaitosten järjestämiseen koulukomitean ehdottaman tarkoituksen mukaan. Hallitus oletti siis itse, että 1867 v: n säädöt tarkastaisivat komitean ehdottamaa tarkoitusta ja lausuisivat siitä mielensä. Säädöt tekivätkin niin. Ne hyväksyivät ehdotuksen pääasiassa, hyväksyivät tarkoituksen, ja sen vuoksi on minusta 1872 v: n säädöillä erityinen oikeus anoa, mitä anovat. Näyttää siis siltä, ettei säätyjen anomus ole kohtuuton. Me anomme ainoastaan mitä me luonnon ja Jumalan lain mukaan olemme velvolliset anomaan, nimittäin että saamme noudattaa velvollisuutta, jonka on meille määrännyt Jumala, joka vaatii että vanhemmat vastaavat lasten kasvatuksesta; toiselta puolen on hallituksellakin velvollisuutensa nuorison kasvatukseen nähden, mutta sen velvollisuus ei ulotu edemmäs kuin valvomaan, että vanhemmat tekevät mitä heidän tulee, etteivät he jätä nousevaa sukupolvea ilman opetusta ja kasvatusta. Mutta valtio ja hallitus menee edemmä; jos se tunkee perheen rauhoitettuun piiriin, niin ottaa se päällensä edesvastuun, jota sen pitäisi pelätä eikä tavoitella. Miten katselenkaan asiaa, joko kansakunnan tai hallituksen puolelta, en voi muuta nähdä kuin että molemmilla on sama harrastusperä, nimittäin että nuoriso kasvatettakoon hyvin ja kelvollisiksi ihmisiksi; ja kun kansakunnalla epäilemättä tässä kohden on luonnollinen ja jumalallinen ja yhteiskunnallinen oikeus, eikä se voi toivoa mitään muuta kuin hallitukseen, niin uskallan odottaa, että hallitus on huomioonottava kansakunnan toivomukset ja jättävä kansakunnan lapset

kansakunnalle itselleen kasvatettaviksi." – Kun vielä eräs puhuja oli lyhyesti vastannut Lindelöfille, ja tämä oli huomauttanut, että hän ei pyytänyt puolustaa kouluylivaltiota, hyväksyi sääty yksimielisesti mietinnön. – Jo sitä ennen oli sääty yksimielisesti hyväksynyt Yrjö Koskisen anomusehdotuksen, että suomalainen normaalikoulu pysytettäisiin Helsingissä. Etteivät nämä koululaitosta koskevat anomukset, huolimatta siitä, että kaikki säädyt yhtyivät niitä kannattamaan, johtaneet toivottuun tulokseen, saamme alempana nähdä.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.